

IVICA ŽNIDARŠIČ

BUČKA NA DOLENJSKEM SKOZI ČAS

O IZGONU KRAJANOV OD LETA 1941 DO 1945
IN UVELJAVLJANJU PRAVIC

IVICA ŽNIDARŠIČ

BUČKA NA DOLENJSKEM SKOZI ČAS

**O IZGONU KRAJANOV OD LETA 1941 DO 1945
IN UVELJAVLJANJU PRAVIC**

Bučka na Dolenjskem skozi čas
O izgonu krajanov od leta 1941 do 1945 in uveljavljanju pravic

Gradivo zbrala, napisala in uredila:
Ivica Žnidaršič

Lektorirala:
Alenka Lokar Blatnik

Uredniški odbor:
Ivica Žnidaršič
Silva Marjetič
Alojz Hočevar
Janez Komljanec
Zdenka Kaplan

Izdajatelj:
Krajevna organizacija Društva izgnancev Slovenije
Bučka in Občina Škocjan

Tisk:
SŽ – Železniška tiskarna Ljubljana

Leto 2010

Druga, dopolnjena izdaja

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4 Bučka)"1941/1945"
908(497.4 Bučka)

ŽNIDARŠIČ, Ivica

Bučka na Dolenjskem skozi čas : o izgonu krajanov od leta 1941 do 1945 in uveljavljanju pravic / [gradivo zbrala, napisala in uredila] Ivica Žnidaršič. – 2., dopolnjena izd. – Bučka : Krajevna organizacija Društva izgnancev Slovenije ; Škocjan : Občina, 2010

251559424

UVOD

Leta 2010 mineva petinšestdeset let, odkar smo se prebivalci Bučke in okoliških vasi vrnili iz izgnanstva, iz nemških taborišč, na svoje domove.

Tragedija izгона, ki je trajala od leta 1941 do 1945, zasluži, da jo osvetljujemo vedno znova in čedalje bolj podrobno.

Veliko izgnancev je že umrlo, prihajajo novi rodovi, ki malo vedo o tem, kako kruto so se nacisti in fašisti lotili genocidne politike do Slovencev. To ne sme v pozabo, ne le zaradi resničnosti zgodovinskih dogodkov, ampak tudi poduka. Slovenci moramo biti vedno pozorni, da nas ne bi še kdaj doletela podobna usoda in da se ne bi pozabilo, kdo je bil agresor in kdo žrtev. Želimo zapisati dogodke o tistem času in jih s tem predati zgodovinskemu spominu. Preostanek življenja želimo preživeti v miru in z zadovoljenjem, da bo naša tragedija dobila primerno zgodovinsko težo. Naš spomin naj bo tudi opomin, da se takšna nasilja ne bi več dogajala. Zato težko razumemo, da se podobne in še hujše vojne strahote po svetu kar nadaljujejo in da se je v naši neposredni bližini odvijal genocid posebne vrste pred očmi ljudi vsega sveta in njihovih institucij, v katere se je človeštvo organiziralo, da bi obvladovalo sebe in naravo. Še vedno smo daleč od humane civilizacije.

O našem izgnanstvu ne pišemo iz sovraštva do tistih, ki so naše gorje povzročili, pač pa zato, da bi vse to končno vsaj nekoliko preboleli.

Ob 65. obletnici vrnitve iz izgnanstva sem želela dopolniti čim več gradiva in pričevanj, namenjenih živim in spominu na umrle izgnance, ki počivajo v tuji zemlji, brez spomenikov, rož in sveč, ter spominu na vse tiste, ki so zaradi posledic izгона prezgodaj umrli doma.

V tej knjigi boste našli popis vseh doslej znanih taborišč, v katera smo bili izgnani Slovenci iz vasi Bučka, Jarčji Vrh, Močvirje, Gorenje Radulje, Dolenje Radulje, Štrit, Dule in Zaboršt. Objavljen je tudi dopolnjen seznam umrlih v izgnanstvu.

Prvič je objavljen seznam izgnanih iz Bučke in okoliških vasi in seznam pobeglih pred izgonom.

Objavljenih je tudi precej slik iz izgnanstva in nekaterih krajev in stavb, v katerih so bila taborišča. Fotografije so zelo zgovorne in pričajo o ponosu Slovencev na tujem. Kljub težkemu življenju in revščini so se potrudili, da so se za fotografiranje kar najbolj uredili. Za take redke priložnosti so si med seboj izposojali oblačila in obutev. Žal lagerfirerji niso dovolili, da bi se fotografirali pri težkem delu ter v taboriščnih delovnih oblekah in da bi se o tem ohranili dokumenti. Prav tako niso pustili fotografirati obupnih razmer v bivalnih prostorih in jedilnicah.

Pri zbiranju gradiva in pisanju besedila so me močno spodbujala pisma moje mame Angele Žnidaršič, ki mi jih je posredovala gospa Vali Loibner iz Celja. Njej gre zahvala, da se je ohranilo več kot sto pisem moje mame o življenju in trpljenju v taboriščih v Rajhenburgu, Erfurtu, Apoldi, Bad Blankenburgu, Rudolstadt in Bambergu.

Zanimivi so tudi spomini krajanov, ki so napisali utrinke iz svojega življenja v izgnanstvu. Tudi njim gre zahvala, da se bo ohranil zgodovinski spomin na tragedijo izgona med letoma 1941 in 1945, zaradi katere čuti posledice že tretja generacija ljudi iz teh krajev.

Iz pogovorov s krajanji sem spoznala, da ta odmaknjeni čas še močno živi v njih.

Čeprav je bila usoda skupna vsem, je ta čas doživljal vsak po svoje in tudi posledice se kažejo pri vsakomur drugače. Tudi to je razvidno iz pričevanj.

Generacije za nami, ki na svojih plečih niso občutile strahot vojne, niti nenehnega bombardiranja, pomanjkanja, lakote, psihičnega in fizičnega trpljenja ter smrti ljudi, ki jih je pokopalo prisilno delo v taboriščih nemškega rajha, generacije, ki niso občutile grobega in najbolj prekanjenega raznarodovanja, kakršnemu so bili izpostavljeni stari starši in starši, težko razumejo tisti čas in ljudi, ki so vse to doživeli. Zato bodo mogoče ob prebiranju pričevanj starejših krajanov in vseh teh zapisov spoznali, da je koristno tudi za današnji čas poznati tragedijo izgnanstva in pri-

zadevanj prednikov, ki so tod trdo delali, ustvarjali in skromno, a ponosno živeli.

Najmanj, kar slovenski izgnanci pričakujemo od sedanjih in prihodnjih generacij, je to, da bodo vedele za nas in poznale tragedijo izгона Slovencev v letih od 1941 do 1945. Pričakujemo tudi spoštljiv odnos do ljudi, ki so vse to doživljali na svoji koži. Ta odnos pa vsebuje tudi uveljavitev pravic, s katerimi so bile vsaj delno popravljene krivice dolgo nepriznanim prvim žrtvam nacizma. V samostojni državi Sloveniji smo bili po 50 letih končno priznani kot žrtve vojnega nasilja z nekaterimi pravicami, zajetimi v Zakonu o žrtvah vojnega nasilja.

Zavedam se, da je v brošurici še premalo opisano življenje v taboriščih, upornost in ponos naših ljudi, ki jih je okupator zapisal suženjskemu delu, na naše domove pa naselil kočevske in druge Nemce. Kljub težkemu življenju v izgnanstvu so ljudje doživeli tudi kakšen vesel dogodek, pa tudi takšne oblike nasilja, ki jih izgnanci in izgnanke le redko omenjajo.

Nisem ponavljala splošnih podatkov o izgnanstvu in zgodovini druge svetovne vojne. O tem je veliko napisanega v knjigah dr. Toneta Ferencja, Zborniku slovenskih izgnancev in drugih knjigah ter gradivih DIS.

Ne gre za velike besede in velika dejanja. To je zapis o našem kraju in naših ljudeh ter vsem tistem, kar smo doživeli in sami občutili. Zato je pomemben vsak zapis prič o tem, kako so hoteli okupatorji uničiti mali slovenski narod.

Opisala sem prvi partizanski napad na nemško graničarsko postajo na Bučki 1. oziroma 2. novembra leta 1941, ker je bil to pomemben dogodek, ki je močno odmeval, zlasti zato, ker se je zgodil na tedanji meji med nacističnim tretjim rajhom in italijanskimi okupatorji. V tistih težkih dneh pred izgonom prebivalstva so prišli možje in fantje iz raznih krajev Slovenije, da bi preprečili naše izgnanstvo. To je bil pomemben dogodek, ki bi bil lahko za zgled tedanji Evropi.

Zanimivi so tudi drugi podatki o življenju v naših krajih v času našega izgnanstva in prizadevanjih za uveljavitev statusa in pravic ter vojne odškodnine.

Poskušala sem zbrati tudi čim več gradiva o Bučki in okoliških vaseh. Oris geografskih značilnosti tega območja Dolenjske, na katerem so v pobočja stisnjeni zaselki in majhne vasi s toplimi domačijami in čvrstim rodod, dopolnjuje podobo mojega rojstnega kraja.

Bučka ima zanimivo zgodovinsko in kulturno preteklost, zato sem ohranila nekatere podatke, ki sem jih prvič objavila leta 1981 v brošuri »Bučka 41–45« in v brošuri »Bučka na Dolenjskem skozi čas«, ki je izšla leta 1995.

Tako boste našli tudi precej podatkov o razvoju kraja po vrnitvi iz izgnanstva in današnji razvitosti. Predstavljena je tudi občina Škocjan, kamor se je 1994. leta priključila Bučka z okoliškimi vasi in zaselki. To bo zanimivo za vse, ki obiskujejo prijazne in gostoljubne ljudi v tem delu Dolenjske.

Neobdelanih zanimivosti je še dovolj. Premalo vemo zlasti o tistih rojakih, ki so odšli v svet konec predprejšnjega in v začetku prejšnjega stoletja, ter njihovih potomcih.

Bučka z okolico je imela in ima nekaj zanimivih osebnosti, o katerih bi kazalo zbrati podatke in o njih kaj napisati.

Žal tudi ni raziskav o političnem in gospodarskem življenju med obema vojnoma. Ti podatki bi pokazali, kako je bilo nekoč življenje v teh hribih živahno in kaj vse so naši predniki napravili za domači kraj in širši svet.

Zahvaljujem se vsem, ki so sodelovali pri nastajanju knjige, posredovali podatke, fotografije in tudi sami kaj napisali.

Ivica Žnidaršič, prof.

Bučka, 31. maja 2010

O IZGONU LJUDI Z BUČKE IN OKOLIŠKIH VASI OD LETA 1941 DO 1945

Nemci so 6. aprila leta 1941 napadli Jugoslavijo in jo v nekaj dneh zasedli. Obramba je bila šibka in jugoslovanska vojska je hitro razpadla.

V Posavje in Obsotelje so na veliki petek 11. aprila 1941 pridrveli oddelki dveh nemških divizij in od 11. do 14. aprila 1941 zasedli vse večje kraje.

Okupacijske cone v Sloveniji je konec marca in v začetku aprila 1941 določil Hitler sam. Nemčiji je prisodil največji del, vendar je moral upoštevati tudi imperialistične interese Italije in Madžarske, katerima pa je dodelil le manjša dela. Obe skupaj sta dobili približno takšen del Slovenije kot Nemčija sama. Hitler pa ni določil samo zasedbenih območij, temveč tudi natančnejši potek novih državnih meja na slovenskem narodnem ozemlju, ki so ga ponovno razkosale.

Hitler 3. in 12. aprila 1941 ni prisodil Nemčiji samo vse slovenske Štajerske in Gorenjske ter Mežiške doline, temveč tudi severni del Dolenjske, dolg več kot sto kilometrov in širok 25 kilometrov. Temeljna razloga za ta Hitlerjev sklep sta zagotovo bila strateško zavarovanje pomembne železniške zveze med Litijo in Dobovo, pa tudi posebni nameni s tem območjem.

V primeru, da bi Hitler v vzhodni polovici Slovenije upošteval nekdanjo štajersko deželno mejo na Savi in prisodil Nemčiji samo slovensko Štajersko, bi ves okraj Krško prišel v italijansko zasedbeno cono. Tako pa je en del prišel v nemško in drugi del v italijansko; okraj Krško je bil med tistimi okraji, ki so jih okupacijske meje razkosale na dva dela; prišla sta vsak pod drugega okupatorja. Ker je državna meja med Nemčijo in Italijo šla domala po sredi okraja Krško, ga je razdelila na skoraj dva enaka dela, tako da je južni del prišel pod Italijo, severni pa pod Nemčijo. Pod Italijo je prišlo osem občin (Kostanjevica, Sv. Križ pri

Kostanjevici, Št. Jernej, Št. Rupert, Mokronog, Tržišče, Trebelno in Škocjan) z okrog 400 km² površine in 23.000 prebivalci, pod Nemčijo pa devet občin (Boštanj, Bučka, Cerklje, Krško, Leskovec, Raka, Studenec, Radeče, Št. Janž) z okrog 400 km² površine in 24.600 prebivalci.

Slovensko Štajersko, ki so jo nemški okupatorji imenovali Spodnja ali Južna Štajerska in kateri je bil priključen tudi omejen del Dolenjske, je upravljal šef civilne uprave dr. Siegfried Uiberreither, pokrajinski vodja nacistične stranke (gauleiter NSDAP) in državni namestnik za Štajersko.

V Spodnji Štajerski so Nemci že 14. aprila leta 1941 uvedli civilno upravo. Temu je sledilo ponemčevanje, aretacije, streljanje talcev, množični izgon Slovencev in pošiljanje ljudi v koncentracijska taborišča.

Nemci so odstranjevali slovenske napise, spreminjali imena krajev in osebna imena, sežigali slovenske knjige. Ukinili so politične, strokovne in kulturne organizacije ter ustanove. Že leta 1941 so iz Posavja, Obsotelja in severne Dolenjske izgnali več kot 45.000 Slovencev v nemška izgnanska taborišča, približno 10.000 pa na Hrvaško, v Srbijo in Bosno 7.500. Kasneje je število izgnanih Slovencev naraslo na približno 80.000. Pred izgonom pa je pobegnilo 17.000 Slovencev.

Med izgnanimi Slovenci je bilo tudi več kot 20.000 slovenskih otrok do desetih let starosti.

Leta 1942 so Madžari s slovenskega ozemlja, ki so ga okupirali, izgnali 2500 Slovencev iz Prekmurja v madžarsko koncentracijsko taborišče Šarvar, Avstrijci pa so 1000 slovenskih družin izgnali iz avstrijske Koroške v nemška taborišča. Leta 1942 so izgnali tudi prebivalce dela Kozjanskega. Po kapitulaciji Italije je nemški okupator leta 1944 požgal veliko primorskih vasi, prebivalce pa izgnal v nemška taborišča.

Po okupaciji so okupatorji najprej izgnali slovenske učitelje, duhovnike, uradnike, vodje političnih strank, pisatelje in druge intelektualce.

Slovenske izgnance so nasilno odpeljali na tuje kot živino z več kot 140 transporti.

Nemški, italijanski in madžarski okupatorji so nasilno odgnali veliko Slovencev tudi v koncentracijska taborišča in zapore v Nemčiji, Italiji, na Madžarsko in v Neodvisno državo Hrvaško (NDH).

Okupatorji so staršem nasilno jemali otroke, mnogi so bili zaprti, internirani, konfinirani, poslani na prisilno delo. Streljali so talce in na tisoče Slovencev prisilno mobilizirali v svojo vojsko. Požigali so vasi, rušili objekte, izkoriščali naravna bogastva, plenili premoženje Slovencev in ga pošiljali v matične države.

Hitler je ob prihodu v Maribor leta 1941 dejal: **»Naredite mi to deželo zopet nemško!«** Delali naj bi do smrti kot sužnji v korist »večvrednega« nemškega naroda, kot je ukazal **Göring**: **»Ne ubiti, naj se na delu mučijo do smrti,«** ali kot je dejal italijanski general Mario Robotti: **»Ubija se premalo.«** Tudi italijanski okupator je med drugo svetovno vojno nad slovenskim prebivalstvom nadaljeval teror, ki ga je izvajal že med obema vojnama, saj so bili Slovenci že od nastanka fašizma njihova tarča in deležni najrazličnejših oblik nasilja in zatiranja.

Slovenci bi morali izginiti iz svoje dežele, da bi nacisti dobili prostor za naselitev kočevskih in drugih Nemcev. Med vojno so v Sloveniji naselili mnogo skupin Nemcev tudi iz Zgornje Štajerske, Južne Bukovine, Besarabije in Dobruške, da bi okrepili že obstoječe nemštvo in zavarovali raznarodovanje. Viri pričajo o okoli 90.000 nemških kolonistih, ki so jih naselili na Slovenskem.

Za preselitev v Slovenijo je zaprosilo tudi 11.509 kočevskih Nemcev. Njihova imena so bila objavljena v Uradnem listu, ki je leta 1941 izhajal v Ljubljani v italijanskem in slovenskem jeziku. Naselili so se na domove slovenskih izgnancev.

Največ pove podatek, da je Državna komisija za vojne zločine ugotovila, da je nasilje nad Slovenci izvajalo 4017 nemških in 2518 italijanskih vojnih zločincev. Nemčija je šla skozi proces denacifikacije, Italija pa se ni nikoli soočila s svojo fašistično preteklostjo.

Okupatorji so izvajali številne oblike nasilnih dejanj, ki so bila po stopnji grozovitosti zločinska dejanja, v nasprotju s tedaj že veljavnim mednarodnim humanitarnim pravom.

Nasilju okupatorjev se je slovenski narod upiral in razvil se je narodnoosvobodilni boj. Med drugo svetovno vojno je umrlo po doslej zbranih podatkih 89.404 Slovencev, od tega je bilo 35.717 civilnih oseb.

Hitler pa je moral opustiti generalni načrt o izgonu, ki je predvideval prisilen izgon približno 250.000 Slovencev. To je preložil na čas po zmagi. Če bi zmagali fašisti in nacisti, bi Slovenci kot narod izginili.

Dr. Tone Ferenc je ob neki priložnosti zapisal:

»Res je, da ni bil takrat v Evropi samo slovenski narod zapisan smrti, vendar ni bilo naroda, ki bi moral tako naglo izginiti z obličja zemlje kakor ravno slovenski narod. Saj so bile med vsemi zasedenimi pokrajinami slovenska Štajerska, severna Dolenjska in Gorenjska, v katerih je nemški okupator po Hitlerjevem odloku z dne 14. aprila 1941 združil okupirano slovensko ozemlje, tiste, v katerih so si nacisti za popolno ponemčenje postavili najkrajši rok.« Že poleti leta 1941 so Nemci razglašali svojo namero z besedami: »Dajemo vam tri leta časa, če je potrebno tudi štiri, in tistemu, ki se še ne bo naučil nemško, še leto povrh. Potem pa, po petih letih, se bo na Spodnjem Štajerskem govorilo samo še nemško.«

Slovenijo so si razkosali štirje okupatorji. Hitlerjeva Nemčija si je vzela največ, kar 10.261 kvadratnih kilometrov slovenskega ozemlja, fašistična Italija 4544 km² in Madžarska 997 km².

Vsi ti raznarodovalni ukrepi okupatorjev niso mogli zatreti slovenske narodne zavesti in upornosti proti genocidni politiki nacistov, fašistov in drugih osvajalcev.

Po razpadu nekdanje Jugoslavije leta 1941 so kraj Bučka okupirali Nemci. V začetku aprila leta 1941 so se na motorjih vozili skozi Bučko proti Novemu mestu. Sredi aprila so se v župnišču naselili avstrijski vojaki graničarji in dva Nemca iz Berlina.

Sprva si je okupator prizadeval navezati stike s prebivalstvom, vendar mu to ni uspelo. Domačini so z Nemci dnevno prihajali v konflikte. Zlasti potem, ko so Nemci ugotovili, da mnogo ljudi prav s pomočjo krajanov Bučke nelegalno prečka mejo in tako uhaja nemškemu preganjanju.

Razglas

o državnopolitičnih ukrepih v obmejnem ozemlju

iz državnopolitičnih razlogov moramo izvesti preselitev
iz spodaj navedenega obmejnega pasu.

Ta pas obsega naslednja področja in občine:

1. Od okrožja Rann:

Vse področje južno Save s političnimi občinami Sawenstein, Bründl, Radelstein (prej Butschke), Arch, Haselbach bei Gurkfeld, Gurkfeld (del občine, ki leži južno Save), Zirkle, Munkendorf (prej Tachatsch, Weittelal (prej Gressadlnal).

Sevrno Save politične občine: Brückel, (prej Dobowal, Rann, Kapellen bei Rann, Wiesel, Arnen (prej Artitsch), Königsberg am Sattelbach (prej St. Peter bei Königsberg), Pirchenberg (prej Glöbetal) s izjemo katastrske občine Blaino, Gurkfeld (del občine, ki leži severno Save) s izjemo katastrskih občin Pietsarin, Annewitz in Srenitzsch in od politične občine Dreichenburg katastrski obdeli Faustsch in Wrenskagorze.

2. Od okrožja Trifall:

Vse področje južno Save s političnimi občinami Ratschach, Johannistal, Kumburg bei Trifall (prej St. Georgen), Marietal in Blidberg.

Preselitev se bo vršila v Nemčijo.

Preseljenci bodo svoje imetje obdržali, ali pa dobili odškodnino.

Perilo, obilje, posteljnino in predmete za vsakdanjo uporabo bodo lahko vzeli preselenci s seboj, v kolikor to dovoljuje prometno razmera. Denar in dragoceno premoženje v posesti lastnikov. Za imetje, ki ostane v deželi, bo lastnik odločen, če se bo razdal ali nevedil ali preseliti in če bo izpolnjeval tudi v svojem novem bivališču svoje dolžnosti.

Odpor in sabotaža bosta glasno močno odobro s dne 14. aprila 1941 strogo kaznovana. Stroj izgube vsakršne pravice do odškodnine. Pravice do odškodnine izgubi nadležni tudi, kadar se izogne preselitvi s bogom. Povratek v ostanke občin ali pas je brez vsakega dovoljenja prepovedan.

Preselitev je omejena na imenoma navedene občine.

Preselitev se nikakor ne sme prebivalstva v okrožjih Marburg-Stadt, Marburg-Land, Pollau, GZ, prebivalstva v okrajnem glavarstvu Lützenburg ter prebivalstva v vseh občinah okrožja Rann in Trifall, ki zgoraj niso navedena.

Marburg an der Draa, dne 20. oktobra 1941.

**Der Chef der Zivilverwaltung
in der Untersteiermark.**

Že aprila in maja leta 1941 so na Bučko prihajale cele družine iz Rogaške Slatine, Celja, Trbovelj, Senovega, Krškega in drugod, da bi prečkale mejo in pobegnile na italijansko stran. Nekateri niso povedali ne imen ne krajev, iz katerih so prišli.

Prihajali so peš in z avtobusom. Avtobus je tedaj vozil Ivan Strle iz Krškega, postaje pa je imel v Dolenjih Raduljah, na Bučki pa pred trgovino Angele Žnidaršič in pred gostilno Franca Selaka. Nemci so kmalu ugotovili, da iz avtobusa pred trgovino izstopa več ljudi, kot so bili vajeni, da vstopijo v trgovino, nato pa se za njimi izgubi vsaka sled.

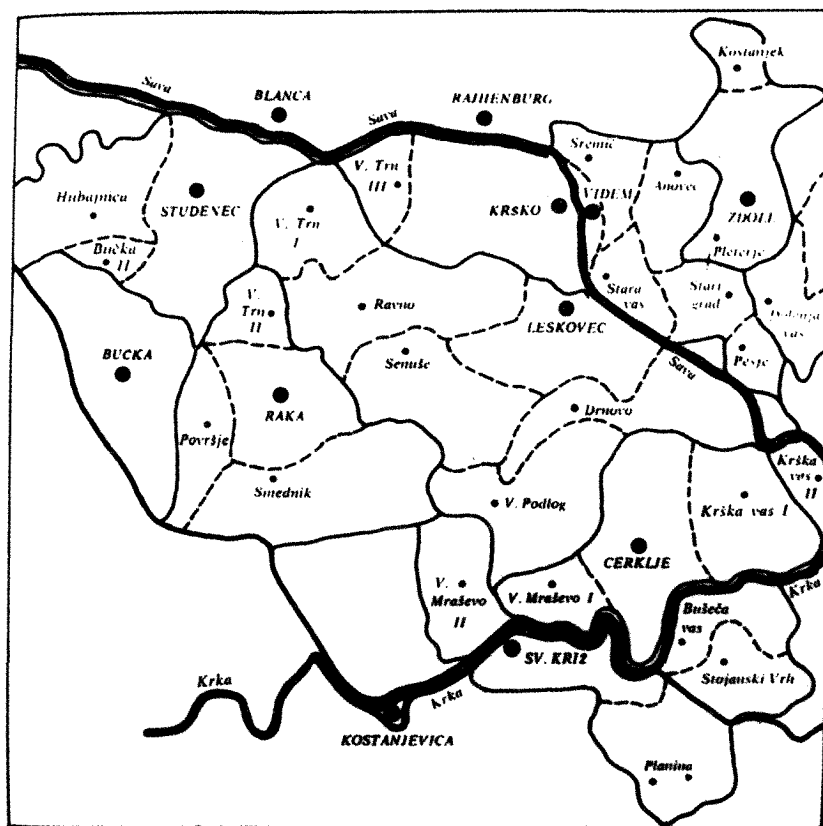
Trgovko so zasliševali o tem, kam gredo ljudje, ki izstopajo iz avtobusa in vstopijo v trgovino, ven pa ne pridejo. Rekla jim je, da ne ve, ker ima hiša dva izhoda, in da ne ve, skozi katerega gredo ven. Hiša je stala ob cesti, za njo je bil sadovnjak, za njim pa gozd. Na koncu gozda je bilo treba le še čez naš travnik v Vrtači do Slemenca, od koder je bila meja oddaljena vsega nekaj metrov. Skoraj vsi begunci, ki so prečkali mejo pri Bučki, so šli po tej poti.

Nemci so postajali čedalje bolj pozorni na gibanje ljudi. Zato se je bilo treba dogovoriti, naj ljudje, ki prihajajo, da bi pobegnili čez mejo, izstopijo v Dolenjih Raduljah, nato pa gredo po dolini do Vrtač in od tam mimo Stopnega v Škocjan. Gornikov mlin

Izgon od doma v oboroženem spremstvu okupatorske vojske – november leta 1941

blizu mostu v Škocjanu je bil kraj, kamor so se zatekli begunci, ki so prečkali mejo pri Bučki. Tretji prehod čez mejo je bil v Čolniških, četrti na Otresku, peti na Resi. Moja sestra Silva Gornik, ki je pomagala velikemu številu ljudi, je za posledicami vojne umrla že leta 1948.

Območje Krškega po nemški zasedbi

meja nemškega rajha	meje katastrskih občin
reke	sedeži pol. občin
meje političnih občin na izselitvenem območju	imena katastrskih občin

Dejstvo, da v vsem času od nemške okupacije Bučke do izгона domačinov v začetku novembra leta 1941 ne Nemci ne Italijani na meji niso ujeli nobene družine ali posameznika, kaže na izredno dobro organizirano delo krajanov pri pomoči ljudem, ki so bežali pred Nemci. Zaprli so le nekaj domačinov, ki so se vračali od meje, potem ko so bili begunci že na varnem. Zapori so bili v kletnih prostorih župnišča.

Vojaki razpadajoče starojugoslovanske vojske so se umikali pred Nemci tudi prek Bučke. Odmetavali so orožje ali pa ga zamenjavali za civilno obleko. Iz Mokronoga je moj oče pripe-ljal poln voz orožja in streliva. Ko so Nemci okupirali Bučko, so

Temna črta kaže, kako so okupatorji v letih 1941–1945 razkosali tudi dolenjske kraje.

izdali razglas, da morajo vsi oddati orožje. Krajanj so se le delno pokorili ukazu. Večino orožja so spravili in skrili v mlake, tudi v našo lužo, največ pa zakopali pod drva in dračje v gozdu. To kaže na zavest prebivalstva, ki se ni sprijaznilo s kapitulacijo in okupacijo.

Še po izgonu krajanov so partizani in aktivisti na Bučko hodili po to orožje.

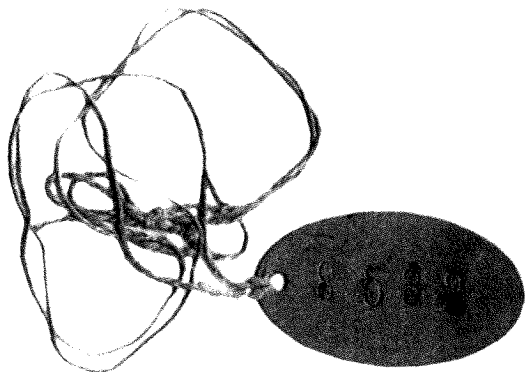

V taborišču Rajhenburg leta 1941. Med otroki sta Rozi in Tinca Kranjc iz Močvirja.

Državna meja med tretjim rajhom in Italijo

Nemško-italijanska meja je bila v začetku okupacije blizu Mačkovca, pozneje se je spreminjala in potekala pod Stopnim, Staro Bučko ter po dolini proti Resi, oktobra 1941 pa se je pomaknila bližje k Bučki in razkosala to območje med Nemčijo in Italijo. Tako so bili kraji Bučka, Dolenje in Gorenje Radulje, Močvirje, Dule, Štrit in Jarčji Vrh pod nemško okupacijo, vasi Jerman Vrh, del Zaboršta, Sleme in del vasi Dule pa na območju, kjer so bili okupatorji Italijani. Meja je močno prizadela ljudi, ločevala je družine, sorodnike, prijatelje, polja, gozdove, travnike, sadovnjake. Poleg žičnate meje so Nemci postavili še razgledne stolpe, ki so stali na velikih kamnitih piramidah, in graničarske postaje.

Mejne opazovalnice so bile na višjih vidnih mestih postavljene na štirih betonskih temeljih. Leseno ogrodje opazovalnice je bilo visoko več kot 30 metrov. Iz njih so okupatorjevi vojaki opazovali mejo. Ponekod so naredili tudi več deset metrov široke poseke gozdov. Lesene konstrukcije teh opazovalnic ni več, ostali pa so mogočni betonski temelji, ki jim krajani pravijo »piramide«. Na nekaterih je Društvo izgnancev Slovenije 1941–1945 v sodelovanju s Krajevnimi organizacijami DIS odkrilo plošče, da bi mlade

V Rajhenburgu so tudi izgnancem z Bučke obesili okoli vratu kovinske ploščice s številko.

Personen-Ausweis

SL. Umsiedler Nr.:

11668

für

Name:

Marjetić

Vorname:

Antonia

Geboren am:

12.6.1917

in:

St.rit

Beruf:

St.rit

Letzter Wohnort:

SL. Umsiedlung aus der Unterstelermark.

Becheinung den 4.12. 1941.

I. A.

[Handwritten signature]

Takšno osebno izkaznico je dobil vsak izgnanec.

Kennort: <i>Rudolfstadt</i>	
Kennnummer: <i>A. 0 1023</i>	
Gültig bis: <i>31. Dezember</i> 19 <i>43</i>	
Name	<i>Žnidarič</i> <i>geb. Krašovec</i>
Vornamen	<i>Angela</i>
Geburtsort	<i>30. Mai 1905</i>
Geburtsort	<i>Brückendorf</i> <i>heute Kunitzfeld / Kunitzheim</i>
Beruf	<i>ohne</i>
Unveränderliche Kennzeichen	<i>fehlen</i>
Veränderliche Kennzeichen	<i>fehlen</i>
Bemerkungen: <i>„Schutzangehöriger - Judenbewerber“</i>	

Bilder <i>(Two dark, indistinct photographs)</i>	
Bilder <i>(Two dark, indistinct photographs)</i>	
<i>Angela Žnidarič geb. Krašovec</i> (Unterfertigung des Kennfortzeugnisses) Rudolfstadt, den <i>31. Dezember</i> 19 <i>43</i> Der Bürgermeister als Ortspolizeibehörde (Ausfertigung) <i>(Signature)</i> (Unterfertigung des ausfertigen Kennort)	
III/ 311235 *	

Lagerska osebna izkaznica Angele Žnidarišič, rojene Krašovec

generacije vedele, kaj te ogromne kamnite gmote pomenijo. Na Slemenu pri Bučki je tako ploščo na »piramidi« 29. julija 2005 odkril krajan mag. Franc Žnidaršič.

Pozneje, že po izgonu ljudi, so mejo še okrepili. Bodečo žico so napeljali v štirih vrstah, mejni drogovi pa so bili različno visoki – od enega do dveh metrov. Meja je bila široka štiri metre. Med drogovi so stali še koluti z bodečo žico. Na vsaki strani meje je bilo pet metrov minskega polja.

Nemška zasedba Bučke in okoliških vasi

Že aprila leta 1941 so Nemci vzpostavili *graničarske postaje*, ki so bile podrejene okrajnemu carinskemu komisariatu v Sevnici. Ta komisariat je imel postaje še v Lepem Dobu, Druščah in na Raki.

Graničarska postaja na Bučki je bila nastanjena v veliki stavbi župnišča in na Štritu v hiši Slavka Veneta. Njegovo gospodarsko poslopje so spremenili v stanovanje za nemške graničarje. Z razglednih stolpov in postojank je bil mogoč popoln pregled tedanje italijansko-nemške meje od Slemena po dolini mimo Kotarjeve domačije, Dul blizu Robkove in Venetove domačije in vse do Krakovskega gozda.

Ob postojanki in za mejo so si Nemci izkopali podzemne rove in jih okrepili z debli, ki so jih posekali v bližnjih gozdovih.

20. oktobra leta 1941 je šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko dr. Siegfried Uiberreither izdal razglas o državnopolitičnih ukrepih na tem območju, s katerim je bil iz državnopolitičnih razlogov zapovedan izgon slovenskega prebivalstva v Nemčijo.

Po 20. oktobru leta 1941, ko so Nemci izobesili plakate o izgonu krajanov v rajh, je z Bučke in iz okoliških vasi pobegnilo na italijansko stran več družin in nekaj posameznikov, še več pa jih je to nameravalo storiti, vendar so Nemci to onemogočali s strogim nadzorom hiš, zlasti na Bučki in v okolici postojanke.

Nemci so od 23. aprila do 25. maja leta 1941 pregledali in popisali vse prebivalce obsavskega in obsočnega pasu. Nacisti so v nekaj mesecih leta 1941 politično in rasno pregledali

Nemška graničarska postojanka na Štritu, v hiši Slavka Veneta – 5. maja 1945.

Hleve Slavka Veneta so Nemci spremenili v stanovanja za nemške vojake (1941–1945).

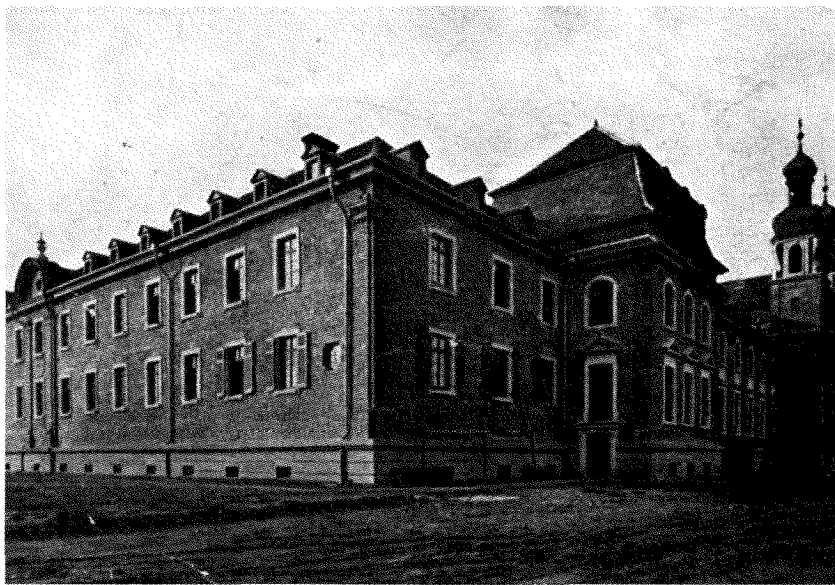
in ocenili skoraj vse prebivalstvo na slovenskem Štajerskem, Gorenjskem in v Mežiški dolini, česar niso storili v nobeni drugi zasedeni pokrajini. To priča o Hitlerjevi trdni nameri, da bi kar se da hitro pretresel slovenska območja z vidika nacionalističnih in rasnoantropoloških lažnih znanstvenih načel. S politično kategorizacijo so nacisti hoteli iz slovenskega prebivalstva izločiti vse »Nemcem sovražne osebe«, z rasnim ocenjevanjem pa »rasno neustreznim« onemogočiti vključitev v »nemško ljudsko skupnost«.

Maja leta 1941 so Nemci opravili politično in rasno ocenjevanje tudi na Bučki.

Rasne ocene so bile štiri.

Glede na rasno kakovost in primernost za ponemčenje so te skupine imenovali: I. prav dobro, II. dobro, III. povprečno in IV. rasno neustrezno.

Političnih ocen je bilo pet, in sicer: 1. vodilno nemški, 2. nemški, 3. ravnodušen, 4. Nemcem sovražen in 5. vodilno Nemcem sovražen.

Taborišče Kelnerid

Ocenjevalne komisije so v obsavskem in obsotelskem selitvenem pasu pregledale 70.162 oseb. O tem, koliko ljudi so uvrstili v vsako skupino, ni podatkov. Na voljo pa so podatki o odstotkih oseb, uvrščenih po štirih rasnih skupinah.

Prebivalstvo Bučke je bilo »rasnoocenjevalno« takšno: v II. skupino je bilo uvrščenih 18 % prebivalstva, v III. skupino 57 % in v IV. skupino 35 %. V prvo kategorijo ni bil razporejen noben krajan Bučke.

Rasno ocenjevanje je potekalo v šolskih prostorih. Delovali sta dve komisiji. Vsaka družina se je morala postaviti v vrsto pred komisijo, nato se je pri šestih mizah začel podroben popis in rasno ocenjevanje.

Za posamezno izselitveno akcijo za določeno kategorijo ljudi so nacisti uporabljali ime »val«. Bučko in okoliške vasi je zajel III. val, v katerem so se Nemci namenili izgnati prebivalstvo obsavskega in obsotelskega pasu. Z razširjenega obsavskega pasu so nameravali izgnati 70 tisoč oseb, z malega obsavskega pasu ob ožjem poteku meje pa blizu 40 tisoč oseb.

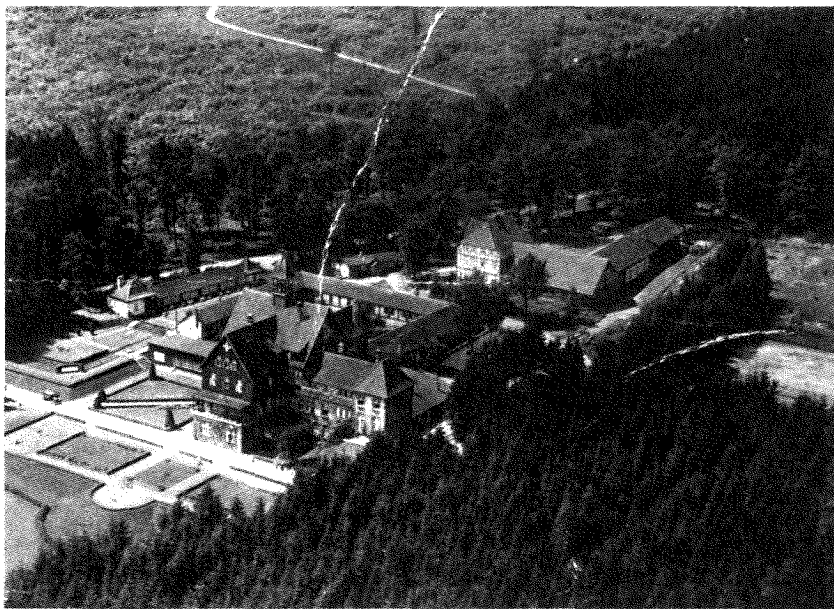
Bad Sulza

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet se je odločilo, da bo preprečilo to agresorjevo namero s sočasnimi napadi na njegove postojanke. Med njimi je bil zelo pomemben prvi partizanski napad na Bučko v začetku novembra leta 1941. Ta akcija je med prebivalstvom naletela na velik odmev.

Po napadu so se gestapovci proti jutru iz Krškega pripeljali s posebnim avtobusom in tovornjaki. Takoj so obkolili vse hiše v bližini postojanke, postrojili ljudi v vrsto in pregledali njihove čevlje, če so morebiti mokri. Zasliševali so krajanе in jim grozili s puškami.

Nemci so obkolili vas in nikogar niso spustili ne ven ne noter. Krajanom niso dovolili oditi niti do studencev po vodo.

Dva vaška fanta so zaprli v zapore župnišča in ju pretepali. Drugi dan so ju Nemci skupaj z Jožkom Saškom odpeljali v bolnišnico v Krškem. Sašek je v bolnišnici umrl, pokopan je v Krškem.

Taborišče Dassel-Solling

Izgon krajanov in trpljenje v taboriščih

Nemci so z izganjanjem ljudi z Bučke začeli v prvih dneh novembra leta 1941.

Prve družine so Nemci izgnali z Bučke 3. novembra leta 1941. Nekaj družin z Jarčjega Vrha in Štrita so izgnali 4. in 6. novembra, druge pa do konca novembra leta 1941. Štiri družine iz okoliških vasi so izgnali 21. januarja leta 1942. Občina Bučka je bila edina na izselitvenem območju, iz katere je okupator izgnal vse prebivalce, le v Gorenjih in Dolenjih Raduljah je ostala po ena družina. Po podatkih z dne 12. septembra leta 1941 je bilo v takratni občini Bučka 1077 prebivalcev.

Iznanci smo smeli vzeti s seboj le najnujnejšo obleko, perilo in predmete za vsakdanjo rabo. Nemci so lagali, ko so obljubljali, da bodo slovenski iznanci dobili povrnjeno premoženje in škodo, ki bo nastala s prisilno preselitvijo.

Ljudje so pustili polne kašče – letina je bila leta 1941 zelo bogata – živino v hlevih, prašiče v svinjakihi, perutnino so spu-

Ob gozdu so stala tri taborišča, v katerih so bili tudi slovenski izgnanci z Buče.
Bad Elgersburg

Slovenski izgnanci v taborišču Bad Berke. Na sliki so tudi Nežka Lekše (Jarčji Vrh), Ida Kranjc (Gorenje Radulje), Komočar (Podlog), Škofjanc (Skopice). Drugi se bodo morda sami prepoznali in sporočili svoja imena.

Jože in Rozalija Žnidaršič s sinovoma Jožefom in Lojzetom ter hčerko Pepco (Močvirje), Jože Račič (Dolenje Skopice), Karel Kozinc (Študenec), Miha Baškovič, Viktor Rodman (Skopice). V taborišču Gelberk.

stili iz kokošnjakov. Na štedilnikih je ostala še topla hrana, saj je ljudje zaradi groznih dogodkov ob izgonu niso mogli zaužiti.

Na stenah so obvisale slike, za mnoge dragoceni spomini na prejšnje rodove in življenje v rodnem kraju. Psi so lajali, ostali so sami. Naš pes Biser je tekel čez mejo štiri kilometre v Škocjan k moji sestri Silvi, od koder je celo vojno hodil na Bučko, če je že kdo doma, in nas, ko smo se vrnili iz izgnanstva, star in onemogel pričakal na pragu.

Kot izgnance so nas Nemci odpeljali najprej v hleve gradu Rajhenburg (Brestanica), kjer so nas pozorno popisovali, obesili

Prva vrsta zgoraj od leve proti desni: Minka Vajs (Dol. Radulje), Tinca Krašovec (Planina), Frida Kranjc, Olga Marjetič, Anica Novšak (Gor. Radulje), Julka Žibert (Rovišče), Tončka Krnc (Križe), Selak, Filip Mlakar (Zavratec), Justin Žibert (Rovišče), Alojz Koren (Bučka – Rupa).

V drugi vrsti: Marjan Krnc (Križe), Alfonz Mlakar (Zavratec), Lojze Cuzi (Križe), Ivan Novšak (Gor. Radulje).

V tretji vrsti od leve proti desni: Vika Marjetič (Gor. Radulje), Olga Cvelber in sestra (Planina), Pepca Gričar (Brezovo), Minka Novšak (Cep – Močvirje), Lado Železnik (Dol. Radulje), Alojz Marjetič (Gor. Radulje), Tone Novšak (Cep), Krašovec (Celina), Franc Novšak (Gor. Radulje).

Spredaj sedi Tončka Vajs. Ob otrocih stoji učitelj Androjna. Taborišče Bad Sulza, leta 1941.

Iz zbirnega taborišča v Rajhenburgu so izgnance vozili na tuje v živinskih vagonih (1941).

Hlevi in konjušnice pri gradu Rajhenburg so bili največje zbirno taborišče za izgon Slovencev. Poleg obstoječih hlevov so postavili tudi barake, v katerih so ljudi pred izgonom na tuje nekaj dni zadrževali.

vsakemu okrog vratu ovalno kovinsko ploščico s številko in dali karton »Personen-Ausweis«.

Številka, vsekana na ploščici (Erkennungsnummer), je bila enaka številki kartotečnega lista.

V tem prvem zbirnem taborišču v grajskih hlevih in konjušnjah so bile razmere slabe.

Ležišča so bila na tleh na slami, ni bilo stranišč, naredili so neke zasilne latrine, ki so bile posebno nevarne za otroke. Ni bilo vode in ne možnosti vzdrževanja osnovne higijene. Hrana je bila slaba. Pazniki so bili surovi in so izgnance na razne načine poniževali. Po nekaj dneh so nas naložili na živinske vagone v Rajhenburgu – danes Brestanici in nas odpeljali neznano kam. Skozi grajske hleve in barake pri gradu Rajhenburg je šlo v izgon na desettisoče Slovencev.

Po nekaj dneh so nas Nemci iz Rajhenburga začeli voziti v rajh.

V katere pokrajine nemškega rajha so pošiljali prve transporte s slovenskimi izgnanci, kaže naslednji pregled:

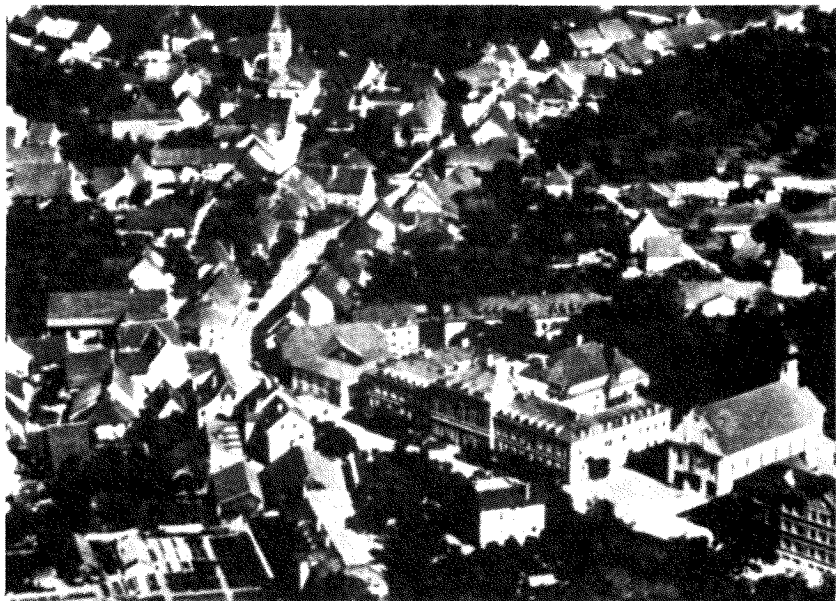
Pokrajina	Čas:	Število transp.	Število izgnancev:
Spodnja Šlezija	24. 10. do 4. 11. 1941	12	7841
Brandenburg	29. 10. do 1. 11. 1941	4	2084
Spodnja Saška	2. 11. do 4. 11. 1941	3	1740
Turingija	6. 11. do 9. 11. 1941	4	3673
Saška	10. 11. do 17. 11. 1941	11	7412
Baden-Württemberg	23. 11. do 2. 12. 1941	13	6370
Baden	3. 12. do 9. 12. 1941	6	2935
Baden	24. 1. do 5. 2. 1942	5	2071
<i>Druge pokrajine</i>	<i>26. 3. do 30. 7. 1942</i>	<i>4</i>	<i>2000</i>
Skupaj	od 24. 10. 1941 do 30. 7. 1942	62	36.126

Krajani Bučke in okoliških vasi so bili pregnani v taborišča v Spodnji Saški, Turingiji, Baden-Württembergu, Badnu, Švabski in Bavarski.

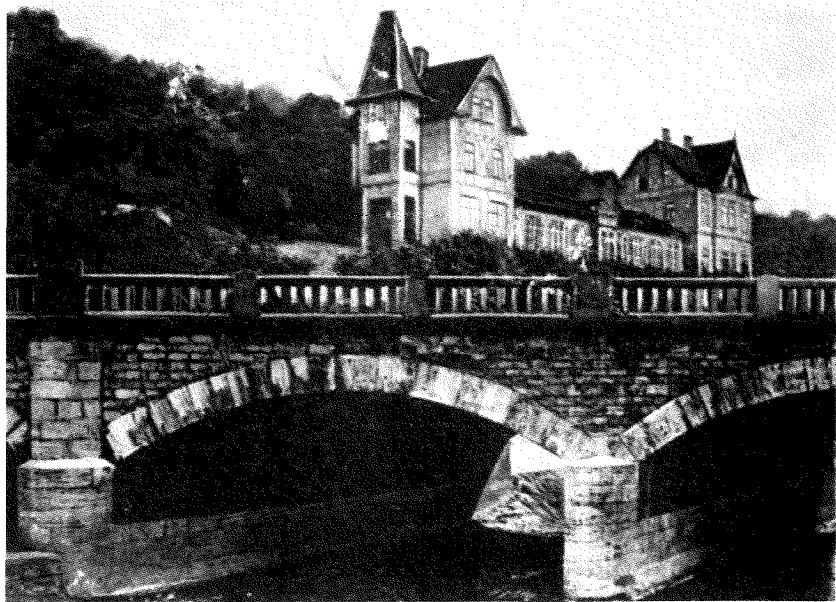
Kolikor smo lahko zbrali podatkov, so bili naši krajani v naslednjih taboriščih: Erfurt (Wilder Mann), Erfurt (Kurhaus), Erfurt (Waldhaus), Erfurt (Handelsschule), Erfurt (Drei Rosen), Erfurt (Grinestal), Apolda, Rudolstadt (Porzellanfabrik), Rudolstadt (Deutscher Kaiser), Rudolstadt (Ost Baraken 25), Rudolstadt (Baraken Heim), Bad Blankenburg (kazensko taborišče), Bamberg (taborišče v stari konjušnici), Salzfeld, Neustadt, Ilmenau, Bad Sulza, Schnepfental, Bad Berka, Dassel-Soling, Bad Elgersburg, Hann Münden, Eihenberg, Waltershausen, Tambach-Diettkorzh, Gehlberg, Mühlhausen, Lanbrat pri Weimarju, Arnstadt, Plaue, Geschwiende, Elxleben, Gotha, Korenberg, Schwarzburgenhof, Martinrada, Schloss Tännich, Herten, Baden, Schelklingen, Schwartzburg, Untermünstertal (St. Trudpert), Bensell, Bad Elgersburg, Gerlasheim, Grosshofhausen, Geildorf, Jahrschadt, Langenzell, Neuroit, Plauen, Schwarza, Liel, Winterstein, Obersnell Kangstein, Gminet, Ober Zviren pri Kasslu.

Justina Pungerčič z Bučke je občasno vodila vrtec za izgnanske otroke. V prvi vrsti stojita Stane in Lojze Pungerčič.

V mestu Herten je bilo tudi taborišče za Slovence.

Taborišče Kurhaus

Na sliki so tudi: Tinca Tičar, Tina Lekše (Bučka), Lojzka Tomažin (Rovišče), Evgen Pungerčič, Franc Prah, Ludvik, Tina in Franc Vene (Bučka), Jesih (Studenec), Lisec (Orle), Prah (Bučka), Mrgoletova (Orle), Rupert (Mrzla vas), Marušič Minka (Brezovo).

V taborišču Dassel.

Na sliki so tudi: Janez in Pavla Vajs z otroki: Bertl, Tilka, Alojz, Minka, Šoter, Jordan, Justina, Alojz in Marija Marušič in Alojz Novak z ženo (Dolenje Radulje), Ferdinand Šmagelj (Rovišče), Vinko Krnc, Selakovi otroci, Mlakarjevi otroci, družina Rupert (Zavratac), Alojz Cuzi, Anton Vinter (Križe), Ema Omerza (Sela), Anton Novšak (Cep), družina Polanec (Bučka), Alojz Marjetič, Olga, Vika in Milan Marjetič (Gorenje Radulje), družina Cvelber, družina Krašovec (Celina).
V taborišču Bad Sulza leta 1942.

Skoraj vsi izgnanci z Bučke so bili ves čas v taboriščih. Nekaj družin so poslali h kmetom, kjer so tudi stanovali. Ljudje iz taborišč so morali opravljati najtežja dela v poljedelstvu in gozdarstvu, nakladalna in razkladalna dela pri železnici, gradnji cest in odstranjevanju snega, nakladanju in razkladanju premoga. Kdor se je prisilnemu delu upiral, so ga poslali na še težje delo. Nekatera dekleta so poslali za brezplačne gospodinjske pomočnice k nemškim družinam. Delati so morali tudi otroci. Delo je bilo neprimerno, otroci pa slabo oblečeni, bosí in lačni.

Izgnance so Nemci izkoriščali *kot ceneno delovno silo.* Razmere v taboriščih ali, kot pravijo ljudje – lagerjih, so bile slabe tako glede prehrane kot nastanitve. *Sobe so bile velike,* v njih je stanovalo po več družin skupaj. Skoraj vsa taborišča so bila v barakah, starih gradovih, zapuščenih tovarnah, hiralnicah in podobnih objektih. Tudi stenice, uši in garje so predstavljale veliko nadlogo.

Hrana je bila nezadostna, enolična, šlo je predvsem za krompir in posušeno kolerabo, juhe in čaje. Taboriščniki smo stradali. K sreči smo sprva smeli prejemati pakete, ko so te začeli odvzemati, so iz domovine začeli v pismih pošiljati živilske nakaznice, s katerimi smo si vsaj občasno lahko kupili hrano.

Otroci iz Štrita in drugih vasi v taborišču Langenzell. Na sliki so tudi družine Pušavec-Rupar, Marjetič, Mrgole (Štrit), Nada Bon (Raka), Mirko Borišek (Šentjur).

Iznanci so takoj po prihodu v taborišče začeli pošiljati pisma sorodnikom in prijateljem v domovini. Da bi onemogočili širjenje neugodnih novic in imeli nadzor nad vsebino, so Nemci zahtevali, naj izgnanci pišejo v nemščini. V taborišča prispelo pošto so nadzorovali, če se jim je zdela vsebina dvomljiva, so jo izročali SS-komandi.

Če so taboriščniki delali na poljih, denimo, pri spravilu žita ali krompirja, niso smeli ničesar od tega vzeti s seboj. Neka ženska je spravila v krilo nekaj krompirjev. Ko je ob vrnitvi to opazil lagerfirer, so bile posledice hude: prepoved odhoda na delo na polje, delo pri cementu in v pralnici ter dva dneva brez hrane. Bil je tudi primer, ko so Nemci pripeljali nekaj krompirja na taboriščno dvorišče in skrivaj opazovali, kaj bodo ljudje storili. Vsak je skušal s kupa vzeti vsaj nekaj krompirjev. Nemci so napravili preiskavo. Pri nekom so našli vedro krompirja in mu ukazali, naj ga vrne. Uprl se je in jim zabrusil: »Saj ga ni toliko, kolikor sem ga pustil doma, zato ga ne bom nikamor nesel.« Nemci so ga takoj odpeljali in ga tako mučili, da je poškodbam podlegel. To je bilo v taborišču Bad Sulza.

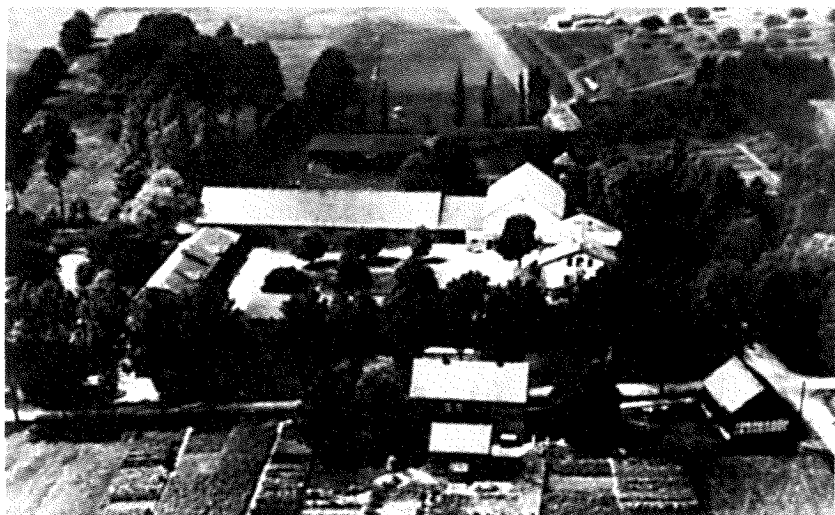

Alojz Pungeršič in njegov sin Jože (Dolenje Radulje). V izgnanstvu na prisilnem delu v Arensteinu leta 1943.

Tudi smeh je bil znak upora. V enem od taborišč so usmrtili dekle, ker se je vedno smejala, smeha pa lagerfirer ni prenašal. Takoj so zatrli vsak najmanjši upor, vsak svoboden vzgib.

Lagerfirerji so kmalu poskrbeli, da so se iznebili vseh starejših ljudi, invalidov in bolnih, saj ti niso mogli delati. Potem ko jim je taboriščna medicinska sestra dala injekcijo, so umrli še isto noč, najpozneje pa v nekaj dneh. Tako je umrlo največ krajanov Bučke v taboriščih Rudolstadt, tudi moj oče. Umirali pa so tudi drugod. Na dan, ko so Američani zavzeli mesto Rudolstadt, so Nemci v krajevni bolnišnici, kamor je pobegnila tudi taboriščna medicinska sestra, zastrupili dvajset »auslenderjev« in jih zmetali v bolnišnično mrtvašnico kot polena. Med njimi je bil tudi ponesrečeni moj brat 21-letni Martin Žnidaršič. Svojci smo ga našli, potegnili iz kupa mrtvih, taboriščniki pa so mu pripravili pogreb. To je bila zadnja žalostna epizoda v taborišču Rudolstadt na pragu svobode in osvoboditve taborišča.

Ljudje v taboriščih so bili ponosni, pa tudi uporni. Mnoge so mučili, potem ko so jih zasačili na begu v domovino, nekaterim pa je uspelo priti do Celja in Radeč, pa tudi do Močvirja in Štrita.

Na tej kmetiji v Hasselhofu v Nemčiji so bili na prisilnem delu Anton Kranjc iz Močvirja in njegovi otroci Tone, Cilka, Stanko, Gelca, Minka, France, Tinka, Anica, Albin, Lojze in Rozi. Stari so bili od štiri do devetnajst let.

Veliko jih je skušalo pobegniti iz taborišč, nekaterim je uspelo priti v domovino in se vključiti v NOB ali pridružiti aktivistom OF. V kraje, kjer so bila nemška taborišča slovenskih izgnancev, se je nekajkrat uspelo prebiti tudi moji sestri Silvi Gornik iz Škocjana. Nekateri so bili v nenehni zvezi z domovino in so vedeli, kaj se dogaja doma. O tem pričajo ohranjena pisma in osebna pričevanja preživelih.

Z Bučke in iz okoliških vasi je v taboriščih Nemčije nasilne smrti umrlo več kot 56 ljudi, nekaj pa jih je izgubilo življenje na poti domov ali prve dni bivanja v domovini. Slovenski grobovi, posejani po tretjem rajhu, niso bili nikoli v celoti prešteti. Zato je bilo vse hvale vredno odkritje spominske plošče umrlim krajanom v nemških izgnanskih taboriščih v letih 1941–1945 na kulturnem domu na Bučki.

Številni podatki kažejo, da so se ljudje iz taborišč vračali bolehní in da so si le stežka opomogli. Značilnosti nekaterih bolezní v teh krajih bi težko imeli za kaj drugega kot posledice trpljenja in prestaní strahot med drugo svetovno vojno.

Vsi, ki smo preživeli otroštvo v izgnanstvu, imamo posledice. Težje živimo. Nekateri bremen življenja niso vzdržali in so si sami vzeli življenje. Zelo nam mora biti žal teh mladih ljudi, preveč jih je prežgodaj umrlo na nenaraven način tudi v naših vaseh.

Naj povem, kaj je napisal psihiater dr. Janko Kostnapfel ob desetdnevni vojni 1991, ki jo s tem, kar smo podoživljali mi kot

Eno od taborišč za slovenske izgnance v Rudolstadt

otroci, ne moremo niti primerjati: »Če kaj razumem psihodinamiko človeka, potem lahko rečem, da je vzdušje negotovosti in napetosti ravno za otroke porazno. Pri tem niso izvzeti niti otročki, stari dve ali tri leta, in tudi ne dojenčki ... Tako si dovolim prerokovati, da bodo otroci **fenomen letalskega napada leta 1991** nosili s seboj v življenju kot hudino.«

Medicinska znanost je dala dovolj trdne dokaze, da imajo predvsem otroci, ki so otroštvo preživeli v nenormalnih okoliščinah koncentracijskih in izgnanskih taborišč, vse življenje motnje. Razne dolgotrajne stresne situacije so bile za otroke v izgnanstvu velika telesna in psihična preobremenitev.

O trpljenju slovenskih izgnancev v letih 1941 do 1945 govorijo tudi zapisi naših krajanov in ohranjena pisma. Nekatera od njih so objavljena v tej knjigi.

Prvi izgnanci iz našega kraja so se vrnili na svoje domove julija leta 1945. Hiše so bile med vojno opustošene, 25 domačij je bilo požganih in porušenih.

Uničevanje stenic v taborišču Ilmenau

Nadaljevala se je lakota. Mama je morala komisiji za narodno imovino plačati 300 dinarjev za majhen gašperček, da je lahko skuhala kakšno juho za nas otroke. Za kaj več za odkup od »Obnovitvene zadruga« pa ni imela. Velika krivica je bila, da nam niso povrnili nobene vojne škode.

Kljub temu je bilo veselje, da smo se vrnili, neizmerno, svobodno smo zadihali. V primeru drugačnega razpleta vojne ali zmage fašizma in nacizma Slovencev kot naroda ne bi bilo več. Zapisani bi bili suženjskemu delu za ljudi, ki so se imeli za večvredne od drugih.

Okrajni NO Brežice (Krško)
komisija za upravo narodne imovine

Brežice, dne 24.9. 1946

Zap. št. 759

Blok št.

Vplačilo

Podpisani *Z. Vidarski Ansek, Jucka* je vplačal danes
Din 300.- (z besedami *tristo dinarjev*)
, za-kot *zeložna pri-
last nar. imov.* 15/49.

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Za Blagajnik: *[Signature]*

Vplačal: *Z. Vidarski Ansek*

To je dokaz, da je bilo treba obnovitveni zadrugi vse plačati.

SPOMINI KRAJANOV NA ČAS IZGNANSTVA

Slavko HOČEVAR

»Šola je zaprta. V dveh urah zapustite stavbo! Kdor bo kaj vzel, bo ustreljen!« S temi besedami sta dva nemška vojaka končala naše šolanje na klasični gimnaziji v Šentvidu pri Ljubljani. Za prevajalca se je v trenutku pojavil neki višješolec, kočevski Nemec, s kljukastim križem na rokavu.

Ko sem prišel domov, nisem zaznal pretiranega žalovanja za kraljevino Jugoslavijo. Nemci so se vsidrali v farovžu na Bučki, nekaj metrov stran pa je bila že Italija. Dnevi so minevali v neakšni tesnobi. Začelo se je šušljati, da nas bodo Nemci izgnali. Redke primerjave med sedanjo nemško zasedbo in rajnko Avstrijo so povsem splahnele. Pojavili so se plakati in dokončno potrdili, kaj nas čaka.

Napad na nemško postojanko na Bučki je močno odmeval. Besede partizan še nismo poznali. Do konca leta 1941 so Nemci izgnali večino družin. Na našem koncu so ostali še Hočevarjevi iz Hoste, Pungeršič na žagi in mi, Hočevarji s Pečic. Življenje je postalo moreče. Ni bilo več sosedov: Marjetiča, Peterlina. Na njihove domove so prišli Kočevarji Schager, Stefandl ...

Januarja leta 1942 so prišli Nemci še po nas ostale. Svoj dom smo zapustili oče, stari oče in jaz. Sestra Slavica in brat Ladi sta bila zaposlena v Mariboru. Ustavili smo se pri Pungeršiču in v slovo pili vino, ki so ga bili sodi polni. Skozi okno sem gledal svojo rojstno hišo, ta pa mene nazaj z okencema pod slamnatim šopom.

V Rajhenburgu smo se dva dni prekladali po baraki, nastlani s slamo. Vagoni so bili ledeno hladni in so takšni ostali vso vožnjo; gretje ni delalo. Gledal sem skozi zaledenele šipe in bral: Klagenfurt, Villach. Tam so bili na peronu postrojeni cerkveni zvonovi. »Dežela, ki pobira zvonove s cerkva za strelivo, je že izgubila vojno!« Tako so sklepali naši ljudje v vagonu. Dolge ure vožnje

sta vsak s svojo harmoniko krajšala Franc Gorenc iz Laz in Udovčev Lojze z Gorice. Kdo bi lahko rekel: »Gonijo jih od doma, oni pa muzicirajo.« Harmoniki sta le peli, da se bomo nekoč peljali tudi nazaj, domov.

V mestu Karlsruhe se je vlak obrnil proti jugu in se ustavil v vasi Untermünstertal. S postaje smo šli do samostana St. Trudpert, kjer so nas razporedili v eno od stavb. V prostorih so stali pogradi, že takrat polni stenic. Kdo je tu bival pred nami, nisem spraševal.

Naše ljudi so razporedili na delo po kmetijah, obratih in tovarnah. Oče je še iz časov Avstro-Ogrske znal dobro govoriti nemško, zato so ga uporabili za tolmača. Jaz sem kuril peči v lagerfirerjevi pisarni in počasi tipkal, kar mi je v gotici načečkal. V klasični gimnaziji se nemščine nismo učili, vendar sem ta jezik do neke mere kmalu obvladal. Oče me je skušal spraviti naprej v kakšno šolo, vendar mu to ni uspelo, ne njemu ne komu drugemu. Lagerfirer je pripravljala poročila za vsako našo družino posebej. Pri nekaterih sem tipkal, da je »sposobna za namestitev na vzhodu«, pri drugih pa, da ni. Vse sem povedal svojim ljudem, nato pa je bil seveda ogenj v strehi. Po moji sodbi lagerfirer ni bil prepričan nacist in je že takrat vedel, da iz te moke ne bo kruha, saj je bilo nemškega vzhoda vsak dan manj.

Kako je doma, smo vedeli bolj malo. Nekoč je prišel v lager sorodnik čevljarja Gorenca iz Podulc pri Raki in nam pravil, kako vroče je v slovenskih krajih.

Iz taborišča St. Trudpert so nas preselili v sam kot Schwarzwalda, v vas Herten ob Renu. Nekoč sem gledal, kako so zavezniška letala zgrešila nemško vodno elektrarno in zmetala bombe na železniško progo v Švici. Lagerfirer se je delal, kot da verjame v nemško zmago. Večkrat je zbobnal ljudi v dvorano in tulil, kako ne bomo nikoli več videli svojih krajev, kako po firerjevi zaslugi vojna divja daleč od nas ... Slabši je bil lagerverwalter, ki je tudi pretepal.

Januarja leta 1944 so odpeljali starega očeta umret v bolnišnico Sackingen. Oče je bil tudi tukaj za tolmača, jaz pa sem učil naše otroke pisati, brati in računati. V šolo niso smeli. Slovenci naj bi v prihodnosti kot nepismeni sužnji delali kje na vzhodu za nemške farmarje, nesposobnih pa bi se odkrižali kako drugače.

Novi lagerfirer nam je že mesece pred koncem govoril, da bo Nemčija vojno izgubila in da se bomo vsi vrnili domov. Oba z lagerfirerjem sta nas prosila, ali smeta počakati konec vojne pri nas. Dovolili smo, ker sta od prvega dne delala v dobro izgnancev. Spomladi leta 1945 je bilo že slišati eksplozije bližajoče se fronte. Konec aprila so nas osvobodili Francozi, čete generala de Gaulla. Nemci so jim postregli z belimi zastavami, naše ženske pa so nabrale cvetje in ga zatikale v cevi tankov. To je bilo nepopisno doživetje. Bradatemu Francozu v džipu sem hitel razlagati, da je tu taborišče deportirancev iz Jugoslavije. Dolfe Pungeršič z žage je pod košatim drevesom dva dni bril in strigel francoske vojake, za plačilo pa je prinesel dobrote, kakršnih že dolgo nismo videli.

Naši ljudje so na sestanku izvolili štiričlanski odbor, ki naj bi skrbel za življenje v taborišču in pripravljaj vrnitev domov. Izvoljena sva bila tudi midva z očetom. Bil sem edini, ki sem za silo govoril francosko, ker sem se je pač tri leta učil v klasični gimnaziji. Prostega časa sem imel čedalje manj. Ljudje so me hitro našli, rekoč: »Hitro pojdi dol! Spet so prišli neki Francozi in nekaj hočejo!«

Domačija Hočevanjev iz Dul pred izgonom v Nemčijo

Imeli smo težave s prehrano. Francoske oblasti so vztrajale, da je to skrb občine Herten. Županu sem v pismu grozil, da bomo prišli kopat krompir na njegovo njivo, če ga ne bo pravočasno dostavil. Večkrat sem se s kolesom odpeljal na francosko komando v Lorrach. Naše taborišče je postalo zbirališče vseh Slovencev, ki so živeli kjerkoli v okolici. Zasedli smo tudi stavbo nekdanje vojaške bolnišnice, ker je število naraslo od 150 na skoraj 300 ljudi.

Od štiričlanskega odbora sva ostala z očetom sama. Ljudje, živčno še zelo občutljivi, so nama povsem zaupali, kar sva tudi potrebovala, zlasti, kadar je šlo za razdeljevanje dobrin. Francoški zdravniki so natančno pregledali vsakega od nas. Ure in ure sem tipkal francoske ateste, ki so že pomenili dokument za pot v domovino.

S počasno vožnjo skozi južno Nemčijo in Avstrijo smo 10. septembra prispeli na Jesenice, kjer so nas vse popisali. Milo se mi je storilo, ko so vsi okrog mene govorili slovensko. Do Krškega smo se nato vozili v odprtem tovornem vagonu. Ponoči je bilo hladno, zato smo na sredi vagona zakurili ogenj v starem vedru. Na domove smo se nato odpravili z vpregami.

Doma seveda ni bilo ne tega ne onega. Spominjam pa se, da smo fantje v mesečnih nočeh hodili po cesti in neutrudno prepevali. Izdatno nam je pomagal Janez Goste iz Zaboršta. Imeli smo dovolj velik razlog za veselje; po štirih letih vojne smo spet hodili po svojih poteh.

Ivan KAPLER

Nemci so nas odgnali od doma v Lazah (Močvirje) 6. novembra leta 1941. Vso družino – vso vas. Prevezel nas je obup, jokali smo vsi: oče in mati, bratje in sestre. Star sem bil dvanajst let. Z zastraženimi kamioni so nas odpeljali v grad Rajhenburg. Tam smo bili nastanjeni v grajskih hlevih, spali smo na slami. Čez nekaj dni so nas stlačili v vagone in nas odgnali neznano kam.

Po dveh dneh in nočeh so nas pripeljali v izgnansko taborišče v Schloss Tännichu v Turingiji, nato pa so nas pre-

selili v Hannover in nato v Korenberg, kjer smo ostali do konca vojne. Že v prvih dveh taboriščih sem moral kot dvajstleten otrok delati, vstajal sem ob štirih zjutraj in nosil premog.

Iz lagerja v Korenbergu so nas vozili na delo v štiri ure vožnje oddaljen rudnik. Vstajali smo ob dveh ponoči, da smo bili v rudniku ob šestih zjutraj. V taborišče smo se povsem onemogli vračali ob 18. uri. Ves dan smo delali v rudniku, stali v vodi, voda je kapljala tudi s stropa rudnika. Za hrano smo dobili liter ržene črne kave ter rezino kruha iz žaganja in krompirjeve moke. Star sem bil trinajst let, ko so me poslali v takšnih razmerah delat v rudnik. Tako je bilo do konca druge svetovne vojne. Domov smo prišli 17. julija leta 1945.

Bil sem bolan. Roke so me tako bolele, da se skoraj leto dni nisem mogel sam obleči. Komaj sem hodil. Ves sem bil revmatičen. Z leti se mi je stanje popravilo, vendar se mi posledice fizičnega trpljenja zaradi strašnih delovnih razmer v rudniku poznajo vse življenje.

Družina Janeza in Ane Kapler z Bučke v izgnanstvu z otroki Ivanom, Anico, Slavko, Minko in Greto.

Taborišče Schloss Tännich. Mati Ana Kapler je v taborišču umrla.

Ta dekleta so v izgnanstvu delala v kemični tovarni. Delovne razmere so bile zelo slabe. Prva z leve proti desni: Lojzka Jereb (Bučka) v taborišču Herten.

Otroci z Bučke med vračanjem v domovino leta 1945. Med vrati živinskega vagona od desne proti levi sedita Fani in Marija Matko.

Poleg suženjskega dela v rudniku so bila huda doživetja tudi letalski napadi. Tuljenje siren smo otroci doživljali kot napoved konca življenja, nikoli nismo vedeli, ali bomo po bombnem napadu še živi. Nenehni alarmi in bombardiranja so bili hudi zlasti v letih 1944 in 1945. Spominjam se, kako je mama po operaciji trebuha še z odprto rano ob alarmu tekla v klet, z rokami je tiščala rano. V kleti smo bili vso noč. Mami se je nato stanje zelo poslabšalo. Prisilnega dela ni več zmogla, zato jo je lagerska sestra zastrupila z injekcijo. Pokopali smo jo, in ker je oče delal pri nekem kamnoseku, nam je uspelo, da smo ji postavili tudi spomenik z napisom. To se je posrečilo le redkim svojcem umrlih v izgnanstvu.

Brat mojega očeta Jože Kapler je bil z vso družino v izgnanstvu v Kasslu. Ob bombardiranju Kassla je bilo v eni noči ubitih približno 80 tisoč ljudi. Med njimi je bila tudi celotna družina Kapler: stric Jože Kapler, njegova žena Marija in otroci, moji bratranci Frenk, Albin in Verica Kapler. Nihče se ni vrnil.

To, kar sem doživljal med drugo svetovno vojno, se nikoli več ne bi smelo ponoviti.

Od leve proti desni: Tinca Tičar (Bučka), Lojzka Tomažin (Rovišče), dekle iz Osredka, Milka Štojs (Brezovo), Jožefa Tomažin (Rovišče). Taborišče Dassel-Soling.

Leta 1941 je bila lepa in bogata jesen. Kleti in shrambe so bile polne pridelkov kot malokdaj. Kar naenkrat pa izgnanstvo.

S starši sem bila pri petih letih izgnana v Nemčijo. Prvo taborišče v Nemčiji je bilo Elscheben, drugo Elgersburg. V vsakem smo bili po pol leta. Nato so nas premestili v Bad Sulzo pri Weimarju v Turingiji (nekaj kilometrov od Weimarja je bilo koncentracijsko taborišče Buchenwald). V Bad Sulzi smo bili tri leta, tam sem tudi obiskovala osnovno šolo. V prvi razred so me vpisali drugo polletje. Prišla sem v tretji razred. Pri učenju mi je pomagal oče, ki je znal nemško. Slovenskih sošolk nisem imela, razen v drugem razredu nekaj mesecev Lojzko in Marijo Božič ter Štefko Hočevar - Bajc iz Dolenjih Radulj pri Bučki, v tretjem pa Lojzeta Kotarja iz Zabukovja pri Raki. Nemški otroci so nas sprva sprejeli kot cigane. Ko so spoznali, da smo tudi mi kulturni ljudje, pridni in pošten, sposobni za marsikaj, so nas drugače gledali. Spraševali so nas po domu, običajih, veri itn. Med učitelji so bili trije, ki so imeli slovenske starše. Do Slovencev so bili prijazni, a le skrivaj. Ravnatelj pa ni mogel skriti svojega srda. Znesel se je nad slovenske učence, kakor je mogel in znal. Poučeval je osmi razred. Njegovi učenci, ki so bili slovenskih staršev, so vsak dan jokali, ko so se vračali iz šole.

Bilo je pomladnega dne leta 1945. V šoli smo imeli dvajset minut odmora za malico. Zvrstili smo se po štirje in štirje v krogu na šolskem dvorišču. Ob tihi glasbi smo korakali in malicali, kar je kdo imel s seboj. Slovenski otroci nismo jedli, ker v tujini nismo poznali malice. V sredini kroga so stali učitelji in ravnatelj, ki je stopil k meni in me vprašal, zakaj ne jem. Odvrnila sem mu, da nimam malice. Udaril me je po hrbtu in zavpil, da sem bandit, da že zdaj, ko sem še otrok, sabotiram. Ukazal je ukiniti glasbo, ustavil krog in zavpil, da morajo vsi slovenski banditi stopiti v sredino kroga. Kar besnel je. Otroci smo drgetali od strahu. Poklical je mojo razredničarko, me zgrabil za lase in me postavil prednjo. Spreminjala je barvo, enkrat je bila bleda, nato rdeča. Bila je slovenskega rodu. Povedala je, da sem marljiva učenka. Ko smo imeli športni dan, smo nabirali bukov žir. Nabrala sem ga

še enkrat toliko kot drugi učenci. Ravnatelj je zavpil: »Ja, ja! Za v gozd so pa ti lumpi dobri. Tam v Sloveniji na vsaki smreki čepi en bandit in strelja po naših ljudeh. Tudi mojega sina so ubili.« V šoli se je končala malica.

Ravnatelj je opazil, da noben učenec iz lagerja ni imel malice. Poklical je starše otrok v šolo, obenem pa tudi lagerfirerja. Ker je moja mama delala po šestnajst ur na dan, je šel z mano oče. V šoli se je lagerfirer izgovarjal, češ da imamo tako obilen zajtrk, da bi lahko vzeli s seboj kos kruha za šolsko malico. Starši so to zanimali. V resnici smo dobili le košček kruha in pol skodelice grenke črne kave. Starši so prosili za razdelitev kruha. To so dosegli. Dobili smo za tri osebe tri četrt kilograma kruha dvakrat tedensko.

Mame nisem videla ves teden. Ko je prišla ponoči z dela, me je skrivaj obiskovala. Otroci smo spali ločeno od staršev. Delati je morala po šestnajst ur na dan, ker je bil oče že starejši in tri leta bolan na srcu. Ni bil zmožen težkega dela, zato so ga dali v hiralnico. Mene so hoteli dati k lagerfirerjevi družini. Na mamino prošnjo so očeta vrnili v lager. Na državnem posestvu je poleti pasel ovce, pazil na češnje in drugo sadje. Strogo so mu prepovedali utrgati en sam sad.

Težave in stradanje so povzročili, da je oče 18. junija leta 1945 umrl v Bad Sulzi, kjer je tudi pokopan.

Kadar sem sama in premišljujem o dogodkih iz preteklosti, se s solznimi očmi in hvaležnostjo v srcu spomnim očeta in mame, ki sta mi tolikokrat odstopila košček kruha.

Cilka, Minka in Angelca KRANJC

Bilo je leta 1941, ko so našo deželo okupirali Nemci, mi pa smo bili izgnani iz naše prijetne vasice Močvirje že jeseni – 6. novembra istega leta. Deževen dan je bil, že zjutraj so prišli v vas vojaki in začeli vaščane priganjati, naj zapustijo svoje domove. Naša družina je štela dvanajst članov, enajst otrok in očeta. Bili smo brez mame, ki je prejšnje leto umrla.

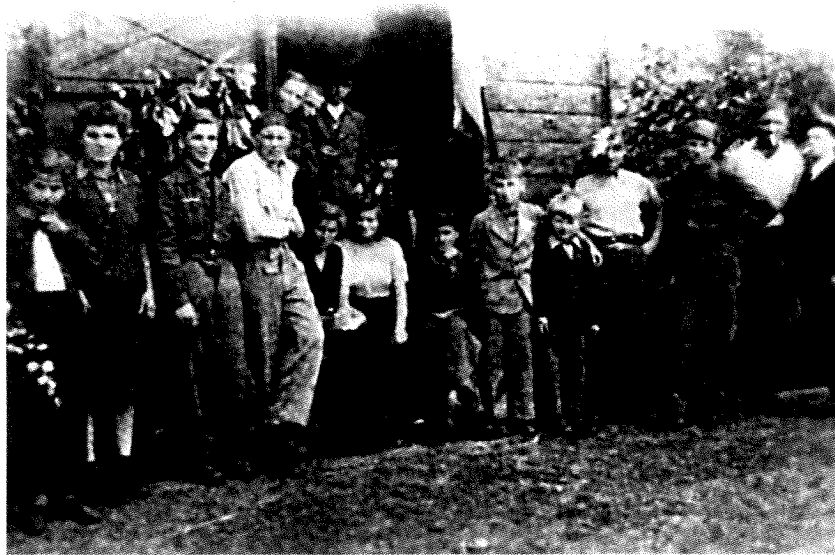
Otroci smo bili stari od štiri do devetnajst let, živeli smo sami z očetom, starim 45 let. Leta 1941 je zelo bogato obrodilo, zato so bile kleti in shrambe polne živil, kar smo morali vse zapustiti

in oditi, ne da bi vedeli kam in za koliko časa. Ko smo odhajali, je v hlevu mukala živina, prašiči so krulili, po dvorišču so hodile kokoši.

Ne morem opisati občutkov našega očeta, ko je s takšno družino zapuščal dom. Ko smo odhajali iz vasi, je za nami tekel naš pes, oče mu je rekel, pojdi domov, ker ne moreš z nami. Vrnil se je, toda nerad.

Do Bučke smo morali iti peš, od tam so nas odpeljali s kamioni ali starimi avtobusi. Ves dan so nas vozili v Rajhenburg, v graščinske hleve, kjer nas je čakalo ležišče z nekaj slame na podu. Na poti proti Rajhenburgu smo se pri Raki še zadnjič ozrli na Bučko. Za Stopnom se je pokazala večerna zarja v vsej svoji lepoti, pa je rekla Selakova mama z Bučke: »Poglejte še enkrat sonce, ki zahaja, ne vemo, ali ga bomo doma še kdaj videli.«

Bilo je že temno, ko smo prišli v rajhenburške hleve. Zraven njih so bile barake, pisarna, kuhinja. Naša najmlajša sestra je rekla očetu, da bi rada šla spat. Oče je pokazal slamo na tleh in rekel: »Tukaj bomo spali.« Sestra pa je rekla: »Ata, jaz bom šla v

Vračanje iz izgnanstva. Na sliki ob vagonu so tudi Anica, Cilka, Angelca, Minka in Rozi Kranjc iz Močvirja.

svojo posteljo spat.« Oče je začel jokati, rekoč: »Otrok moj, nikoli več ne boš spala v svoji postelji.« Naslednji dan so nas popisali in nam razdelili številke, ki smo si jih obesili okrog vratu. Naša družina je imela številko 5321, ki nas je spremljala v Nemčijo.

V rajhenburških hlevih smo bili do 9. novembra leta 1941. Že v zgodnjih jutranjih urah smo zaslišali po zvočniku: »Družina Kranjc, naštetí vsi po redu, številka 5321, takoj na dvorišče, na transport!« Tako so klicali vse družine.

Vsak dan je odpeljal transport v različne kraje Nemčije in vsak dan so pripeljali nove izgnance. Bila je še tema, ko smo se peš odpravili na železniško postajo v Rajhenburgu, samo bolne in majhne otroke so odpeljali. V nedeljo, 9. novembra leta 1941, je okrog devete ure odpeljal transport proti Mariboru.

Ljudje ob Savi so vedeli, kaj se dogaja, mahali so nam in nas pozdravljali. Vlak je hitel proti Celovcu. Desetega novembra zjutraj smo prišli v Salzburg, kjer smo dobili prvo hrano, mrzlo juho. Popoldne smo dobili kavo in košček kruha, in sicer šele v Augsburgu. Šele naslednji dan, 11. novembra zgodaj zjutraj, smo prispeli v mesto Plaue. Transport so razdelili na več mest. Našo družino in še več drugih so nastanili v kinematografski dvorani. V

Jože in Rozalija
Žnidaršič iz Močvirja
v taborišču Gelberk
leta 1943.

njej so bile sobe iz kartona, ki so bile videti kot nekakšni svinjaki. Tam smo ostali do junija leta 1942 in delali v tovarnah. Taboriščna kuhinja je bila opremljena z velikim pločevinastim kotlom. Hrana je bila zelo slaba, bilo je malo. Ker je bil lager ob cesti, nismo smeli gledati na cesto, ampak le na dvorišče.

Junija so nas odpeljali v Hann Münden, v prehodno taborišče v Jugendherbergu, ki je bilo zunaj mesta. Nekateri so ostali v mestu – v taborišču Bremenschlag. To je bilo organizirano kot sejmišče delovne sile, kamor so prihajali industrialci in veleposestniki in si izbirali delavce. Našo družino je izbral predstavnik Arbeitsamta iz Hofgeismarja za veleposestnika Kaiserja na Hoschelthofu. Po tednu bivanja v tem taborišču smo morale družine, izbrane za delo, spet na vlak, ki nas je odpeljal v Kassel. Tam so nas spet razporejali na različne vlake, ki so odpeljali v različne smeri. Nekateri so šli na veleposestva, drugi v tovarne.

Vse družine so že odpeljali, samo mi smo še čakali na železniški postaji. Prišel je Nemec v civilu in nas odpeljal do Hofgeismarja. Pustil nas je v železniški čakalnici in naročil, počakajte, da se vrnem. Čez nekaj časa je prišel z delavcem z nekega veleposestva, kamor so nas dodelili. Ta delavec nas je z vlakom

**Terezija Glavan –
Zupanek in Marija
Opalk (Gorenje
Radulje).
Leta 1941 v taborišču
Apolda.**

odpeljal v Helmarshausen, kjer smo izstopili. Spet nam je naročil, naj počakamo in da bodo prišli po nas. Po daljšem čakanju je z vozom prišel drug delavec z istega posestva in nas odpeljal.

Pred hišo, kjer je bilo stanovanje, namenjeno nam, je stal Kaiser in nam pokazal prostore. Opremljeni so bili s starim pohištvom – omaro, nekaj posteljami in staro mizo. Herman Kaiser je dejal očetu, naj gre z njim. Prinesel je lonec grahove enolončnice, ki je bila za nas zajtrk, čeprav je bilo že pozno popoldne.

V naši številni družini je bila polovica za delo sposobnih. Že naslednje jutro smo se morali zglasiti na dvorišču, kjer smo se pridružili Poljakom in Ukrajincem ter v spremstvu predelavcev odšli delat na polje. Petnajst in šestnajst let sta bila stara brat Franci in sestra Minka, ki sta morala delati z ostalimi vsa fizična dela po deset ur na dan. V vseh vremenskih razmerah smo morali delati na prostem, tudi če je padal dež ali celo sneg.

Po kapitulaciji Nemčije smo se zbrali v različnih centrih in se pripravljali za vrnitev domov. Junija leta 1945 smo odšli v center Ober Zviren pri Kasslu. Stanovali smo v baraki. Hrano smo dobivali od Američanov. Nismo delali, živeli smo v pričakovanju vrnitve.

Prvega avgusta leta 1945 smo dočakali ta srečni dan. Na postaji Ober Zviren – Kassel smo se vkrcali na transport.

Vladalo je nepopisno veselje, vlak je bil okrašen s cvetjem in zastavami. Naš transport so ameriški vojaki spremljali vse do Področce na Koroškem. Tam smo presedli na jugoslovanski vlak in v sončnem jutru prispeli na Jesenice.

V kranjski gimnaziji, kjer so nas tudi popisali, smo bili do 7. avgusta. V noči na 8. avgust smo prišli v Krško, kjer smo ob železniški progi lačni in utrujeni čakali ves dan. V bližini smo imeli sorodnike, pa nam straža ni dovolila, da bi jih obiskali. Nikamor se nismo smeli oddaljiti vse do jutra, ko so vojaki v uniformah lahko prebrskali prtljago in vzeli, kar je bilo za koga zanimivega. Nihče od nove oblasti ni poskrbel ali pomislil, kako bomo prišli 25 kilometrov daleč domov, kjer nas ni nihče pričakoval, da bi nas nasitil.

Prišli smo v opustošen dom, vsa štiri leta polje ni bilo obdelano, pa se nihče od oblastnikov ni zmenil, kaj in kako bomo

sejali, sadili, kje bomo dobili semena, znali pa so nas že leta 1946 obremeniti z obvezno oddajo, ki smo jo morali izpolniti – čeprav sami nismo imeli kaj jesti. Petdeset let dosedanjí režim ni hotel vedeti, da smo bili prvi na seznamu za narodnostno likvidacijo, da smo bili prve žrtve nacistične okupacije.

Marija UDOVČ

Iz Gorce (Močvirje) so našo družino izgnali 24. januarja leta 1942 v Rajhenburg, od tam pa v lagerja Liel in Geildorf. V lagerju nam ni bilo lahko. Kmet, pri katerem smo bili na prisilnem delu, je mojega moža Lojzeta in nekega Francoza vpregel v plug in tako vprežena sta morala orati zemljo v vinogradu.

Delala sta dobesedno kakor vola. Na sosednji kmetiji je delal fant iz slovenske izgnanske družine iz Leskovca pri Krškem.

Lojze in Marija
Udovč z otroki: Lojze,
Marija, Tone in
France. V taborišču
Geildorf leta 1945.

Nekega dne, ko so mu domov prinesli hrano, mu je kmetov sin pljunil v skodelo z jedjo. To ga je razjezilo in udaril je kmetovega sina. Slovenskega fanta so zaradi tega takoj poslali v zapor. Nato so prišli še esesovci. V zaporu so ga tako topli, da mu je kri curljala iz glave. Fant po tistem nikoli več ni bil normalen. Čez nekaj mesecev so ga privlekli nazaj v lager. Bila sta ga samo kost in koža.

Veliko hudega smo pretrpeli, omenila sem le dva primera.

Iz izgnanstva smo se vrnili domov 7. avgusta leta 1945.

Slavka ŽNIDARŠIČ - KOSEC

Kakor da je bilo včeraj, se spominjam, kako so se aprila leta 1941 Nemci pripeljali na Bučko. Ko so se vozili mimo hiše, nas je bilo vse strah. Ata je gledal za njimi skozi okno in rekel mami: »Nič dobrega se nam ne obeta. Zdaj smo podjarmljeni. Prej je bil kralj Peter slab za kmeta, ta je zdaj še slabši, ko nismo več svobodni.« Tja do poletja je šlo na Bučki vse kot ponavadi. Samo več ljudi je prišlo k nam kot običajno. Veliko tujcev, ki so želeli čez mejo. Vedno ponoči, naš ata je veliko ljudi spravil na italijansko stran. Meja je potekala čez Bučko. Škocjan je bil na italijanski strani. Bila sem zelo žalostna, ker je bila Silva ločena od nas. Kako hudo je bilo za nas vse, ko nismo več živeli tako, kot bi hoteli. Nemci so zasedli župnišče in naredili iz njega postojanko. Meni je neki Nemec dejal, da nam ni treba delati na njivah, ker nas bodo pregnali v lager v Nemčijo. Tega nisem verjela, atu sem povedala, pa je rekel, da še ni gotovo, ali nas bodo izgnali. Čez nekaj tednov pa so se že pojavili plakati na Bučki, češ da bodo vse Slovence do Save izselili v Nemčijo in da bomo tam dobili nove domove. Kako so lagali ljudem, bali so se preplaha. Tako so nas z lažjo izganjali. V tistem času so Bučko napadli partizani. Ker smo bili ob meji, so se Nemci bali, da se bo prebivalstvo povežalo z njimi, zato so nas že dva dni po tem izgnali.

Zjutraj po napadu se je pred hišo ustavil kamion, poln Nemcev z mitraljezi.

Tolkli so po vratih in vpili: »Aufmachen!« Mama je stekla k vratom in odprla, vsi smo bili še v srajcah in bosih. Vpili so: »Raus!

Raus!« Postavili so nas v vrsto in pregledovali čevlje, po katerih bi ugotovili, ali smo bili ponoči zunaj. Ata je rekel, da ne. Tinka tudi ni bilo v hlevu pri konjih, prav to jutro k sreči ni šel zgodaj krmit živine. Nemci so vpili, da nas bodo vse postrelili, če bodo našli mokre čevlje.

Od tistega dne naprej je bilo vsega konec, ata ni mogel več spati, mama je jokala in se spraševala, kaj bo z nami. Hoteli smo pobegniti v Škocjan, pa nismo mogli, ker so nas nadzorovali; neki Nemec je ves dan sedel v hiši s puško.

Ker so Komljančevi pobegnili v Škocjan, so Nemci dejali, da bodo zdaj še Žnidaršičevi. Tako so nas nadzorovali. Kako je bil ata žalosten, rekel je: »Če nas bodo izgnali, nikdar več ne bom videl svojega doma.« Bilo mi je zelo težko, ko sem videla, kako sta mama in ata v skrbeh. Ampak mlad človek ne misli tako pаметno kot odrasli. Nikdar ne bom pozabila dneva, ko se je pred hišo ustavil kamion. »Pripravite se, gremo!« Mama je skuhalo kurjo drobovino, a ni nihče nič jedel. Vse je ostalo na štedilniku. Mama je še enkrat vse pregledala po hiši in rekla: »Če je kje Bog, daj mi malo sreče, da se vrnem z otroki domov.« Ata se je v hlevu poslavljal od živine, konj je rezgetal, kot da bi vedel, da gre za vedno od doma. Tudi Tinek se je jokal: »Moji konji, kdo bo skrbel zanje, ko mene ne bo?« Še danes me srce boli, ko premišlujem o vsem tem. Kako strašno je bilo nam vsem, posebno atu in mami, kako strašno je moralo biti njima pri srcu. Delaš celo življenje in se mučiš za družino, pa ti nekdo pride in te izžene iz lastnega doma. Ne morem pozabiti tega, ne morem, in vsega gorja, kar ga je moja mama prestala. Še danes, če pridem na Bučko, ne morem biti vesela, vsak kot me spominja na vse, kar se je takrat dogajalo. Ko bi se dalo vse od leta 1941 do 1945 izbrisati, kot da se sploh ne bi zgodilo.

Marinka KOMLJANEC - SLUGA

Čeprav sem bila leta 1941 še otrok, se dobro spominjam nekatereh dogodkov tedanjega časa. Oče je zaklal prašiča. Ravno, ko je bil očiščen, so prišli Nemci in nam ga vzeli. Oče je za njimi vrgel še čreva in zavpil: »Pa vzemite še to!« Nemci so kar obstali

od začudenja, kaj si upa. Drugi dan je prišel k nam domov avstrijski graničar in povedal, da sta Nemca iz Berlina že določila, da nas bodo odpeljali v kazensko taborišče. Tega so se starši zelo prestrašili in takoj so se začeli organizirati za beg prek meje na italijansko stran.

24. oktobra 1941 smo pobegnili. Mama s petimi otroki, med njimi sem bila tudi jaz. Šli smo čez njive in gozd proti Vrtačam, od tam pa na Sleme in v Škocjan. Bil je sneg, v rokah smo nosili nekaj osnovnih oblačil in kruh. Med potjo smo izgubljali razne predmete, vendar smo jih kar pustili in hiteli naprej, da bi čimprej prišli izven nevarnosti. Uspelo nam je na Slemenu prečkati mejo in srečno smo prišli v Škocjan.

Oče Ludvik je šel z vozom in konjem proti Štritu, kot da gre v mlin in je skušal tam priti čez mejo. Pa ni imel take sreče in dolgo smo ga čakali, da je prišel za nami v Škocjan. Ker smo izvedeli, da nas Nemci iščejo, in da bodo morali Italijani vse begunce vrniti nazaj na nemško stran, smo iz Škocjana krenili v Prečno pri

Na sliki so tudi: Jožefa in Jože Gregorčič in njun sin Slavko (Bučka), Francka Mlakar (Jarčji Vrh), Meri Mlakar (Gosink – Zaboršt), Šribarjeva družina (Dule), Stanislav Žibert in žena Micka (Gorenje Radulje – Križe). Taborišče Herten Baden.

Novem mestu. Nekaj časa smo bili pri sorodnikih, po letu 1943 pa smo stanovali v garderobi vaškega kulturnega doma. Težko smo živeli. Delali smo pri kmetih za živila in kurjavo. Domov na Bučko smo se vrnili v začetku julija leta 1945. Hiša je bila izropana, ker so kočevski Nemci vse pobrali. Sosednja hiša, v kateri je imela teta pošto, je bila do tal požgana.

Začeli smo postopoma zbirati vse potrebno za vsakdanjo rabo.

Marija KRALJ

Iz naše vasi Močvirje je bilo izseljenih sedemnajst družin, dve pa sta zbežali čez mejo.

Šestega novembra leta 1941 so nas odpeljali na Bučko do Selakove gostilne, od tam pa so nas postopoma odvažali s tovornjaki v Rajhenburg, sedanjo Brestanico. Tam so nas namestili v grad, kjer so bili patri trapisti. Tam smo čakali dva dni. Dobili smo vsak svojo, v pločevino vtisnjeno številko. Tretji dan zjutraj smo morali iti peš vsak s svojo prtljago do železniške postaje, kjer smo se pomešali s prebivalci vasi iz okolice Bučke. Stlačili so nas v vagone in odpeljali proti Mariboru in naprej do Tirolske. Tam smo ponoči stali štiri ure v globokem snegu v smrekovem gozdu. Vožnjo smo nadaljevali še cel dan, nekje sredi Nemčije smo dobili nekaj hrane, proti večeru pa so postopoma začeli odklapljati vagone pri posameznih »lagerjih« v pokrajini Turingija. Nastanili so nas v naslednjih mestih: Erfurt, Arenstadt, Plaue, Geschwende, Martinrada in Ilmenau.

Čez pol leta so nas razposlali za delavce na deželo in v tovarne. Ljudje iz Močvirja so se vračali v domovino čez štiri leta, vendar nas je bilo manj kot ob odhodu.

Ob vrnitvi smo nekateri našli vsaj zapuščene domove, drugi pa le ruševine. Začeli smo biti nov boj za obstanek.

Naša družina je bila v več lagerjih. Ko smo bili v Elgersburgu, sem se odločila, da bom pobegnila. Uspelo mi je, da sem 1. januarja leta 1943 pribežala na Jesenice. Nemci so za menoj poslali tiralico in po štirih mesecih so me našli na Jesenicah. Odpeljali so me na žandarmerijo na Dobrovem, od tam pa na gestapo. Tam so me zasliševali. Zagovarjala sem se, da sem prišla k zaročencu,

ki odhaja v vojsko, da bi se prej rada z njim poročila in se nato vrnila v lager.

Ker so me nenehno nadzorovali, sem se čez šestnajst dni poročila z aktivistom OF Ivanom Trčkom, poznejšim borcem Prešernove brigade. Po poroki je šel Trček v partizane, jaz pa sem se preselila v Kočno pri Jesenicah.

Moj mož je padel 26. aprila leta 1945 v Trnovem pri Gorici kot borec Prešernove brigade.

Po osvoboditvi sem se vrnila v rodno Močvirje. Moj mož je bil doma iz Orel pri Studencu. Teden pred prisilno izselitvijo je pobegnil na Jesenice, da ne bi bil izgnan.

Neža LEKŠE - KRNC

Ko so me Nemci v začetku novembra leta 1941 izgnali, sem bila stara osemnajst let. Iz Rajhenburga so nas odpeljali s transportom v Erfurt, v lager Grinestal.

Marija in Jožefa Androjna (Gorenje Radulje), Neža Lekše – Krnc (Jarčji Vrh), Albina Žibert iz okolice Brežic in dekle iz Rovišč.

Iz lagerja smo morali takoj začeti hoditi na delo. Mene so poslali pomivat posodo v neko kavarno. Skupaj z menoj so delale izgnanke iz Francije in Belgije. Po šestih mesecih so nas preselili v lager Beroline v Elgersburg. V tem mestu sta bila še dva lagerja Beroline: Herzog Ernst in Beroline-Aleksandrija. V tem tretjem lagerju je umrla Gabriela Iler iz Zaboršta. Ilerjeva je šla skupaj s Stankom Sedlarjem in Mici Baznik v drug lager na obisk k svojemu fantu Maticu Kotarju. Policija je Ilerjevo ujela in aretirala. V kazenskem lagerju v Weimarju so jo tako pretepali, da je zaradi poškodb umrla. Stara je bila približno dvajset let.

Nato so nas preselili v Arnstadt. Nemci so s kamenjem napadli lager, ker smo bili v njem »auslenderji«. Pljuvali so za nami, ko smo odhajali na prisilno delo, zmerjali so nas z banditi in cigani.

Proti koncu vojne so nas zopet preselili, tokrat v lager v mestu Bad Berka, ki leži blizu Arnstadta. Na prisilno delo smo odhajali v cementarno.

Mesto Arnstadt in naš lager so osvobodili Američani. Takoj po porazu Nemcev se je v lagerju začela širiti propaganda o tem, kako se bomo vračali s transporti, ki jih bodo organizirali Američani, ali pa bomo čakali, da pridejo Rusi. Moji starši so se odločili, da bomo šli čimprej domov. Mama je rekla: »Jaz grem za čokolado.« Američani so organizirali kompozicijo, sestavljeno iz sto vagonov. Vse do meje na Jesenicah je kompozicijo spremljalo ameriško letalo. Vlak so vlekli tri lokomotive. Vožnja je bila pogosto zelo nevarna, saj smo se vozili tudi čez razmajane in napol podrte mostove, tako da smo si komaj kaj oddahnili.

Po mučnih popisih po vrnitvi v domovino so nas s posebnimi prepustnicami poslali domov. Na železniški postaji na Vidmu so nas pričakali partizani. Pregledali so vso našo prtljago, kar je bilo uporabnega, so nam pobrali. Nekaterim so vzeli čisto vse. Znana sta ime in priimek »partizana«, ki je bil zraven pri odvzemanju stvari.

Peš smo se napotili proti Bučki oziroma na Jarčji Vrh na svojo domačijo. Vse je bilo izropano. Imeli smo le žlice. Hrane ni bilo. Spali smo na tleh, še slame ni bilo. Še isti dan, ko smo se izmučeni, utrujeni in lačni vrnili iz Krškega domov, je šla mama k Šviglu v Staro Bučko, da bi prišel orat za ajdo. Drugi dan smo že

orali za ajdo. Andrej Kocjan nam je dal v rejo brejo kravo. Rekel je: »Ko bo tele, boš vrnil kravo.« Tako smo prišli do prve krave. Pomoči od tedanje oblasti je bilo malo. Za ves teden smo dobili košarico krompirja. To je bilo vse.

Ana KANDUŠ - ŠINKO

Nemško okupacijo sem dočakala na Bučki. Nemci so mene in mojo sestro Marto zaposlili v graničarski postaji, ki so jo organizirali v župnišču. Po partizanskem napadu na župnišče so naju Nemci zaprli, nato pa v spremstvu dvajsetih vojakov odpeljali na žandarmerijo na Rako, pozneje pa v Krško. Zasliševali so naju, ali veva, kdo je napadel župnišče. Tam so zasliševali tudi Rankovega Rudelna z Vrha.

Ker od nas niso nič izvedeli, so vse tri izpustili. Pešačili smo približno dvajset kilometrov, vse do Dolenjih Radulj. Pri hiši Franca Jana so Nemci na kamione tlačili vaščane. Tudi naju s sestro so z drugimi vred določili za izgon v taborišče Rajhenburg. Ničesar nisva imeli, samo tisto, kar sva imeli oblečeno. Niso nama dovolili, da bi šli še dva kilometra do Bučke in vzeli kaj s seboj.

V Rajhenburgu je bila na slami v grajskih hlevih moja mama s sestrinim otrokom Edom, starim sedem let. V Rajhenburgu smo bili en dan, nato so nas odgnali v Nemčijo. Vozili smo se v nabito polnem vlaku, sedeli smo na tleh, dušili smo se v smradu. Peljali smo se vso noč in ves dan. Prispeli smo v Rudolstadt. Namestili so nas v lager Tännich. Z nami so bili tudi Galovi iz Laz pri Bučki. V Tännichu smo ostali nekaj dni, nato so nas ločili, 22 deklet nas je šlo v Granigfeld, kjer smo hodile na prisilno delo v tovarno električnih aparatov, moške pa so odpeljali na delo v gozd in jih nastanili v tovarni celuloze.

Kdor ni bil sposoben za delo, ga je lagerfirer poslal v bolnišnico in nato je čez dva dni prispel telegram, da je umrl.

Teh primerov je bilo v Rudolstadtu veliko. Spominjam se, da je takšna usoda doletela očeta z dvema otrokoma iz Studenca in dekleta iz Ponikve pri Veliki Dolini, ki se je pisala Vogrin. Ko je videla, kaj se dogaja, je Lojzka Lekše z Bučke ušla iz bolnišnice in se prebila do Jerman Vrha.

Po enem letu so me za dva meseca premestili v kazensko taborišče Bad Blankenburg, od tam v taborišče Minehen v Hannovru, nato pa v taborišče v mestu Kassel. Na prisilno delo smo hodili v tovarno Henschel. Tam smo dočakali konec vojne in našega trpljenja. Naše taborišče so osvobodili Američani. Kmalu zatem so nas začeli spraševati, ali se vsi želimo vrniti v Slovenijo oziroma Jugoslavijo, ali bi kdo raje odšel v Ameriko. Z možem Martinom sva se odločila, da bi šla raje v Ameriko. To sva nameravala že takrat, ko sva bežala pred fašizmom. Pravega doma tako ali tako nisva imela, bila sva begunca. Američani pa obljube niso držali, saj smo v zbirnem centru čakali na odhod v Ameriko celo leto 1946 in še nekaj mesecev leta 1947. To čakanje je bilo neznošno, zato sva se odločila, da se bova vrnila v Slovenijo.

Iz zbirnega centra v Augsburgu sva se vrnila na Jesenice junija leta 1947. V repatriacijski bazi na Jesenicah so naju zasliševali, zakaj prihajava iz izgnanstva tako pozno, saj so drugi že več kot dve leti doma. Komaj sva jima dopovedala, kakšna je bila najina usoda, sprva zaradi fašizma, nato nacizma, končno pa je sledilo še to razočaranje zaradi neuresničenih obljub, da bova lahko odšla v Ameriko.

Izpustili so naju in z vlakom sva se peljala od Jesenic do Brežic. Menila sva, da bova tam našla zaposlitev. Nazadnje sva se zopet znašla na Bučki, kjer sva ostala še približno deset let po drugi svetovni vojni.

Mimi DRNOVŠEK

Leta 1941 sem bila na obisku v Trbovljah, kjer so živeli moji starši. Takrat sem se šolala v Ljubljani na šoli za zaščitne sestre in se tja legalno nisem mogla vrniti. Ker so Nemci v Trbovljah v eni noči za izgon določili sedemsto ljudi, sem se bala, da je naša družina med njimi in da ne bom mogla končati svojega študija.

V Dolenjih Raduljah blizu Bučke smo imeli staro hišico. Kadar smo bili tam, smo kupovali v trgovini Angele Žnidaršič na Bučki in se tako spoznali. Tako sem iz Trbovelj pobegnila v Dolenje Radulje in od tam skušala priti čez mejo. To pa je bilo zelo nevarno, povsod so viseli plakati, da bo vsak, ki bi ga zasačili na

meji, takoj ustrelen. Svojo željo sem povedala Angeli Žnidaršič, ki je takrat imela v lasti travnik blizu meje in je smela hoditi na travnik po prirast. Organizirala je moj prehod, in sicer tako, da mi je dala na rame koš in grablje, hčerki Zdenki pa grablje. Tako sva prišli do meje, ko pa se je patrulja odpravila v nasprotno smer, sem prečkala mejo. Šla sem brez vsega; nekaj malega sem imela le v žepu, vendar sem bila rešena. Vrnila sem se v Ljubljano in po zaslugi gospe Angele Žnidaršič leta 1942 končala šolo za zaščitne sestre, nato pa še babiško šolo, ker tako ali tako nisem mogla domov v Trbovlje. Šele maja leta 1943 sem namreč dobila dovoljenje za odhod domov. Nato sem delala v trboveljski bolnišnici vse do upokojitve.

Pred nekaj leti sem se oglasila na Bučki in se zanimala, ali je še kdo živ iz družine Žnidaršič, ki mi je v tistih težkih časih pomagala. Vesela sem bila, da sem se lahko srečala z gospo Angelo Žnidaršič in njenimi hčerkami. Zadovoljna sem, da bo izšla knjiga o izgnanstvu iz vasi ob tedanji okupacijski meji. Želela bi, da po možnosti objavite tudi moj skromni zapis spomina na Bučko iz leta 1941.

Anton ŽNIDARŠIČ - PAVLIN

Moja usoda med drugo svetovno vojno je bila podobna usodi drugih otrok, ki so se izgubili. Leta 1941 so me Nemci izgnali skupaj s starši iz Cepa – Močvirja. V Nemčiji smo bili v več lagerjih, nenehno so nas preseljevali in kar naprej preganjali. Otroci smo bili čisto zbegani, saj smo komaj dojeli, kaj se dogaja okoli nas. Tik pred razpadom nacistične Nemčije je prišlo do zračnega napada, pri katerem me je ranila zračna bomba. Ko so mesto zavzeli zavezniki, smo se slovenski izgnanci nemudoma začeli organizirati za pot domov. Mene so ranjenega vzeli s seboj na transport. Dali so me v sanitetni vagon, za silo skrbeli zame, vendar se je med vožnjo moje stanje tako poslabšalo, da so me kot hudo ranjenega otroka v Bratislavi izločili iz transporta in me spravili v tamkajšnjo bolnišnico. Starši so se peljali naprej proti domu. V bratislavski bolnišnici sem si opomogel, rana na prsih se je zacelila. Ko sem za silo okreval, niso vedeli, kam naj me

dajo, saj nisem imel nobenih dokumentov, vedel sem le za svoje ime in priimek ter to, da sem doma iz neke vasi na Dolenjskem v Sloveniji. Dali so me v otroški dom v Čeklisu pri Bratislavi, kjer sem ostal več kot leto dni in tam opravil skrajšana prvi in drugi razred. Ničesar nisem imel. V skromnem oblačilu sem imel le žep, v katerem sem kot otrok skrbno hranil zložen list – moje spričevalo iz Čeklisa. Uspelo mi je, da sem ga ohranil, še zdaj ga imam. To je moj edini dokument o bivanju na Slovaškem v času ob koncu druge svetovne vojne.

Starši so me med letoma 1945 in 1946 vztrajno iskali prek Rdečega križa, pri čemer jim je pomagal pokojni gospod Jere-tin. Našli so me v »Deckem domu« v Čeklisu pri Bratislavi. Od tam so me s partizanskim transportom samega poslali na pot proti domu. Namesto v Ljubljani so me izkrcali v Beogradu. Tam so me nastanili v sprejemnem centru. Starši so me vnovič iskali v

**Alojz Gregorčič z
Bučke s sinovoma
Slavkom in Jožetom
v izgnanstvu. Alojza
Gregorčiča je ubila
topovska granata,
ko so zavezniki
osvobajali mesto.
(25. 3. 1945)**

Bratislavi, zato so se ljudje iz Čeklisa obrnili na Beograd in spraševali, kje sem se izgubil, ker da še nisem prispel domov. Šele po tem posredovanju so v Beogradu spoznali, da me morajo poslati v Ljubljano. Dali so me na vlak – skupaj z listom, na katerem je bilo napisano moje ime. Ko sem prišel v Ljubljano, so me dali v Titov dom in obvestili starše na Cepu, naj pridejo po sina. V Ljubljano je pome prišel oče. Veselje staršev, ko so me našli, je bilo nepopisno. Niso mogli verjeti, da sem se živ vrnil domov. Nato sem se več let zdravil. Posledice poškodbe ob bombnem napadu in tudi vse drugo doživeto hudo občutim še danes.

Ivanka KNAFEL - MLAKAR

Bilo je sredi oktobra leta 1943, po kapitulaciji Italije, ko so Nemci vdrli čez mejo in odgnali nekaj vaščanov, med njimi tudi mene, mojo sestro in mamo. Nekaj časa smo bile zaprte na Bučki, tri dni na Raki, in sicer brez hrane in vode, nato pa smo šle peš v Krško. V Krškem smo bile približno tri mesece, od tam smo šle

Na sliki so tudi: Stanislav in Ludvik Vene (Štrit), Alojzij Šuštar (Zaboršt), Janez Železnik (Dolenje Radulje), Jožefa Prah – Pavlovič (Jarčji Vrh) in mož Franc (Raka).

v Maribor in čez približno tri mesece na Dunaj. Mama je v tem času umrla, s sestro pa sva bili obsojeni na Auschwitz. Dva ali tri dni sva se vozili z drugimi obsojenimi v zaprtih vagonih – brez hrane in vode. Iz Auschwitza imam veliko grenkih spominov, ki jih ne bi mogla vseh opisati. Moja sestra Rozalija je že prvi mesec bivanja v taborišču zbolela. Dobila je zelo visoko vročino in drisko. Šele ko so se pojavili izpuščaji okoli oči in ust ter pod pazduho, so ugotovili, da ima trebušni tifus in pegavico. Ker so jo dali v izolirni blok, nisem smela do nje. Poznala pa sem židovsko zdravnico, ki mi je svetovala, naj se sprijazim s smrtjo svoje sestre in da bo zame bolje, če je ne bom videla. Jaz pa sem se ob štirih zjutraj, ko so se menjavale straže, po trebuhu splazila pod žico, ki je bila pod napetostjo, in tako prišla do sestre. Poklicala sem jo, vendar me ni mogla spoznati. Bila je vsa v ranah in nezavestna. Prepričala sem se, da je res ona, pogledala sem namreč številko na njeni roki. Nisem se mogla sprijazniti s smrtjo, trdno sem upala, da bo preživel. Po približno tednu dni je vročina začela popuščati, zato so zdravniki na njej opravili poskus.

Bila sem tudi priča dogodkom, ko so materam trgali otroke iz naročja. Bilo je sredi leta 1944, ko je pred barako, kjer so bivale mame z otroki od rojstva pa do tretjega ali petega leta. Pripeljal je tovarnjak. Materam so otroke trgali iz naročij, jih tlačili na tovarnjak in jih odpeljali. Tudi matere so odpeljali, seveda kaznjenci nismo vedeli, kam.

Hodila sem tudi delat v komando. Po enournem apelu in preštevanju smo korakali po eno uro daleč. Razdeljeni smo bili na skupine po deset. Vsaka skupina je imela komendantko. To so bile večinoma Poljakinje.

Spominjam se, kako je mlada Primorka hotela pobegniti. Delali smo na močvirnem kraju, v bližini je bilo grmovje. Nato se je zaslišal žvižg za apel, vse smo morale pospraviti in se postaviti v vrsto. V naši skupini nas je bilo devet. Najprej so se drli na nas, nato pa zažvižgali psom in begunko so kmalu privlekli nazaj. Lagerfirer jo je najprej pretepel, trikrat jo je zbil na tla, nato pa ustrelil. Naša skupina jo je morala odnesti v lager. Dve sva jo odnesli v barako, polno trupel. Golo truplo mlade Primorke sva odložili na skladovnico drugih trupel.

Junija, julija, avgusta in še septembra so vsak dan prihajali vlaki, polni Židov, otrok in starcev, ki pa so šli naravnost v krematorije. Vso prtljago so morali pustiti na postaji, oditi v posebno barako, kjer so morali pustiti še obleko, nato pa so jih gole potiskali v plinske celice. Kamioni so dan za dnem vozili smrekove veje, da so jih metali med trupla, ker bi bil sicer smrad po mesu in kosteh še veliko hujši.

Septembra pa so začeli zapornike preseljevati. Tudi krematoriji niso več delali, ampak so jih začeli podirati. Januarja leta 1945 so iz Auschwitza odšli zadnji taboriščniki. Med njimi sem bila tudi jaz, moja sestra pa je bila preveč slabotna, da bi odšla na pot. Hodili smo peš, ne spominjam se natančno, koliko dni. Prišli smo na zapuščeno postajo, vagoni so bili odprti in polni snega. V vsak vagon so nas nagnali toliko, da smo komaj stali. Vozili smo se zelo počasi, spotoma smo metali mrliče ven. Tako smo imeli čedalje več prostora. Sredi noči smo prišli v Ravensbrück, na videz veliko lepše urejen lager, kot je bil Auschwitz. Vendar ne za nas, nas so stlačili v dve baraki, ki sta imeli samo pregradi, nobenih odej ni bilo, čeprav je bilo sredi zime. Hrana

Vhod v taborišče Auschwitz danes

je bila za nas samo ponoči, pa še to cima od kolerabe. Tudi do te hrane je bilo težko priti, ker nam je nihče ni delil. Tudi iz Ravensbrücka smo potovali malo peš, malo pa na odprtih vagonih. Prišli smo v Neustadt in tam še bolj stradali. Kruha skorajda ni bilo, vsak dan smo dobili le osminko litra vode in včasih majhno kocko kolerabe. Tam nas je bilo na golih tleh spet toliko, da se nismo mogli obračati. Ko smo šli zjutraj na apel, so ljudje zaradi oslabelosti kar padali po tleh, le redki med njimi so se lahko dvignili. Tam smo dočakali tako zaželeno svobodo.

Vedno sem bila v skrbeh za svojo sestro, saj o njej nisem izvedela ničesar.

Ostala je v Auschwitzu. Ko smo zadnji taboriščniki odšli, so Nemci vso dokumentacijo prinesli na dvorišče in jo zažgali. Sestra je z drugimi taboriščnicami gasila in reševala dokumente. Tako so jih veliko rešili, veliko pa so jih Poljakinje čez žico pre-dale poljskim partizanom.

Mojo sestro so osvobodili Rusi, ki so jo kmalu poslali v Banat. Tam se je spomnila naslova tete, ki je živela v Beogradu, in ji

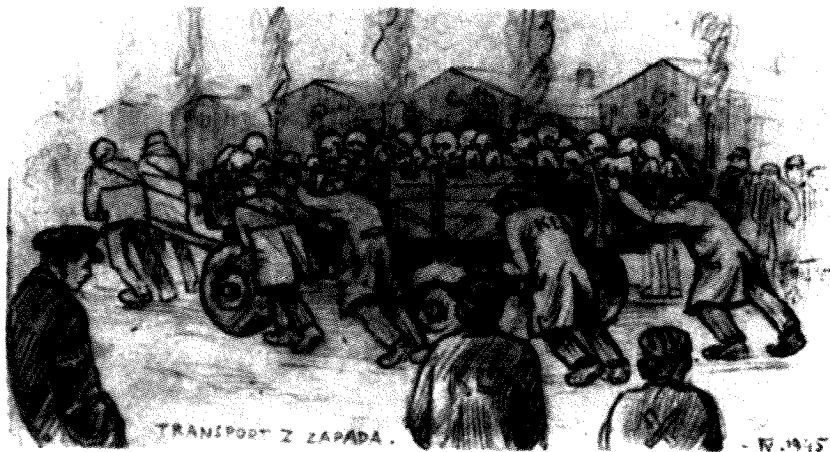

Jetniki v koncentracijskem taborišču Auschwitz

pisala. Teta je takoj prišla ponjo. Tako je bila ona že svobodna, ko sem jaz trpela največji strah in lakoto.

Ob tej priložnosti želim opisati še to, kako sva s sestro iz mariborskih zaporov peljali mamo v Jerman Vrh – Staro Bučko, da bi lahko umrla doma. Zaradi izgnanstva, aretacije, zaporov, zaslišanj in pretepanja je mami že pred 43. letom pošla življenjska moč. Hudo bolno jo je v zaporu enkrat tedensko obiskoval zdravnik. Ni dobivala zdravil, ne hrane, niti vode ni bilo, da bi ji pogasili žejo, ki jo je trpela zaradi hudih bolečin. Ker je zdravnik vedel, da so mami dnevi življenja škrti, je na svojo odgovornost izdal dovoljenje, da gremo lahko domov. Veselje, ko nama je paznica sporočila, da lahko gremo, se je v hipu spremenilo v grenko žalost. Mama se ni mogla več premakniti iz postelje. S sestro sva jo nosili po stopnicah, vendar zaradi oslabelosti tega nisva zmogli. Poklicali so dva kaznjence, da sta jo na nosilih odnesla na železniško postajo v Mariboru. Med potjo je enemu uspelo pobegniti, zato je mamo naprej nosil paznik, ki je šel z nami. Paznik je povedal, da je bil pobegli obsojen na ustrelitev. Bile smo vesele in mu v srcu želele srečno svobodo.

Na železniški postaji so nam priskrbeli kupe. V Krško smo se pripeljale ob osmih zvečer. S pomočjo sprevodnika smo mamo prinesli na postajo. Sprevodnik nama je svetoval, naj gre ena na

Jetniki v Dachauu

Rdeči križ, da bodo tam poskrbeli za prenočišče in nato tudi za prevoz domov. Jaz sem imela mamo v naročju, sestra pa je šla na Rdeči križ. Bila je noč. Na Rdečem križu ni bilo nikogar, zato je sestra trkala na vrata Krčanov. Že popolnoma obupana je potrkala na vrata dobrega Slovenca, ki se je takoj odpravil po bolno mamo. Na železniški postaji si je izposodil voziček in nanj položil skoraj mrtvo in premraženo mamo. Odnese jo je v kuhinjo, nekaj malega pogrnil na tla, da je mama lahko ležala, s sestro pa sva sedeli pri štedilniku in kurili, da naju ni zeblo.

Drugi dan sva iskali človeka, ki bi nas odpeljal na Bučko. Po več prošnjah sva vendarle našli nekoga, ki je zapregel konja in nas odpeljal od Krškega do Bučke. Doma je bil iz Stare vasi pri Krškem. Ker je naša družina pred izgonom leta 1941 pobegnila na italijansko stran k teti, smo morale čez mejo, ki pa je bila minirana. Voznik ni vedel, kaj naj stori, mame in voza ni mogel dati na zasnežena tla, skozi žico pa tudi ne, saj ni bilo varno, pa tudi vojaki nas niso pustili čez. K sreči sta nas opazili dve ženski z italijanske strani meje in prišli bliže. Prosili sva ju, da sta prinesli nosila, na katera smo položili mamo. Z voznikovo pomočjo smo previdno dali nosila prek mejne žice, ki je bila na cesti široka približno en meter. Nato sva s sestro zelo previdno preplezali minirano žično mejo. Na drugi strani sva prijeli za nosila, tako sva nosili umirajočo mamo. Hiša naše tete, kjer smo stanovali pred aretacijo, je bila izropana in prazna. Šli sva naprej in v Stari Bučki se naju je usmilila starejša ženska in nas sprejela. Takoj drugi dan smo poklicali duhovnika, da je mami prinesel obhajilo, česar si je v zaporu tako zelo želela. Kmalu zatem je za vedno zaspala.

Ker sva bili že obsojeni na taborišče Auschwitz in naju ni bilo v mariborskem zaporu, so naju Nemci poiskali v domačem kraju. Aretirali so naju in kmalu odpeljali v Auschwitz.

Rajko KRANJC

Želim opisati dogodke zadnjih dni vojne v taborišču Porzellanfabrik v Rudolstadt. V tem taborišču smo po večkratnem premeščanju iz enega taborišča v drugo preživeli zadnje mesece vojne. Skupaj nas je bilo približno osemnajst družin. Vsi količ-

kaj sposobni za delo smo bili zaposleni v tovarni Torpedoarsenal – Mitte Rudolstadt. Namen tega sestavka ni opisovanje težkih življenjskih razmer v taborišču, pač pa nekaterih dogodkov, ki so oznanjali skorajšnji konec vojne.

Nekega dne aprila leta 1945 je »vodja taborišča« v svojo pisarno poklical dva fanta iz taborišča in na veliko presenečenje prek njiju ponudil svoje usluge taboriščnikom. Pripravljen je bil prevzeti vodstvo za vrnitev domov, češ da on dobro pozna naš položaj, tudi on da je doma »iz tega konca«, z Bavarskega, kamor bi se rad vrnil. Ta predlog smo seveda zavrnili, saj je bil neizvedljiv, sicer pa razumljiv. Nekaj časa po tem se vodja v taborišču sploh ni pojavil. Hotel nas je izrabiti za svoj beg in se pomešati med nas. Naslednje srečanje z njim je bilo bolj zastrašujoče. Od daleč se je že slišalo bobnenje granat zavezniških topov, tovarna je bila v preteklih dneh med bombardiranjem porušena. Fronta se je bližala mestu. Nekega dne se je nepričakovano v prvem večernem mraku spet pojavil vodja taborišča in strogo zahteval, naj gremo vsi nemudoma na dvorišče. Takoj po izhodu nas je ločil. Žene in otroke na eno stran, moške na drugo, postavljeni smo bili v dve vrsti. Sledil je kratek, toda oster ukaz: »Moški, poslovite se

V izgnanstvu – od leve proti desni: Martin Žnidaršič, Vinko Kralj, Polde Pavlovič, Janez Kralj, Franc Polak, Albin Kralj.

V prvi vrsti od leve proti desni: Jože Bizjak, Pepi Pavlovič, Rajko Kranjc in Italijan iz Kalabrije.

od svojcev in se pripravite za odhod v neznano. Časa imate tri-deset minut,« je rekel in hitro odšel proti svoji pisarni. Zavladala sta strah in velika zmeda. Še posebno zato, ker se je od nekod pojavil nekdanji mojster iz porušene tovarne, sicer Nemec, in nas opozoril, naj se takoj razbežimo, ker nas nameravajo postreliti. Tri fante je odpeljal s seboj in jih skril doma v seniku, kjer je že tri mesece pred tem skrival svojega sina, ki je po petih letih vojskovanja dezertiral iz vojaške bolnišnice. K sreči se ta večer in niti v naslednjih dneh vodja taborišča ni več prikazal. Svojega načrta ni izpeljal.

V taborišču je zavladalo brezvladje, fronta pa se je čedalje bolj bližala. Topovske granate so žvižgale ravno čez taborišče proti središču mesta. Ker nismo imeli zaklonišč, smo na njivi v naglici izkopali zasilno zaklonišče za ženske in otroke. Ko smo nekega večera izpred taborišča opazovali približevanje fronte, se je naenkrat iz teme prikazal vodja taborišča, in sicer v povsem novi vlogi. Prosil nas je in rotil, naj mu pomagamo, češ da neda-leč od taborišča v grmovju pod vedrim nebom v tistem trenutku njegova žena rojeva njunega prvega otroka brez vsake pomoči. Prosil je, če bi žena z dojenčkom lahko prenočila v našem zasil-nem zaklonišču. Naše ženske so brez posebnega nasprotovanja privolile, moški pa smo od vodje zahtevali njegovo razorožitev. V hipu si je brez besed snel opasač s pištolo vred in ga odvrigel. Nato je z uniforme strgal vojaške oznake in jih odvrigel. Kmalu zatem je bila porodnica z novorojenčkom v našem bunkerju. Še pred zoro je ta ženska z otrokom odšla. Vodjo taborišča so zajeli in odpeljali Američani, ki so zavzeli mesto in nas osvobodili. Še pred popolnim zavzetjem mesta smo na strehi taborišča izobesili našo zastavo in tako zaznamovali osvoboditev našega taborišča.

Drago NOVAK

Opisal vam bom, kako sem doživljal razpad Nemčije in konec druge svetovne vojne.

Bilo je v mestu Waltershausen v Turingiji. V naše mesto je ameriška vojska vkorakala brez nemškega odpora, uprla se je le sosednja vas, kamor so se ugnezdili esesovci, ki so nato doživeli

popolno razdejanje. Menda so kmetje lepo prosili svojo vojsko, naj se umakne iz vasi, tega pa niso storili, zato je ameriška vojska njihove kmetije zravnila z zemljo.

Že drugi dan po vdaji so nas obiskali višji ameriški častniki in takoj začeli s selitvijo v boljše prostore na drugem koncu mesta, v kasarne nekdanjih arbeitdienstov. Tudi tam nismo ostali dolgo, spet so nas preselili, tokrat v Eisenach, kjer je bil večji zbirni center. Tam so nas pričakali tako imenovani predstavniki Titove vojske, to so bili srbsko govoreči oficirji v uniformah.

Naša naloga je bila, da se organiziramo in pričakamo rusko vojsko, ker je bilo to območje določeno za Ruse, spadalo bo k vzhodnemu bloku. Iz Eisenacha so nas preselili v še večje zbirališče Rudolstadt. Tam se nas je zbralo že lepo število slovenskih izgnancev, med njimi nas je bilo veliko z Bučke. Ravno tam se je odločalo, kdo bo šel s kom domov. Spet je »Titova vojska« na vse

**Marija Novak z
otroki Tončko,
Dragom, Marijo in
Francem. Taborišče
Schloss Tännich leta
1942.**

kriplje propagirala, naj počakamo brate Ruse, da so nas samo oni zmožni varno pripeljati domov. Ameriška vojska nam je dala drugačno možnost. Dejali so: »Kdor se bo naslednje jutro postavil ob cesto, bo potoval z nami na zahod in naprej v domovino.« Zadnji dan pred odhodom je bila jugoslovanska vojska zelo dejavna in čedalje glasnejša pri propagiranju. Obljubljala je, da bo vsak, ki bo šel z ameriško vojsko na zahod, »moral v ameriško suženjstvo«, kdor pa bo počakal na Ruse, bo šel naravnost v domovino. Zadnji večer je bil napet kot struna, ljudje so se razdelili v dva tabora, eni bi počakali Ruse, drugi pa šli z ameriško vojsko na zahod. Od nekod se je prikazala ameriška vojakinja na konju.

Z balkona nas je nagovorila v brezhibni slovenščini: »Dragi Slovenci, jutri zjutraj bo prišel odločilni trenutek, kdor hoče z nami na zahod, naj se postavi z vso prtljago ob cesti. Prišli bomo z vojaškimi kamioni in se odpravili proti zahodu in v domovino.«

Marušičevi otroci
iz Dolenjih Radulj
v izgnanstvu: Roži,
Slavi, Berta, Marica,
Franc, Cvetka,
Cirilka.

Bilo je kot v panju, razdvojenost je bila velika, tisti, ki smo se odločili za zahod, smo pripravljeni čakali ob cesti. Med nami je bilo veliko Bučklanarjev, nekateri pa so ostali, ti so imeli čez pol leta veliko žalostnega povedati. Takoj zjutraj se je prikazala kolona vozil, nalaganje se je začelo takoj. Bili smo med prvimi, ki smo se pomikali proti izhodu. Izhod je že stražila jugoslovanska vojska, ki je na vse kriplice skušala preprečiti izhod in doseči, da bi čimmanj ljudi odšlo z ameriško vojsko.

Izhod je bil en sam, to je bila tranzitna cesta Rudolstadt–Bamberg. Mesto Rudolstadt so še tisti dan zasedli Rusi, kar so tudi mnogi naši izgnanci občutili na svoji koži. Za to smo izvedeli čez pol leta, ko smo si vaščani spet padli v objem v rodni vasi Radulje.

Naša pot se je nadaljevala proti Bambergu, kjer je bilo eno od največjih zbirališč slovenskega življa. Od tam smo za vedno zapustili tujino. Prenočevali smo v vojašnici, garaže so bile naš pristan, spet smo srečali bale slame – kot pri odhodu iz Rajhenburga, torej se je zgodovina spet ponovila, samo s to razliko, da je bila ta zgodovina bolj vesela. Preživeli smo, gremo domov!

Novakovi otroci iz Dolenjih Radulj v izgnanstvu: Pepca, Janez, Slavka, Franc, Milan, Lojze, Avgust, Anica.

V te garaže so noč in dan vozili slovensko ljudstvo, mnogi, ki se niso videli vso vojno, so se tu spet srečali, bilo je veselja in joka, kot se pač dogaja ob takšnih priložnostih. Mi otroci tega nismo tako čutili kot naši starši. Starševska skrb je zahtevala, naj se držimo čimbolj skupaj, poleg tega nas je stražila ameriška vojska. Izhod v mesto je bil prepovedan. Tega starejši fantje niso upoštevali, našli so zasilni izhod in se sprehodili po mestu, nam mlajšim v brk, ki nismo imeli priložnosti za takšno pohajkovanje. Pa tudi to smo hoteli uresničiti, da bi se pretihotapili ven in mesto videli od blizu. To se je mlajšim uresničilo en dan pred odhodom v domovino. Tik za stražarnico je bilo visoko obzidje, čezenj smo vrgli telefonsko žico in po njej ušli v mesto. Stražar je bil s hrbtom obrnjen proti nam, pogovarjal se je z mlado Nemko, ki pa je bila obrnjena proti nam in je opazovala ves potek »bega«. Beg nam je skoraj uspel, toda smola, Nemka je stražarja opozorila na nas. Stražar se je zapodil za nami in kričal v – slovenščini: »Falotje, falotje, kam bežite, saj ste danes zadnji dan tu, jutri odpotujete domov, takoj se ustavite in nazaj!« Da govori ameriški vojak v našem jeziku, to nas je tako presenetilo, da smo kar okameneli in nas je zlahka polovil. Z njim smo morali v stražarnico, tam je nekaj napisal in zahteval, naj se podpišemo. Nato je na široko spraševal, od kod smo, ali smo tudi Slovenci, če poznamo koga, ki se piše Banič. Na to vprašanje sem znal odgovoriti samo jaz, in sicer, da poleg nas na slami ležita dva ostarela človeka, bolj majhne postave, ki da se pišeta Banič. Na to je vojak zagrabil kot riba na trnek. Bil je nemiren in ves iz sebe. Takoj je zahteval zamenjavo straže, jaz pa bi mu moral pokazati, kje sta ta človeka. Kar tekla sva na kraj, kjer sta ležala v slami ta dva starčka. Neverjetno, bila sta starša tega vojaka. Kakšno je bilo snidenje, se skoraj ne da popisati. Kaj se je potem dogajalo, kakšen je bil razplet snidenja, ne vem, vem le to, da je bil tistega dne velik vrvež, vse je tekalo sem in tja, se klicalo in pelo »Oh, kako je dolga pot, iz tujine pa do doma«, kajti naslednjega dne naj bi zapustili Bamberg in odšli v domovino.

Spet smo bili med prvimi, ki so šli na vlak. Vozili smo se v živinskih in odprtih vagonih. Med potjo smo morali na več krajih čakati, da so progo popravili in jo usposobili za nadaljnjo vožnjo.

Pri vsakem postanku so ljudje poskakali iz vagonov in začeli kuhati »kofe«. Med vožnjo domov smo enega farana izgubili, ko je vlak speljal, mu ga ni uspelo doseči, bil je že prileten, šepal je. Ostal je in nam v slovo mahal s palico. Nihče ga ni več videl, ostal je, kjer je ostal. To je bil Pirmanov Matiček, nekje iz bučenske fare doma, menda ni imel nobenih sorodnikov doma, kar je razvidno tudi iz tega, da ga ni nihče iskal.

Prispeli smo v Rožno dolino na Avstrijskem, kjer nas je pričakal domači vlak, spet so bili živinski vagoni. Skočili smo nanje in se odpravili na sončno stran Alp. Na Jesenicah so nam pripravili skromno dobrodošlico – čaj in kruhek. Hvala; bil je domač. Pokazali so nam tudi naš novi denar, tistega za en dinar.

Nadaljevali smo vožnjo do Kamnika, tam je bilo nekakšno popisovanje in veliko govorov, pa še mama je zbolela za tifusom, da je morala v bolnišnico, a se je k sreči vse dobro izteklo.

Alojz Marušič z ženo Marijo in otrokom v izgnanstvu. Taborišče Bad Sulza leta 1942.

Napočil je čas, ko smo zapustili tudi Kamnik in odšli na zadnjo vožnjo – z vlakom do Krškega. Naprej si se moral sam znajti, kako boš prišel do doma. V Krškem smo doživeli še eno nevšečnost, in sicer to, da sta nas dva hrvaško govoreča partizana okradla. Eden je naperil strojnico v očetove prsi, drugi pa je brskal po našem bornem imetju. Ko sta imela zadosti naših cunj in kar je bilo vrednega, sta se slekla in preoblekla v naše cunje, svoje ušive pa pustila kar ob cesti. Tudi to smo kaj hitro preboleli, skrbelo nas je le, kako priti domov v rodno vas. Očetu je nekako uspelo dobiti furmana, da nas je skupaj z nekaj drugimi farani potegnil do doma. Že na Raki se je furman začel kujati, da ne gre naprej, pa ga je raški miličnik le prisilil, da je šel naprej na Bučko. Žalostno je bilo videti, kako so nekateri dobili ob cesti male vozičke, jih natovorili in se vpregli, eni so vlekli, drugi so rinili in pririnjili do doma, do Bučke. Tudi tako so ljudje prihajali domov.

Ko smo bili že doma, smo doživeli še eno nevšečnost. Komaj uro ali dve smo bili doma, pa smo bili že drugič okradeni. Iz raške strani je pripeljal velik voz, naložen z različnim blagom. Voz se je ustavil na cesti pred hišo in kmalu smo slišali ropotanje po naši hiši. Šel sem pogledat, kaj naj bi to bilo. O, groza, prišli so nam pobrat še tisto, kar smo imeli v hiši. Zanimivo je, da je oče oba furmana poznal po imenih. Eden je še kričal svojemu pajdašu: »Al so že doma!« Takole se je prenekatero imetje preselilo na drugo, italijansko stran, kjer izгона ni bilo.

Kdor misli, da nas ni doma nihče pričakal, se zelo moti. Nas je pričakala naša muca, zvesta muca, ki nas je čakala vsa štiri leta. Tisti dan, ko smo prišli domov, je bil 19. julij leta 1945.

Vinko TOMAŽIN

Nemci so našo družino izgnali iz Dul 6. novembra leta 1941. Tri dni smo bili v gradu Rajhenburg, nato pa so nas v živinskih vagonih odpeljali v Kassel. Leta 1941 smo bili v lagerju, nato pa so nas poslali delat na kmete. Oče je moral nalagati težke vreče, vsi smo morali delati od zore do mraka.

Iz izgnanstva smo se vrnili avgusta leta 1945. Dom je bil opustošen, sredi hiše je bilo pogorišče.

Jeseni so začeli v Dulah na njivi pobirati pridelke, ki so jih zasadili tisti, ki so se z italijanske strani prej vrnili domov.

V vrsti smo čakali za krompir. Najprej so ga dobile partizanske družine, nato smo bili na vrsti izgnanci. Ko je prišel na vrsto moj oče, so ga vprašali, kje je bil med vojno. »V izgnanstvu v Nemčiji,« je odgovoril oče. »Potem pa kar počakaj in pojdi iz vrste, če si bil v Nemčiji,« so ga odrinili. To me je kot otroka zelo prizadelo, ker sem imel rad očeta, pa tudi lačni smo bili. Ta občutek zapostavljenosti zaradi tega, ker smo bili izgnani, čutim še danes. Tudi v šoli so me topli, ker nisem znal slovensko in sem včasih spregovoril kakšno nemško besedo.

Kristina HOČEVAR - PUNGERŠIČ

Ko je prišla vest in so se pojavili plakati, da bomo izseljeni, se je začela med ljudmi širiti posebna panika. Saj to je bilo nemogoče

Družina Mrgole v izgnanstvu: oče Alojz in mama Jožefa ter otroci: Terezija, Alojzij, Ivanka, Emil in Alojzija.

verjeti, da bi nas kdo lahko izgnal z naše zemlje – iz naših domov. Saj nismo nikomur nič žalega storili. Nismo bili zločinci, nismo se vmešavali v politiko. Mirno smo živeli, obdelovali polja. Ko so rekli, da nas bodo preselili v Nemčijo, nismo vedeli skoraj nič drugega, kot da je to dežela nekje zelo daleč – in da tako zahteva Hitler, ki ga moramo ubogati, ker je tako mogočen, da si je do takrat že kar nekaj dežel podjarmil.

Eni so še naprej pridno pospravljali zadnje poljske pridelke, kot da se ne bo nič zgodilo. Kot da sploh ne verjamejo, da bodo morali vse pustiti Nemcem, so klali prašiče in čezmerno jedli in pili, čeprav ob misli na izgnanstvo ni bilo teka.

Eni so se odločili, da bodo zbežali čez mejo v Italijo, saj je bilo tako blizu. To so storili zlasti ljudje s sorodniki na drugi strani, ki

**Družina Jožeta in
Antonije Marjetič v
izgnanstvu v Nemčiji
z otroki Štefanom,
Jožkom in Vinkom.**

so jih bili pripravljeni sprejeti pod streho. Pa tudi nekatere parcele je meja delila tako, da so bile naše, a na italijanski strani. Te smo med vojno smeli obdelovati. Večinoma pa smo čakali doma v strahu, pa tudi upanju, da bodo ukaz morebiti preklicali in nas pustili doma. Toda 4. november leta 1941, tisti strašni dan, se je kaj hitro bližal. Prišli so nemški vojaki. Grobo in z grožnjami so priganjali ljudi, ki se niso mogli ločiti od svojih domov. Nekateri so zaklepali, drugi pustili odprto in razmetano, nekateri s kletvijo, drugi z molitvijo na ustih. Vsi pa s solzami v očeh, s koliko bolečine v srcu, pa je čutil vsak sam. Tega ni mogoče opisati – gorje, če si moral to doživeti.

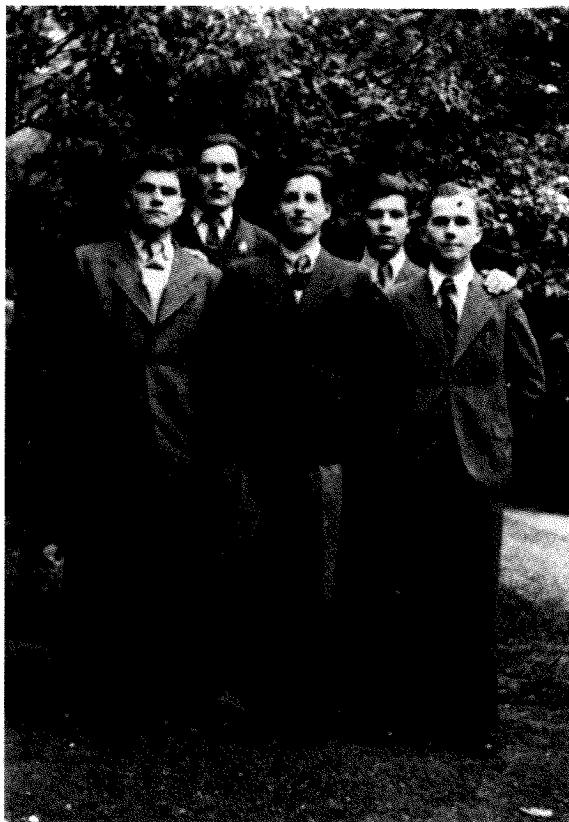
Tudi jaz sem s starši čakala tako kot drugi, a dan prej so nas obvestili, da bomo ostali doma. Še danes ne vem, ali so žrebali ali izbirali po imenih oziroma določali kar na slepo, nekaj nas je

Tereziya Gradišar
iz Štrita s sinovi
Stankom, Petrom
in Danijelom v
izgnanstvu.

ostalo. Jaz sem bila takrat stara trinajst let. Bila sem zelo žalostna, ker smo ostali v samoti. Dolgčas mi je bilo po sosedih, zlasti sošolcih.

Živeli smo pod nenehnim nemškim nadzorom. Spraševali so nas, ali je kdo prišel čez mejo iz Italije, ali nam je znano, ali je kdo kakšno žival pregnal na drugo stran in podobno. Seveda nismo ničesar vedeli. Začeli so naseljevati kočevske Nemce. Sovražno smo jih gledali, oni pa nas tudi. Hudo, pusto in dolgočasno je bilo tako živeti. Bili smo v težkem položaju, čeprav doma, smo bili zelo nesrečni. To pa ni dolgo trajalo, saj so nas že 24. januarja leta 1942 izgnali. Bila je zelo huda zima. Peljali smo se v živinskih vagonih. Vsa vrata so bila zamrznjena, iz stranišča je teklo po vagonu in sproti zamrzovalo. Bili smo povsem prezebli. Te

**Franc in Jože
Gros (Štrit), Alojz
Androjna (Gorenje
Radulje), Anton
Praznik (Sevnica)
v izgnanstvu v Bad
Berku.**

vožnje ne bom nikoli pozabila, pa tudi štirih let izgnanstva, preživetih v tujini, ne. To so bila namreč leta moje mladosti, ki so bila odločilna za moje nadaljnje življenje. Moje sanje, moje želje po šoli in poklicu sta preusmerila prav izgnanstvo in vojna.

Cirilka VAJS - URBANČ

Z bolečino v srcu se spominjam časov, ko sem morala kot štirinajstletno dekle skupaj s starši zapustiti svoj rojstni dom in vas Dolenje Radulje.

Ko so oktobra leta 1941 nemške okupacijske oblasti izdale plakate, da bodo vse ljudi ob mejni črti izselili v Nemčijo, je ljudi zajel neznan strah. Okrog svojih domov so hodili brez volje do dela, saj niso vedeli, kaj jih čaka. Začelo se je govoriti, da nekateri bežijo pred izgonom na tako imenovano italijansko stran. Tudi moji starši so se pripravljali na izgon v Nemčijo, ko pa je prišlo povabilo maminih sorodnikov, naj pridemo k njim v Škocjan in Prečno in se tako izognemo izgnanstvu, sta se oče in mama odločila, da bomo šli tja. Tako je prišlo žalostno jutro 28. oktobra leta 1941, ko sta oče in še neki fant ob petih zjutraj hotela odnesti nekaj najnujnejših stvari na drugo stran meje. Že pri prvem prehodu ju je zasačila nemška patrulja. Oče jim je srečno ušel, fanta pa so ujeli, zaslišali in odgnali v nemško postojanko na Bučko, kamor je moral odnesti tudi vse stvari, ki sta jih z očetom namepravala odnesti čez mejo. Ko se je oče vrnil domov, je prestrašen rekel mami: »Patrulja naju je dobila, jaz sem jim ušel, Lojzeta so pa dobili. Kaj zdaj?« Vedela sta, da bodo Nemci prišli po nas in nas zaprli. Treba se je bilo hitro umakniti. V naglici smo nabrali nekaj stvari in jih spravili na kozolec v seno – v upanju, da nam jih bo ob kakšni ugodni priliki uspelo dobiti. Tako smo v pol ure odšli od doma brez vsega. Imeli smo samo svoja oblačila. Odšli smo po gozdu čez Vejer do Dul, kjer nas je Hočevarjeva Karolina prepeljala čez mejo do gozda Mesojedec. Zaradi živčne napetosti, strahu in novega snega je oče v gozdu izgubil orientacijo, čeprav je dobro poznal pot. Po sedmih urah hoje in iskanja smo vsi onemogli končno prišli do Švigljevih v Stari Bučki, kjer so nam takoj ponudili hrano in počitek. Ko smo si nekoliko odpočili, smo šli

naprej v Škocjan, k maminini sestri. Komaj smo prišli tja, že smo dobili sporočilo, naj gremo takoj naprej, ker Italijani nameravajo vse begunce nemudoma vrniti na nemško stran. Vnovič se je v kosti naselil strah, spet nas je čakal beg. Končno smo prišli v Prečno k maminemu bratu. Dal nam je hrano in stanovanje. Bili smo brez vsega, kot berači. Spomladi leta 1942 smo dobili nekaj zemlje v najem, da smo si pridelali najnujnejšo hrano. Decembra leta 1942 je oče dobil delo v opekarni v Prečni. Nekaj časa je delal, nato so tovarno zaradi vojne zaprli. Spet smo bili brez vira dohodka. Pomoč so nam dajali dobri ljudje v Prečni, včasih hlebček kruha, košaro krompirja ali kaj drugega. Mi smo jim za njihovo dobroto vračali z delom.

Težko smo pričakali dan, ko smo se po štirih letih begunstva lahko vrnili domov.

**Pavla in Lojzka
Košak v izgnanstvu**

Julijana JELENIČ

Rojena sem bila 1. maja leta 1919 na Štritu, ob rojstvu pa sem bila posvojena na priimek krušnega očeta Franca Žumra, ker je bil moj pravi oče ruski ujetnik v nekdanji Jugoslaviji.

Ko sem končala osnovno šolo, sem šla služiti v Zagreb. Tam me je zajela druga svetovna vojna. Slovenci v Zagrebu smo hodili k maši v cerkev sv. Roka, kjer so bile slovenske maše. Tam smo se sestajali in pogovarjali. Ko so Nemci začeli v Sloveniji zapirati ljudi ter jih izseljevati v Nemčijo in drugam, smo v organizaciji začeli zbirati pomoč v denarju in jo pošiljati v Slovenijo. To je bilo zame usodno. V hiši, kjer sem delala, je stanovala tudi Slovenka, doma iz Celja, ki se je pisala Ana Kohn. Bila je prijateljica nemškega oficirja. Domenili so se, da me bodo odstranili od tam

Tončka in Mici
Novšak iz Gorenjih
Radulj v izgnanstvu.
Taborišče Ober
Zviren – Kassel.

– tako je tudi bilo. Poslali so me v Srbijo, v Požarevac, pred tem pa sem bila še v štirih zaporih, toda v vsakem le kratek čas. Ko sem se proti koncu vojne vrnila v Zagreb, sem šla spet v službo. Ko so Nemci izseljevali Bučko in Štrit, so moji starši in dva brata pobegnili na območje Stare Bučke pri Škocjanu. Nato je šel starejši brat v partizane, mlajši pa proti koncu vojne k domobrancem. Starejšega so ubili Nemci leta 1943, mlajši pa je bil ob koncu vojne pogrešan – tako kot drugi domobranci.

Ko so se starši proti koncu vojne vrnili na svoj dom, je bilo gospodarsko poslopje uničeno, oni pa izčrpani od strahu in žalosti, brez otrok in pomoči mlajših rok. Z možem sva se vrnila domov, da bi jima pomagala in ostala na njihovem domu. Rodilo se nama je pet otrok – dva sinova in tri hčerke.

Viktor KOTAR

Nemci so našo družino izgnali 6. novembra 1941 iz Gorenjih Radulj. Stvari, ki smo jih lahko vzeli s seboj, smo stlačili v vreče, kajti kovčkov tedaj nismo poznali. Še vedno mi lebdijo pred očmi starejši in drugi ljudje, kako poklekajo pred domačo hišo in poljubljajo domačo zemljo. Odgnali so nas v Rajhenburg, od tam pa v Nemčijo. Po sedmih dneh vožnje smo lačni in premraženi prispeli v manjši kraj, Elgersburg v Turingiji.

Svoja najlepša leta, od desetega do štirinajstega, sem preživel v taboriščih, kot so bila Bad Blankenburg, Hann Münden, Jahrschadt in druga. Živeli smo v barakah, v nekaterih taboriščih nas je bilo po tisoč in več skupaj. V skupinah smo hodili na delo v tovarne in na kmete. Morali smo požreti marsikatero psovko in žalitev tamkajšnjih Nemcev.

Kot trinajstletnega otroka so me ločili od staršev. Delal sem v tobačni tovarni, pod zelo težkimi pogoji. Delovodje so nas otroke na razne načine trpinčili.

11. aprila leta 1945 so zavezniki zavzeli kraj, kjer sem tedaj delal. Rdečemu križu je v kratkem času uspelo, da je otroke vrnil staršem. Težko je popisati našo radost, ko smo se po dolgem času spet videli. Potem so nas vse skupaj odpeljali v zbirno taborišče Bergen-Belsen.

Pred odhodom v domovino je bilo veliko zborovanje, na katerem so se od nas poslovili visoki vojaški predstavniki. Če me spomin ne vara, so bili na častni tribuni tudi general Eisenhower, maršal Žukov in drugi.

S tovarnjaki so nas prepeljali na železniško postajo v Magdenburgu, kjer je bil pripravljen transport za vrnitev v domovino. Po devetih dneh vožnje smo 19. 8. 1945 prispeli na Jesenice. Najprej smo morali v karanteno v Gozd-Martuljku, nato pa smo končno krenili domov.

Očeta sem izgubil že leta 1947, kasneje pa se je smrtno ponesrečil še starejši brat. Leta 1954 sem se zaposlil kot premikač na železnici. Sem brez potomstva in invalid. Rad bi, da bi me kdo razumel in mi pomagal, da bi se zdravil, ker sem zaradi posledic trpljenja v tujini psihično močno prizadet. Ko sem vprašal uradno osebo, kako je s tem, mi je odgovorila, da sem bil med vojno premlad in da zato ne morem uživati posebnih pravic pri upokojitvi in zdravljenju.

Kaj morem za to, če sem bil mlad in če mi je zdravje ostalo v taborišču? Sprašujem tiste, ki so se bojevali za našo domo-

Ob žetvi na nemški kmetiji, kjer so kot izgnanci delali Peterlinovi iz Štrita.

vino. Tudi sam bi se, če bi bil ostal doma. Kaj pa morem, če so me kot otroka že leta 1941 na silo odpeljali v tujino? Zakaj tudi nam mlajšim ne bi časa, prebitega v taborišču in na prisilnem delu, priznali v delovno dobo? Kdo bo popravil krivico?

Minka SELAK - MUHIČ

Druga svetovna vojna je odrezala Bučko od ostale Dolenjske, ki je prišla pod italijansko okupacijo. Tukaj so gospodarili Nemci in pripravljali svoj »tisočletni« rajh. Naše ljudi so pričeli izseljevati v Nemčijo. Tudi partizanski napad v začetku novembra jim načrtov ni preprečil. 6. novembra so prišli na vrsto Selakovi. Brat France se je že prej umaknil na italijansko stran in je tam tudi ostal, drugi pa so morali zapustiti dom in skoraj vse, kar jim je s pridnim delom uspelo prigrisposodariti. A tudi večina tistega, kar jim je le uspelo vzeti s sabo, je počasi izginila.

Oče je preudarnost in smisel za humor obdržal tudi v izgnanstvu in ti njegovi lastnosti sta vsem pomagali premagovati najtežje čase. Jaz sem ta doživetja zapisala in jih povezala v zvezek z naslovom Vojna leta in izgnanstvo.

V njem so še nekatere zanimive podrobnosti iz vojnega časa doma na Bučki in med Nemci v izgnanstvu, kjer so bili tudi mnogi drugi, ki jih je trpka usoda nagnetla v osrčje Evrope. To so bila srečanja v neprijaznem času, z ljudmi, vrženimi s tirnic normalnega življenja. Pa so mnogi, ne glede na narodnost in položaj, obdržali svoje človeško dostojanstvo in voljo, pomagati bližnjemu.

V izgnanstvu nam ni bilo lepo, veliko smo trpeli. Naj opišem alarm.

Alarm! V zaklonišče! Ko smo pritekli na ulico, smo že videli nad mestom »božična drevesca«. Tudi nad nami so bila. Slutili smo, da smo zdaj na vrsti mi. Bo kateri od nas še prišel živ iz zaklonišča? Rosemarie je bila stara dva meseca in sva jo z možem Tonetom odnesla kar na blazini, da je bila na toplem in mehkem. Še bolj prestrašeni smo bili zato, ker so pred nekaj meseci v Kasslu postali žrtve bombnega napada Kaplerjevi, naši sosedje z Bučke. Umrla je vsa družina: starša, sinova Frenk in

Albin in najmlajša Verica, vrstnica in najboljša prijateljica moje sestre Cvetke.

V bunkerju nas je bilo kakih sto. Ob desetih zvečer so pričeli bombardirati. Premetavalo nas je sem in tja. Vsako bombo, ki je padla nad nas ali v bližino, smo strašno čutili. Če bi se skrili samo v klet pod našim stanovanjem, ne bi ostal nihče živ. Če nas ne bi takoj ubilo, bi se zadušili v razvalinah. Tako se je zgodilo tudi s Kaplerjevimi. Minute so bile dolge bolj kot ure. Ves napad je trajal uro in pol. Zdaj, ko to pišem, skoraj ne verjamem, da je to bilo res. Tako grozno je bilo, da lahko verjame le tisti, ki je to sam izkusil. Bombe so padale na Frankfurt tako dolgo, dokler ni bilo v plamenih vse mesto, z izjemo tiste četrti, ki so jo razdejali že 4. oktobra. Natančno so vedeli, kje začeti in kje nehati.

Končno je prišel tako težko pričakovani dan odhoda iz štiriletnega izgnanstva. Domov smo se vozili v potniških vagonih do Münchna. Tam smo se presedli v zaprte živinske vagone in se vozili v njih do Beljaka. Tu so nas čakali že jugoslovanski vagoni. Ta pot se je vlekla od Beljaka do Jesenic dalj časa kot dolga pot čez skoraj celo Nemčijo. Vagoni so bili odprti in je bila velika

Minka Muhič - Selak s slovenskimi otroki v zbirnem centru za pot domov v kraju Giesser poleti leta 1945

sreča, da nam je bilo vreme naklonjeno. S hrano (suho) smo bili dobro oskrbljeni, saj so nas Američani oskrbeli z zalogo hrane za dolgo potovanje v svobodo.

V Beljaku je bilo križišče za Italijo. Tam sva se dobili po vseh letih s sošolko Mici Lužarjevo, ki je potovala s svojim Italijanom v Italijo. Na Jesenicah smo dolgo stali (več ur) na železniških tirih in čakali na prevoz v neznano. Tam nas je našla Ivanka Vrhunc, Tonetova predvojna znanka iz Ljubljane in potem poročena na Jesenice. To je bil prvi stik v naši novi ali stari domovini.

S kamioni so nas po nekaj urah zvozili v Gozd-Martuljek v dve stavbi, ki sta pred vojno služili kot mladinska domova. Tu je bil tedaj, ko smo se vračali, nekakšen kontrolni dom, skozi katerega je moral vsakdo, ki se je vračal iz ujetništva, izgnanstva, od kjerkoli pač. Če je bil transport velik, smo bili v teh domovih precej na tesnem.

V Gozd-Martuljku smo ostali le nekaj dni. Po raznih komisijah in preiskavah smo hodili. Pa se je spet zgodil slučaj, ki je bil Tonetu nepozaben. Na komisijo sva vstopila z Rosemarie v naročju. Komisija je bila veččlanska. En član komisije se je zagledal v Toneta, vstal in vzkliknil: »Ali si res ti, Tone?« Padla sta si v objem in besed ni bilo ne konca ne kraja. Tudi komisija za nas tri ni bila več potrebna. Bil je Tonetov najboljši predvojni prijatelj, Ludvik Matoh. Matoh je bil invalid brez noge in se je boril vsa leta v partizanih. Prijateljstvo sta obnovila še za veliko let po vojni, a žal sta oba že pokojna.

Tinco z Ljubotom so odpeljali v Ljubljano v Baragovo semenišče, sedanje Gospodarsko razstavišče. Ona je bila poseben primer, ker je bil mož nemški vojak. Čez nekaj dni sta prišla za nami na Bučko.

Učiteljica Iva Volova, poročena Slapar, je pred vojno učiteljevala na Bučki in stanovala pri nas. Iskala nas je po vseh transportih v Gozd-Martuljku. Našla nas je njena sosedka in smo ji poslali pozdrave vrnitve. Doma je bila v Podkorenu pri Kranjski Gori. Končno je vlak odpeljal proti domu. Saj nismo verjeli, da je to res! 15. avgusta 1945 zvečer, v mraku, je vlak ustavil, pa čeprav živinski, in nas vrnil na izropan, prazen dom. V Vidmu-Krškem smo izstopili. Tisti, ki so bili pod rusko zasedbo, so imeli

najslabše vračanje in potovanje domov. Rusi niso imeli hrane, da bi te ljudi prehranili.

Ko smo se vrnili na Bučko, je bila lepa, mesečna avgustovska noč. Praznik veliki šmaren. V mesečini se je zasvetila oblika domače cerkve z visokim zvonikom. Rada bi zapela »Večerni zvon, oj mili zvon, le zbudaj mi na dom spomin«, vendar beseda ni šla iz ust, le tiho smo ihteli in si brisali solze sreče. Ni bilo besed, le čustva sreče in ljubezni do doma in domače vasi. To je nepozabno! Štiri leta smo razmišljali in dvomili, ali bomo še kdaj videli domačijo, slišali domače zvonove, posedali pred hišo in prepevali.

Res ni bilo tako kot tedaj, ko smo odhajali. France, brat, je bil med mrtvimi, dom prazen, brez pohištva. Spali smo na kozolcu v senu, dokler nismo spravili skupaj zasilnih ležišč. Toda bili smo doma!

Anica GOLOBIČ, roj. NOVAK

V jeseni, ko mraz je že dobro pritiskal na duri, je zgodnjega jutra 6. novembra 1941 okupator prišel do domačije Novakovih v Dolenjih Raduljah. Potrkali so s puškinimi kopiti na vrata. Zunaj je zakričal moški glas: »Aufstehen!« (vstanite!) Zbudili so se iz sna. Prestrašeni so vstali, stopili pred vrata. Zaslišali so glas: Heil Hitler! Banda, poberi svoje otroke in hajd na tovarnjak!

Starši so s svojimi sedmimi malimi otroki spravili skupaj najnujnejše stvari ter se podali z okupatorjem do Rajhenburga. Tam so prespali in naslednje jutro so jih v živinskih vagonih v mrazu odpeljali skozi Avstrijo v Nemčijo. Vsem se je trgalo srce. Zapustili so vse svoje imetje. V Nemčiji so jih namestili v lagerje. Starše so ločili od otrok. Najbolj je bilo hudo, ko so mami iztrgali najmlajšega, komaj dve leti starega sina Lojzeta.

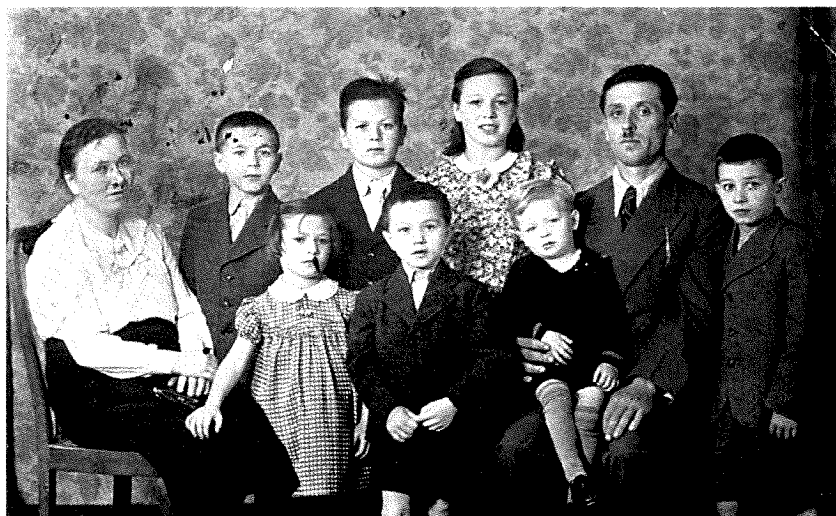
Leta so tekla počasi. V štirih letih so jih večkrat preselili iz lagerja v lager.

Proti koncu vojne sem se v Nemčiji rodila tudi jaz. Bilo je 24. februarja 1945, ko so bombardirali to mesto in taborišče, kjer je živela tudi naša družina. Naši starši so s svojo družino pobegnili iz mesta, da bi ušli smrti. Prosili so nekega kmeta, naj jih vzame pod

streho. A ta gospodar je odgovoril: Izginite, banda, od koder ste prišli! Starši in otroci so s solzami v očeh poskusili še pri sosednji družini. Ti ljudje so jih sprejeli ter jim postlali v svinjski kuhinji. Zasmilila se jim je moja mama, ki je bila že visoko noseča. Pod svojim srcem je nosila mene in me še isto noč rodila in v skromne cunjice povila. A ta družina, pisala se je Müller, se nas je takrat še bolj usmilila in nas preselila v sobo. Postregli so nam s toplim čajem in domačim kruhom. To se je dogajalo v bližini Martinrode. Tisto noč je bog našo družino rešil. Kajti tisto prvo domačijo, kjer naših niso hoteli sprejeti, je bombni napad do tal porušil.

Tako smo ostali živi. Po petih mesecih smo se vrnili v svoj domači kraj. Čeprav je bilo vse izropano in uničeno, smo bili veseli in srečni, da smo zopet doma.

To sem zapisala po pripovedovanju staršev.

Od leve proti desni: mati Jožefa, zadaj brata Franc in Janez, sestra Pepca, oče Janez, brat Milan, v naročju Lojze, Gustl in sestra Slavi. Mene, Ane, pa še ni bilo, ker sem se rodila v izgnanstvu.

SLOVO OD DOMA

*Sijalo jesensko sonce je svetlo,
a vetrič pihal je hladno,
ko okupator stopil je čez prag
ter rekel: »Heil Hitler!*

*Poberite otroke in spokajte stvari –
saj greste z nami, brž, ker se mudi.
Le hitro, hitro gor na tovarnjak,
da vas odpeljemo čez vaš domači prag!«*

*Starši le najnujnejše stvari
so v culice povezali
ter s sedmimi otroki
in s solzami v očeh
zapustili rodni dom.*

*Odpeljali so jih v širni svet,
kjer z okupatorjem je bilo
zelo zelo težko živeti.*

*A usoda je le-ta bila,
da leta štiri so minila vsa.
Vsi skupaj se vrnili smo
v rodni kraj in skupaj zaživel
in še bolj se radi imeli.*

*Preljuba vas in hišica domača,
čeprav je skromna, vanjo vsak rad se vrača.
Najlepše biti je doma,
dokler je zbrana vsa družinica.*

Cvetka SELAK - KRANJC

Izgnani z Bučka smo bili 6. novembra 1941. Odpeljeni smo bili z zadnjim kamionom zvečer okrog 18. ure v Rajhenburg. Sosed Jože Kaplerje bil odpeljan ob 9. uri zjutraj, in z njimi bi morali iti tudi mi. Zaradi mamine nezvesti so počakali do večera.

Napad na Bučko je bil po mojem spominu 1. novembra 1941 pozno zvečer, okrog polnoči.

Antonija ABINA, roj. ČERNE

Leta 1941 je blizu naše domačije potekala nemško-italijanska okupacijska meja. Upali smo, da nas Nemci ne bodo izgnali, ker smo najprej spadali na nemško stran meje, ob novi meji pa na italijansko okupacijsko območje. Kmalu pa so mejo, ki je potekala po gozdu, prestavili po poljih pod vasjo Zaboršt in Dule.

Družina Černe, novembra 1941. Od leve proti desni: hči Marica, oče Viktor, Anica, mama Magdalena in hči Antonija. Zadaj hči Zora in sin Štefan.

Izognili smo se izgonu tako, da smo pobegnili k teti v vas Hodeje, kjer smo ostali do pomladi leta 1942.

Oče je na vse načine poskušal, da bi se vrnil v svojo hišo v Dulah. Ko smo se nekoč vrnil, so na nas streljali Nemci in nas skoraj pobili. Tedaj sem bila stara 9 let. Moja obleka je bila preluknjana od krogel. Po tem dogodku je oče šel na italijansko komando v Škocjan in povedal, kaj se je zgodilo. Predlagal je komandantu Kovaču, da je edini izhod, da se mejne table prenesejo na novo mejo. S tem se je komandant strinjal in mu še svetoval, da naj vzame tudi hišno številko iz Hodej in jo prenese na svojo hišo v Dule. Tako je oče tudi storil. Odločil se je, da bo mejne table, ki so bile ob potoku Martinjek, prestavil preko potoka Čolnišček v smeri Zameško. Nemcem to seveda ni bilo všeč in so o tem poročali v Berlin. Čez tri dni so prišli trije nemški vojaki in rekli, da firer zahteva, da mora iti z njimi. Ker je oče znal dobro nemško, jim je razlagal, da ni prekršil nobenih zakonov. Po prvi meji je bil res državlján Nemčije, ko pa so mejo prestavili, pa ni bil več nemški državlján, in da je naredil samo to, kar so bili dolžni oni narediti. S tem je bila zadeva zaključena in je meja ostala tam, kot jo je postavil oče.

Jeseni 1942 so Nemci mejo zaminirali z minskimi polji in tako sem bila leta 1942 tudi ranjena.

Veliko smo prestali, ker smo bili partizanska družina. V naši hiši je našlo zatočišče veliko ljudi.

Zdenka KAPLAN

TABORIŠČNE COKLE

Ko smo prerasli obutev, v kateri smo odšli od doma, ko so nas Nemci pregnali v nemška taborišča, to pa je bilo zelo hitro, smo v taborišču dobili cokle. Bile so lesene, s trdim rjavim pokrovčkom čez prste, in tiste prve cokle so mi bile kar precej prevelike, težke, tako da sem jih težko nosila tudi zaradi tega. Noge so me vedno zelo bolele. Večje cokle so nam dajali zato, da smo jih nosili več

let. Tudi jaz bi ropotala s tistimi prvimi še zelo dolgo, če mi jih nekoč ne bi drugi izgubili.

Bila sem stara 12 let in delati sem morala v pralnici vojne bolnišnice. Nekega dne, ko sem razvrščala umazano, krvavo perilo, je iz tega perila padla roka. Čisto prava, krvava človeška roka. Padla pa sem tudi jaz, v nezavest. Zbudila sem se zgoraj na bolniškem oddelku in takoj sem morala nazaj v pralnico, vendar takrat mojih cokol ni bilo več nikjer. Dali so mi gumijaste škornje, v katerih sem se skoraj izgubila, in predstavljajte si dvanajstletno dekle, ki je v teh škornjih moralo nazaj v taborišče skozi skoraj celo mesto.

Z dela sem prišla okrog 18. do 19. ure in kako sedaj priti do lagerfirerja s prošnjo za nove cokle? Ko sem trkala na njegova vrata, sem se vsa tresla od strahu, ker sem vedela, da me bo kaznoval. Takrat bi prenesla tudi kakšno brco ali klofuto, ki jih je tako rad delil. Vendar je bila kazen najhujša, in to en teden brez komisa (trd, grob, črn kruh). Obtožil me je namreč, da sem cokle namerno kam vrgla, da bi dobila nove. Naj povem, da so bile moje cokle že zelo razbite, na petah so cve-

Barakarsko taborišče v Rudolstadt

tele (les) in enkrat prej sem lagerfirerja že prosila, ali bi lahko dobila nove.

Cokle so me spremljale tri leta izgnanstva. Bile so moja obutev za vse letne čase, težke, nepregibne in za noge pogubne. In ne samo to, bile so pozimi ubijalsko mrzle in večno mokre noge in mraz so povzročili pogostne prehlade, vročino in revmatične bolečine, katerih posledice čutim še danes.

Martina ŽNIDARŠIČ - BRATUŠA

Bila sem stara deset let, ko so nas Nemci izgnali iz rodne hiše in odpeljali za sužnje v nemška izgnanska taborišča. Bil je to zelo krut čas zame, ker sem namesto v šolo morala hoditi na delo. Ribati, pomivati in pospravljati sem morala tržnico, nato pa so me dali še v tovarno. Tovarna je bila zelo velika. Raztezala se je po vsej dolini, tako da sem si s tekanjem od hale do hale, kamor sem nosila pošto in razna obvestila ter predmete, zelo

**ŠTAB ZA REPATRIACIJO
VOJNIH UJETNIKOV IN INTERNIRANECV**
Št. 469
19. jul. 1945
LJUBLJANA

Velja za brezplačno vožnjo s dovoljenjem, G. U. S. št. 1367-45 od postaje Kranj
do postaje Kiško
za 15 dni od dneva izdaje.

Objava

Za tovariša Žnidaršič Martina
roj. v Pucku, L., okraj Kiško, leta 1931,
ki se vrača iz Hamburga
Iz taborišča v Kranju gre tovariš v Pucku, L.
okraj Kiško, na — dnevni dopust.

Po prihodu v določen kraj se je javiti lokalnemu narodnemu odboru, po preteku dopusta pa svoji pristojni vojaški komandi področja.

Častniki se javijo štabu za repatriacijo.

Smrt fašizmu - Vrhota narodu!

Svojeročni podpis: _____

Načelnik štaba, kapetan: Mil. Milica

Potrdilo štaba za repatriacijo

hitro raztrgala čevlje. Dobila sem cikle, dve številki prevelike (namenjene so bile odraslim), mrzle in težke, in trpljenje se je še povečalo, ker sem v njih komaj hodila. Komaj sem zmogla nositi tudi težke škatle, in to zelo daleč. Opraviti sem morala vse, kar so mi ukazali, sicer nisem dobila kruha, kar se je zgodilo velikokrat. Kruh – komis – smo v taborišču dobivali za tri dni vnaprej, bilo pa ga je toliko, da bi ga jaz lahko pojedla več za en zajtrk.

Poleg težkega dela sem bila tudi zelo žalostna zaradi izgube očeta in brata. Z očetom smo otroci, šest nas je bilo, zgubili zaščitnika, obstajal pa je še strah, da izgubimo tudi mamo, ker je bila zelo bolna.

Konec vojne smo preživel pod skalami zunaj taborišča. Obstreljevanje mesta je trajalo tri tedne, v tem času smo komaj ostali živi, saj nismo imeli hrane, kakšen čaj pa smo dobili le, če se je našel prostovoljec, ki je odšel s kanto v taborišče.

Da smo se vrnili v domovino zelo hitro, so poskrbeli Amerikanci, saj smo prišli v Kamnik iz zbirnega centra Bamberg v treh dneh, kljub porušnim progam in cestam po Nemčiji.

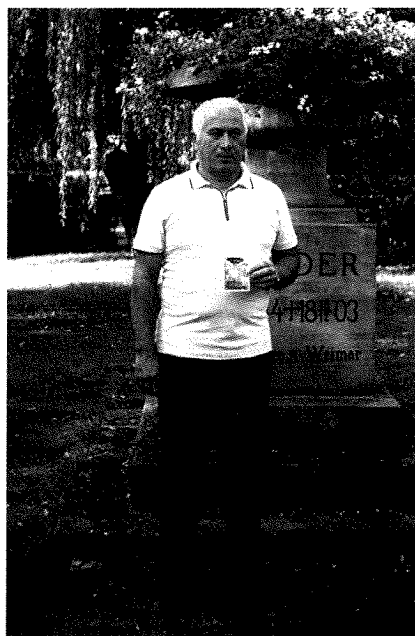
O žalostni vrnitvi domov, brez mame, ki je morala ostati v Kamniku, pa bom kaj več napisala kdaj drugič.

Trpljenje v dobi izgnanstva me zdravstveno in duševno spremlja vse življenje. Izguba šolanja pa je povzročila, da smo se morali izgnanci zaposlovati na nižjih delovnih mestih, dobivali smo manjše dohodke in imamo zato tudi majhne pokojnine. Izgnanstvo nas tepe še zdaj.

ŠESTDESET LET KASNEJE

Leta 2003 sem po 60 letih obiskal očetov in bratov grob ter nekatere druge kraje v Nemčiji, kjer so pokopani slovenski izgnanci.

Odkril sem tudi kraj, kjer sem živel kot otrok v izgnanskem taborišču v Rudolstadt. V mestnem parku še sedaj stoji spomenik, h kateremu so me postavili starši leta 1943 in me uspeli slikati.

Po 60 letih sem se postavil zraven tega spomenika s slikico izpred 60 let. Bilo mi je čudno pri srcu, komaj sem se medlo spominjal tistih zgodnjih otroških let, spomnil pa sem se pripovedi mame in sester o bivanju v izgnanskem taborišču v Rudolstadt in drugih krajih.

V začetku aprila 1941 so tudi Bučko okupirali Nemci. Nekaj dni pred tem so se preko nje pomikale kolone razpadajoče staro-jugoslovanske vojske. Več mesecev – vse do izгона prebivalcev Bučke – so prihajale tudi trume beguncev iz Rogaške Slatine, Celja, Trbovelj, Senovega, Krškega in od drugod, da so s pomočjo domačinov prečkali mejo in pobegnili na italijansko stran.

Konec oktobra 1941 so Nemci poosttrili nadzor in obkolili vse vasi in zaselke okoli Bučke. Nikogar niso pustili ne noter ne ven.

Za otroške oči je bil to živahen, hkrati pa strah vzbujajoč čas, ki se je nepozabno vtisnil v zavest.

Leta 1941, ko se je začela druga svetovna vojna, sem bila stara sedem let in bi morala začeti hoditi v šolo. Jeseni tega leta pa se šolsko leto na Bučki ni začelo. Šolske prostore so Nemci zasedli in v njih uredili urad za rasno in politično ocenjevanje prebivalstva na Bučki in v okoliških vaseh. Vsaka družina je morala priti na določen dan na pregled v šolo. Postavili so nas v vrsto pred komisijo, nakar se je začel podroben popis in hodili smo od mize do mize, pri čemer so nas ogledovali, merili in popisovali.

Z izganjanjem ljudi z domov so Nemci na Bučki in v okoliških vaseh začeli v prvih dneh novembra. Našo družino so izgnali 3. novembra 1941. Zjutraj se je pred hišo ustavil kamion, z njega so poskakali Nemci s puškami, obkolili so hišo in začeli tolči po vratih. Mama in oče sta nas otroke začela hitro oblačiti in obuvati. Spominjam se, da so se mami tako tresle roke, da ni mogla zapeti gumba na moji oblekici. Morali smo se zbrati v veži in oborožena nemška vojaka sta nas priganjala, naj se hitro spravimo na kamion. Spraševali so, kje je še en član družine, in mama je pokazala proti župnišču, kjer so imeli Nemci že nekaj dni zaprtega mojega brata, starega 17 let. Šli so v župnišče ponj, ga spravili na kamion in tako smo bili izgnani vsi hkrati. Ostala je le sestra Silva, ker je živela v Škocjanu, ki je 4 km oddaljen ob Bučke, vendar so ga okupirali Italijani. S seboj smo smeli vzeti samo ročno prtljago, ostali so polna trgovina, živina v hlevu, konji, kokoši, žito, le ajda je bila še v snopih na njivi.

Odpeljali so nas v hleve pri gradu Rajhenburg. Tam smo nekaj dni ležali na goli slami. Zopet so nas popisovali in vsak je dobil okrog vratu železno ploščico s številko. Oče je rekel: »Sedaj so nas označili kakor pse.« Iz Rajhenburga so nas odpeljali z vlakom, ne da bi nam povedali kam. Vozili smo se 41 ur. Prvi lager, kamor so nas pripeljali, je bil v **Erfurtu**. Ponoči so nas nagnali z vlaka, razdelili v skupine in celoten transport izgnancev razmestili v sedem lagerjev v Erfurtu. Našo družino so odpeljali v lager Wilder Mann, v katerem je bilo tudi nekaj družin z Rake in okoliških krajev. Imeli smo sobo in postelje, hrana pa je bila slaba. Tako so odrasli kmalu organizirali štrajk, niso šli po hrano, kar je vzbudilo lagerfirerjevo začudenje. Začeli so zmerjati ljudi, češ da so to organizirali komunisti.

Sredi leta 1942 so nas odpeljali v strožji lager, v Apoldo, kjer so bile razmere še slabše. Postelje so bile dva in trinadstropne, tla cementna, hrana slaba, pošte nismo smeli prejemati. Konec septembra so našo družino odpeljali v kazenski prehodni lager Blankenburg, kjer smo največ pretrpeli. Zmerjali so nas s »slovenskimi svinjami«. Moj brat Franci je bil star dve leti, sestra Vali pa tri tedne in neprestano sta jokala, ker sta bila lačna. Mama ju je večkrat pokrivala z odejo čez glavo, da se jok ne bi preveč slišal, ker se je bala, da ji bodo otroke odvzeli. Iz tega lagerja se spominjam, kako so me posadili v košaro in me v njej po vrvi spustili skozi okno na tla, da sem šla na bližnje njive nabirat klasje, ko so nemški kmetje že poželi žito, a je tu in tam ostal še kakšen klas ali zrno. Mama je potem to zrnje zmlela na malem kavnem mlinčku in mešala z vodo ter mešanico vode in moke dajala mlajšemu bratcu Franciju in sestrici Valiki, da sta preživela.

Čeprav sem bila stara komaj osem let, sem morala ribati kamnita in hrapava tla, tako da sem imela kolena vsa obtolčena od plazenja po tleh. V tem lagerju je bilo še posebno težko tudi za očeta, starejšega brata Tineta in sestre, Slavko, Zdenko in Tinko, kopali so kanale in ob najmanjšem prekršku so jih pazniki pretepali.

Iz **Blankenburga** so nas odpeljali v **Rudolstadt**. Tam so nas štirikrat preselili iz lagerja v lager. Najprej smo bili v trinadstropni zidani stavbi »Deutscher Kaiser«, nato v barakarskem naselju pri

tovarni, kmalu pa so nas preselili v zapuščeno tovarno porcelana in nazadnje v barake ob potoku.

Spominjam se, da so nas v Rudolstadt stalno nekaj cepili, dobivali smo injekcije, s plinom so razkuževali sobe. Govorili so, da to delajo zaradi stenic, mi pa dihati nismo mogli. Vsi smo zboleli in v obraze smo bili zatečeni, mama tako močno, da se ji oči niso nič videle, kot bi jo čebele opikale. Tudi oče je bil hudo bolan. Očetu je še, ko smo bili v lagerju v Erfurtu in je moral delati na železnici, padel na noge težak zaboj in ga je vse po tistem zelo bolelo koleno. Nihče mu ni verjel in moral je kljub temu hoditi na delo. Nato so mu v lagerski ambulanti prerezali koleno, da bi videli, če je notri gnoj. Bil je ves omotičen od bolečin. Nato so ga odpeljali v bolnišnico v Jeni in ga imeli 7 mesecev v kleti bolnišnice in na njem delali razne poskuse. Oktobra leta 1943 so mu odrezali nogo, ga operirali na hrbtenici in pod pazduho ter govorili, da mu bodo odrezali tudi desno roko. Ko so ga pripeljali nazaj v lager, ga je bila sama kost in koža in vsi smo jokali od

Slovenski otroci v izgnanstvu v nemškem mestu Rudolstadt. Najmanjši v prvi vrsti je Franci Žnidaršič, skrajno levo, ki se je vidi le delno, je Ivica Žnidaršič. 1944.

sreče, da ga še vidimo, obenem pa smo otroci začudeno gledali in ga spraševali, kako bo hodil z eno nogo. Lagerfirer se je stalno razburjal, češ kdo bo delal, če bodo tujci poležavali po posteljah.

Marca leta 1945 je lagerska sestra očeta zastrepila z injekcijo in 27. marca 1945 smo z veliko pomočjo ljudi v lagerju naredili krsto in očeta po človeško pokopali. Nekaj dni je ležal mrtev v lagerju, vsi so morali oditi na delo, ob njem smo ostali jaz, brat, ki še ni imel pet let, in sestra Vali, stara komaj tri leta. Meni še ni bilo 11 let. Gledali smo očeta in se tolažili, da se bo mogoče še premaknil, da bo mogoče še pogledal. Preden so se domači vrnili z dela in so se ob njem zbrali lagerski ljudje, smo ga mi trije otroci na parah okrasili z vejicami, ki smo jih nalomili na češnjah in slivah bližnjega vrta, čeprav smo vedeli, da nas bosta zato lahko hudo kaznovala lagerska »teta« ali lagerfirer.

Tri tedne kasneje je umrl tudi brat, star 21 let. Mama ga je v skladovnici mrličev komaj našla in prepoznala po nogavicah, zašitih z rdečo volno. Sestra je brata potegnila iz kupa mrtvih in pokopali smo ga nedaleč od očeta.

Proti koncu vojne je bilo v taboriščih čedalje slabše. Hrane je bilo vse manj. Najbolj se spominjam juh s kolerabo, kruha skoraj nismo poznali, še sreča, da je imela mama znanko v Celju, ki nam je večkrat naravnost ali po zvezah poslala karte za kruh, kar nam je zelo pomagalo premagovati lakoto. Obleka in obutev, ki smo ju prinesli s seboj, sta se strgali, pa tudi prerasli smo ju. Nekaj pomoči nam je dajal Rdeči križ, vendar sem jaz dobila čevlje, ki so mi bili premajhni, in sem morala imeti prste skrčene, da sem zrinila nogo vanje. Zdenka pa je dobila tako velike cikle, da se je v njih komaj premikala. Mala Vali ni mogla shoditi, tako je bila šibka, kasneje je imela nogice čisto na o.

V šolo nisem hodila, med vojno me ni nihče učil ne pisati ne brati. Starši so bili po ves dan na prisilnem delu, in ko so prišli zvečer nazaj v lager, so bili tako utrujeni, da še govoriti niso mogli. Mama pa je večkrat nekaj pisala in gospa Vali Loibner iz Celja je ohranila okrog 100 maminih pisem iz lagerjev, iz katerih je bilo mogoče zelo podrobno razbrati vsakdanje življenje in trpljenje izgnancev.

V prvi razred osnovne šole sem šla po vrnitvi iz izgnanstva leta 1945 na Bučki. Tretji razred sem preskočila.

Tudi za nas otroke je bilo v lagerjih najhuje prenašati nenehno poniževanje, klicali so nas »auslenderski« otrocki, cigani. Spominjam se dogodka v jeseni 1944, ko so nas lagerske otroke poslali k neki Horstovki, ki je imela slivov nasad zraven našega lagerja, obirat slive. Nemška gospa je stala v nasadu s palico v roki in pazila, da ne bi kdo pojedel kakšnega sadeža. Da bi nas laže kontrolirala, je rekla, da moramo peti. Začeli smo peti slovensko pesem Na planincih soncece sije, potem pa je začela vpiti, naj pojemo nemško. Nemških pesmi nismo znali ali nismo hoteli peti, tega se ne spominjam več, zato je ukazala, da moramo žvižgati. Kdor ni žvižgal, ga je s palico začela pretepati. V lager smo se vrnili z zatečenimi ustnicami, pretepeni in lačni.

Naš lager, bil je v zapuščeni tovarni porcelana v Rudolstadt, so konec aprila 1945 osvobodili Amerikanci in Angleži. Da nam

V tem taborišču v zapuščeni tovarni porcelana smo doživljali najhujši čas izgnanstva. Tukaj so nam zastrupili očeta in tukaj se je ponesrečil in umrl tudi moj brat.

tudi mama tedaj ni umrla, se moramo zahvaliti nekemu angleškemu zdravniku, ki jo je toliko pozdravil, da je lahko hodila in se s šestimi otroki vrnila na izropani dom. Potem pa je sledil trpek boj nas vseh za obstoj in šolanje ob trdem delu in odrekamju.

Vsako jesen, ko na domačem vrtu na Bučki dozoriyo slive, se spomnim tistih medvojnih dni, zato še bolj vem, kaj pomenijo dom, domovina, svoboda in mir.

Standesamt Apolda
Geburtsbuch Nr. 267/1942.-

Nur gültig für
Wohnort
Kinderbeihilfe
Dienstgebrauch X
Ehestandsbescheinigung
Bürgerrechtsangelegenheiten

Befcheinigung
über
Eintragung eines Geburtstatalles.

Vor- und Familiennamen: **Wally Znidarsic**
Geburtsort, -stunde und -ort: **3. September 1942, 22,45 Uhr, Apolda, Stadtkrankenhaus**
Wohnung: **Apolda, Umsiedlungslager, Böhmestraße**
Vor- und Familienname, sowie Beruf des Vaters: **Martin Znidarsic, Maschinen-**
schlosser, **katholischer** Religion
Vor- und Geburtsnamen der Mutter: **Angela Znidarsic geborene Kraschowitz,**
katholischer Religion

Apolda, am **7. September 1942.** -

/K. Gebührentret.

Der Standesbeamte
In Vertretung: *Kirchhoff*

16.9.42

Rojstni list moje pokojne sestre Vali, ki se je rodila 7. septembra 1942 v izgnanstvu v Apoldi.

ODLOMKI IZ PISEM ANGELE ŽNIDARŠIČ, KI JIH JE PISALA IZ NEMŠKIH TABORIŠČ V CELJE GOSPE VALI LOIBNER

Draga gospa Vali!

Erfurt, 10. 11. 1941

Iz Rajhenburga v Erfurt so nas vozili 41 ur. Tu smo po dolgem času dobili vsaj malo tople juhe in popadali po tleh od utrujenosti.

Erfurt, 14. 11. 1941

Tu je vse na karte. Brez kart ni ničesar. Mi imamo skupno kuhinjo. Hrana je slaba. Spimo vsi v eni sobi, okno imamo na ulico, vendar mora biti vedno zaprto.

Odpirajo vso pošto. Vse moške so odpeljali takoj delat. Večkrat nas postavljajo v vrsto in odbirajo za delo. Zelo smo prestrašeni in čakamo, kaj bo z nami. Družin z otroki ne marajo, hočejo delavce, odrasle.

Nemci tukaj mislijo, da smo prišli sami za delom. Ko jim povemo, da so nas pregnali z naših domov, polnih kašč, polnih hlevov živine in prašičev ter perjadi, iz polne trgovine, so začuden. Oni ne vedo, kaj njihova vojska počne po svetu.

Erfurt, 19. 12. 1941

Hrana je vsak dan slabša, otroci jokajo, ker so lačni. Delat hodijo štirje od družine. Mož in sin delata na železnici, Slavka v nekem hotelu, Zdenka – Fani pa pospravlja neko zdravniško ordinacijo. Tudi jaz moram dopoldne na delo v pralnico, otroci pa so sami v lagerju.

Erfurt, 8. 2. 1942

Vaše pismo sem dobila odprto. Govorijo, da zaradi političnih ozirrov. Zato vas prosim, da nam pišete na naslov hčerke Slavice, ki hodi delat v hotel Erfurt Hof. Pakete v lagerju tudi odpirajo.

Erfurt, 24. 5. 1942

Naš prijatelj iz lagerja Hann Münden piše, kako je razočaran nad tem, kaj vse se dogaja z našimi ubogimi ljudmi Slovenci. Z nami delajo kakor z živino na sejmu, prihajajo in nas ogledujejo. Kdor je boljši za delo, hitreje dobi delo in gospodarja. Nato služi kot hlapec, suženj veleposestniku ali pa kot brezplačni delavec fabrikantu. Kot hlapec ima plačo 4 marke na teden. Kdor pa ni sposoben za delo, mora v lagerju pasti stenice in biti lačen. To je plačilo za naša posestva in našo škodo.

Če nas ljubi Bog še ni čisto zapustil, bode gotovo poslal maščevanje nad to golazen.

Neki moški v sosednjem lagerju je vprašal lagerfirerja, kdaj bomo dobili odškodnino za svoje imetje, pa mu je rekel, da to ne bo prej kot po končani vojni, da pa na to ni treba dosti računati. Ker Nemci niso držali obljube, da bodo dali izgnancem tukaj posestva, se tudi druge obljube ne bodo držali. Govorijo, da smo vsi Srbi in da za Nemčijo nismo nič vredni.

Karte za oblačila so vse pobrali, tako da Slovenec tu ne more ničesar kupiti.

Sporočam vam še, da sem danes dobila pismo od Ludvika Gornika, v katerem mi sporoča, da mu je stražar povedal, da bodo ujetniki jugoslovanske vojske lahko odšli domov, a se boji, da zopet lažejo. Poslala sem mu izrezek iz časopisa, kjer je tudi pisalo o tem.

Apolda, 17. 6. 1942

Draga gospa!

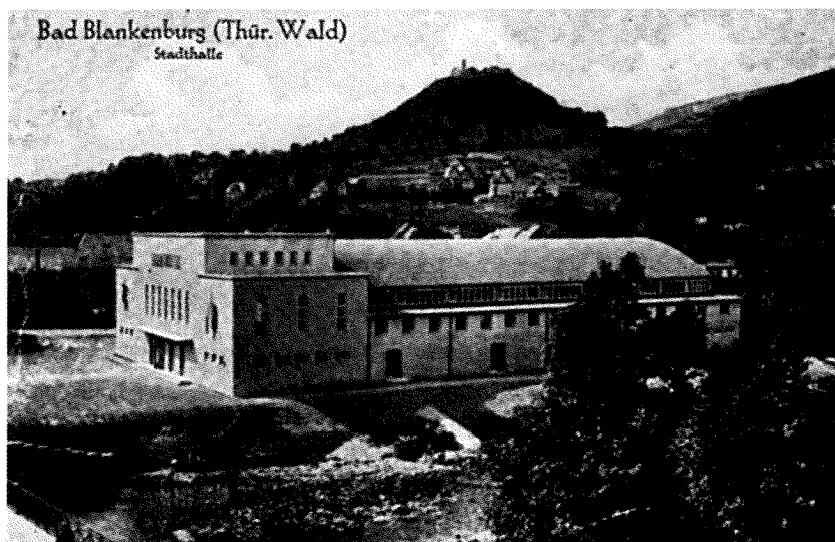
Nahajamo se v drugem lagerju. Tu je 90 % slabše kot pa v Erfurtu. Ne vem, koliko časa bomo tukaj. Bog nas reši kmalu.

Naslov pa se glasi: Umsiedlungslager, Apolda, Böhmestrasse 15, H. 7 Hein.

Draga gospa Vali, tu v Apoldi je pravi pekel za mojo družino in za vse, kar nas je tukaj. Za kosilo nam dajo nekaj v oblicah krompirjev, nič kruha, za večerjo pa četrť litra grenkega čaja. Če

čaj ostane, ga dobimo potem drugo jutro. Ne moremo se nikamor pritožiti, saj ne znamo nemško. Iz lagerja ne smemo nikamor. Otroci morajo biti čisto tiho, drugače je takoj lagerfirer s palico nad njimi. To je pravi arest, tu nas imajo samo zato, da bi storili z nami konec. Soba je tako mrzla, da smo po cele dneve v plašču in še nas potresa od mraza, povrhu tega smo še bolni in lačni. Če bo stanje nekaj mesecev tako, potem bomo tu za vedno, ker je nemogoče živeti v takšnem položaju. Postelje so v nadstropjih. Če ne bomo prišli iz lagerja ven, bi raje pomrli kakor živeli, tako žalostno je življenje. Mož hodi na prisilno delo. Na uro dobi 20 pfenigov. Zelo je žalosten, da se bojim, da bo tudi on obupal nad tem življenjem. Z nikomer ne govori, drži se sam zase v tej cementni sobi. Ko bi imeli vsaj kakšne copate, tla so cementna.

Če boste to pismo dobili, mi odgovorite na naslov Slavice, ki hodi delat v hotel Thüringen Hof. V našem lagerju pošto odpirajo in nam je ne dajo.

Kazensko taborišče Bad Blankenburg, v katerem so bili tudi izgnanci z Bučke in naša družina.

[illegible]

Apolda, 19. 6. 1942

Slišimo, da zopet selijo s Spodnje Štajerske, ne vemo pa, s katere strani. Ali res ne bo konec tega trpljenja?

Tu nam pravijo, da mogoče ostanemo kak mesec ali dva, potem pa Bog ve, kam nas bodo odpeljali. Najhuje je to, da nismo zdravi in da smo tako lačni.

Apolda, 25. 6. 1942

Danes sta šla mož in sin na delo v tovarno, v kateri izdelujejo motorje za avtomobile. Hrana se je malo poboljšala, tako da nam ne bo treba umreti od lakote. Moje zdravje se je tudi malo izboljšalo, tako da sem že lahko delala in zraven jokala.

Apolda, 28. 6. 1942

Neprijetno je, da otroci ne hodijo v šolo. Dvanajstletna Zdenka hodi delat v pralnico in dobi na teden 9 mark.

Pri tisti družini, kjer dela kot dekla Slavica, se bo poročila gospodinjinina hči. Ob tej priliki so si zaželeli dobiti vsaj 2 dkg ruskega čaja. To kaže, kako so Nemci na tleh.

Tisti, ki so sedaj prišli kot izgnanci iz raznih krajev od Brežic do Kuma, so povedali, da so nekateri Kočevarji z Bučke že odšli proti Radečam, ker tam ob meji ni bilo miru.

Apolda, 7. 8. 1942

Oprostite pisavi. Mali France mi je črnilo razlil, sedaj ga pa ne morem nikjer dobiti, svinčnik pa je že tudi slab. Tu je »taka bogatija«, da se ne da nič dobiti. Ni črnila, ni papirja. Na karte so celo peteršilj, paradižnik, zelje. Zelo sem hvaležna, da mi vi vedno priložite prazen papir za odgovor.

Lahko pričakujemo »velike zmage«, ko je vsak dan vsega manj.

Apolda, 16. 8. 1942

Pred nekaj dnevi nam je hčerka Tinka, 10 let stara, padla s postelje, in to visoke, ker so postelje večnadstropne. Zelo se je

po glavi potolkla in se vsa pretresla. Ves dan je bruhalo. Zelo smo se prestrašili, ko je zaropotalo, ko je padla na cementna tla. Sedaj smo nabili na ležišče late, da se kaj takega ne bi več zgodilo.

Tudi stenice so nas začele preganjati; nekaj so razkuževali, pa nič ne pomaga.

Lepo prosim, če mi lahko pošiljete malo saharina v pismu. Sedaj smo dobili novega lagerfirerja in včeraj, ko je pošta prišla, jo je dal kar razdeliti, prejšnji je vse odprl.

Apolda, 13. 9. 1942

Danes sem prišla iz bolnice, hčerka je zelo majhna. Ostali otroci so zahtevali, naj ji bo ime Vali, tako da se bomo vedno spominjali na vas kot našo največjo dobrotnico. Tudi če midva z možem tu umreva, bo otroke, če bodo preživeli, Vali nenehno spominjala, da smo ta strahotna leta lažje živeli z vašo pomočjo.

Moja mala Vali je zelo slaba. Bog daj, da se ji stanje spremeni ali pa da kmalu umrje, da se ne bom še bogvekod ubijala z njo. Res jo ljubim kot vse otroke, ali še rajši bi, da je mrtva, ker bogve kaj jo še čaka z nami po tem grenkem svetu. Noč in dan imam solzne oči.

Apolda, 19. 9. 1942

Draga gospa Vali,

včeraj so nam povedali, da potujemo in naj bomo za odhod pripravljeni. Danes, 19. 9. 1942, smo se zbrali z vso našo skromno prtljago pred lagerjem. Začelo je deževati. Prišel je lagerfirer in dejal, da še ne gremo, ker bo treba še prej izkopati njegov krompir. Vsi za delo sposobni so morali odložiti cule in oditi na delo. Nekateri smo se uprli, češ da ne bomo šli na pot vsi blatni. Lagerfirer se je zelo razjezil, vpil je in grozil, da bomo šli pa v kazenski lager Bad Blankenburg.

Bad Blankenburg, 23. 9. 1941

Draga gospa Vali,

grožnjo je lagerfirer uresničil. Prispeli smo v kazenski lager Bad Blankenburg, naslova ne morem poslati. Pisati in poslati nam

sem ne morete nič. Če bomo ostali živi, se vam bom kasneje oglašila.

Grozijo, da nas bodo poslali v Rusijo ali na Poljsko.

Tu nam je obupno. Hrane ni, delati pa moramo zelo težko. Vsi, tudi otroci. Vse, ki so se uprli kopanju krompirja v Apoldi, so odvedli in neusmiljeno pretepli, sedaj sinove rane obkladam z mokrimi cunjami.

Dojenčke so skoraj vsem pobrali. Moja Valika je stara danes 20 dni. Ko je bila kontrola in pregled v naši hali, sem se z njo skrila v stranišče in jo tiščala v straniščno odprtino, da se jok ne bi slišal. Joka pa kar naprej, ker nimam zanjo nobene hrane. Meni je mleko presahnilo, ker tako stradamo. Za danes imam še zadnji košček kruha, kako bo naprej, ne vem. Malo Ivico smo v košari spustili skozi okno in je šla na bližnje njive nabrat nekaj klasja, ki je po žetvi ostalo na njivi. Z mlinčkom za kavo sedaj to meljem, mešam z vodo in to »lepilo« jemo, da bi preživel. Tu je pekel. Ni za opisat, kako nam je.

Želim si le smrti, nič drugega, ali pa rešitev iz tega lagerja.

Rudolstadt, 29. 9. 1942

Sedaj smo v lagerju v mestu Rudolstadt. Lager je večnadstropna stavba, imamo ozke pograde, enega nad drugim. Ne vemo, kako bo tu. Naslov lagerja je Lager Deutscher Kaiser, Rudolstadt, Thüringen. Vendar vas prosim, da pošljete pošto na poste restante, ker ne vem, ali nam bodo v lagerju pošto dali. Sigurno pa nas bodo pošiljali na delo in bo komu uspelo dvigniti pismo na pošti.

Hrana je tudi tu zelo slaba. Dobimo 10 dkg kruha na dan. Vseeno smo lahko srečni, da smo se rešili kazenskega lagerja Bad Blankenburg, kjer so bile razmere tako neznosne.

Rudolstadt, 6. 10. 1942

Draga gospa Vali,

moram vam sporočiti, da je tukaj zelo grenko življenje. Delati moramo, a nič ne vprašajo, ali je človek zdrav in ali ima kaj jesti. Moj sin ima težko delo, v pol ure morajo trije fantje raztovoriti

vagon premoga. Včeraj mu je prišlo slabo in je kar pod vagon padel, eno uro pred koncem dela se je to zgodilo. Prišla je policija in ga pregledala, ali je res bolan; moral je naprej delati. Ne vem, kaj bo z njim, zelo je suh, komaj se drži pokonci. Prav tako je oslabil moj mož, včeraj je od naporov pljuval kri, a mora vseeno delati.

Govorijo, da bomo šli stran od tukaj, vendar ne vemo, kam, nekateri govorijo, da nas bodo poslali nekam v Rusijo.

Moja mala Vali je zelo slaba. Bog daj, da se ji stanje izboljša.

Rudolstadt, 7. 10. 1942

Zopet so se razširile govorice, da bomo šli drugam. Eni govorijo, da nazaj domov, ker da Kočevarji nočejo biti tam. Kočevarje bodo baje pripeljali v Nemčijo delat v tovarne, ker za delo na poljih niso sposobni. Tukajšnji civilni ljudje pa govorijo, da bodo vse Slovence poslali v Rusijo. Na vemo, kdo ima prav. Naj bo že kakor hoče, samo da bi nas Bog rešil lagerjev, da se z nami ne bi tako pometalo in delalo po živinsko.

Družina Žnidaršič v izgnanstvu. Oče Martin z ženo Angelo in otroki Martinom, Slavko, Zdenko, Martino, Ivico, Francem in Valiko. V taborišču Rudolstadt leta 1943.

Rudolstadt, 15. 10. 1942

Sedaj smo pa res kar obupali. Da bi vi videli Slovence tu, kako so shirani, bolni, shujšani. Komaj se še poznamo med seboj. Eden hodi s palico, drugi ima obvito glavo, tretji ima roko na cuglih. Nesreč je veliko v tovarnah in pri prekladanju raznih železnih tovorov. Ubogi Slovenci, kar je najslabšega, moramo delati. Sedaj nas imajo kot jetnike, samo posebnih znakov nam niso dali, vse pravice pa so nam vzeli. Zmerjajo nas, ker v naših bivših krajih pobijajo Nemce in sovražnost do Slovencev se stopnjuje. Hočejo nas uničiti z delom in lakoto. Ko bomo svoje obleke dotrgali, nas bo pač sram hoditi kot cigani in si bomo sami jemali življenje. Veliko ljudi pravi, da ne morejo tega več prenašati. Vsako jutro ob 6. uri gredo vsi za delo sposobni na delo in do 18. ure zvečer jih ni nazaj. Do dela hodijo skoraj uro. Obutve pa ne dobimo. Na 14 dni dobimo 5 mark, to je komaj za košček kruha in cigarete.

Moj sin hoče na vsak način pobegniti, pa se tako bojim, da bi ga dobili in potem poslali v taborišče Buchenwald, ki ni daleč od tu in nam vedno grozijo, da nas bodo poslali tja, ko tu vedno nekaj nergamo.

Včasih kdaj kaj beremo o Spodnji Štajerski. Kako da nihče ne piše o tem, kaj z nami počnejo tukaj? Zakaj smo morali zapustiti domove in imetje? Tukaj smo kot sužnji, pod strogo disciplino.

Naš Franček je star sedaj dve leti, pa ga nimam v kaj obleči, tisto kar ima na sebi, odkar so nas izgnali, pa je prerasel. Če bom mogla iz lagerja, bom šla prosit koga za plašček in hlačke. Predelala sem že svojo obleko za otroke in bom kmalu brez vsega.

Tako se bojim, kaj še bo, človek ni zmožen več trpeti teh nečloveških dogodkov.

Rudolstadt, 1. 11. 1942

Danes je tisti dan, ko se spominjamo mrtvih, vendar smo tako daleč, da ne moremo prižgati staršem svečke in položiti cvetja na njihov grob. Ali vedo, kje smo? Kaj bi rekla mama, če bi vedela, kako so nas pregnali na tuje. Čutim se najbolj nesrečna med vsemi, kako rada bi šla med umrle, če ne bi imela teh malčkov.

Rudolstadt, 17. 1. 1943

Mož in sin sedaj delata v tovarniškem skladišču, zelo težko dvigujeta, dela se od 6. ure zjutraj do 18. ure zvečer. O kakšnem odmoru ali dopustu ni misliti. Na dopust je odšlo 200 Italijanov, pa se nobeden ni vrnil, to pomeni, da je zelo hudo.

Rudolstadt, 22. 1. 1943

Otrokom so dajali neka zdravila in injekcije, po katerih so imeli različne izpuščaje, otekline in vročino. To dajejo že ves čas, odkar smo prišli v Nemčijo. Sedaj so prenehali, ne vemo, za koliko časa, otroci pa so se popravili, le Vali je še slaba.

Tu so zaporedoma alarmi, otroci so kar v čevljih zaspali, ker se bojijo, da bi morali bosi bežati, tudi jaz spim obuta in oblečena. Lagerfirer je šel baje v Weimar-Buchenwald razpravljat, kako bo z nami.

Rudolstadt, 7. 2. 1943

Strašno se bojim »zvočnih ptičev«, otroci se začnejo vedno strašno jokati, kadar je alarm, še mali Francek že ve in se začne zelo hitro premikati proti kotu, seveda s strašnimi glasovi »mama, mama«.

Danes so nam dali nalog, da moramo vse naše prihranke – denar vložiti v hranilnice, če ne, da bomo strogo kaznovani, obdržimo lahko le 100 DM. Kaj pravite, draga gospa, ali naj bi vložili ali naj bi ga kako zatajili in kam skrili? Ali kaj, ko se bojimo ves denar oddati za slučaj, da bi se morali kam voziti, pa brez denarja ne moremo nikamor. Jaz sem že mislila, če bi poslala nekaj do vas, pa zopet ne vem, ali bi tudi pri vas iskali in pobrali. Prosim vas, dajte mi kakšen nasvet. Hudo nam je, pobrali so nam že dovolj, ko so nas pregnali in oropali naše grunte, sedaj pa še te borne denarce hočejo odvzeti.

Rudolstadt, 21. 3. 1943

Imeli bomo komisijo iz Berlina, zato moramo strašno čistiti, da bo lager zelo lepo izgledal, kar je bolj potrebno, kot da bi ljudem

Draga gospa! 9/7

Prejela Vaše pismo srečna. Vam hvala
ali na žalost vam morem sporočiti da
je moj moji spet slabi samo zdaj je bil
pri varnosti zdaj pa spet slabo izgleda
kar nemisljivo nič ne odvrne. Tudi jaz
sem danes začela, dekati v obeh tako da se
skoro mi nevidim. Kaj bo iz tega se prišlo
ne vem oteklina je rdeča in rdeča in peče
Sestra pravi da vam morala v Bolnino
sami bog vedi kaj je to ali je krivo da umetne
hrana ali kaj? Loma vam se spori
tako bo. Vas iskreno pozdravim in

Dopisnica iz taborišča Rudolstadt, ki priča o medicinskih poskusih, ki so jih nacisti opravljali na slovenskih izgnancih tudi v »navadnih taboriščih«.

dali pošteno jesti. Pravijo, da bomo po tej komisiji odšli na Poljsko. Mož je že 14 dni bolan, leži v postelji. Bojim se, kaj bo, če bomo spet potovali z otroki in bolnim možem. Ta nesrečna vojna, koliko je že gorja prinesla. Naj bode božja volja in naj bo Bog sodnik.

Rudolstadt, 14. 4. 1943

Silva misli priti v Nemčijo in nas iskati. Ko pride do vas, jo pregovorite, da ja ne bo šla naprej, ker k nam v lager ne sme, naš lagerfirer je tako strog, da bi jo dal gotovo takoj zapreti.

Iz Poljske dobivamo sporočila, da so moške vse pobrali bogvekam, ženske in otroci pa so ostali v lagerjih. Neka hčerka piše svoji materi, da jo zelo želi videti, vendar nikakor poleg sebe, potem si lahko mislimo, kako je tam. Drugi mesec nameravajo nas poslati tja, če bodo imeli še čas.

Rudolstadt, 18. 4. 1943

Hčerka Slavka je pred dnevi prišla iz bolnice in bo morala danes spet nazaj, najbrž bo operirana nekje na hrbtu. Imam le strašno žalost in nobene rešitve. Drugi smo toliko boljši, da ni več nevarnosti.

Rudolstadt, 26. 4. 1943

Tu je postalo strašno »vroče«, tako je vse strogo, da ni za popisati, povsod so straže, vse legitimirajo. Slavka je še vedno v bolnici. Sedaj pravijo, da je bolna na ledvicah, in da bo v bolnici dva meseca, če hoče, da se bo obrnilo na boljše. Spet sklicujejo družine na komisijo. Večkrat se selimo, na slabše pridemo. Bogue, kaj nas spet čaka. Ljudje slabijo in umirajo. Včeraj je umrla ena 25 let stara, pustila je dva otroka in moža. Porodila je hčerko, ki je takoj umrla, čez štiri dni pa še ona. Taka žalost za ljudi, a le zaradi slabe hrane dobijo razne bolezni.

Rudolstadt, 24. 5. 1943

Moja hčerka se je danes vrnila iz bolnice, a je tako slaba, da sem čisto obupala, da bi bila še kdaj popolnoma zdrava. Ima svojo

dieto, ne sme jesti slanih jedi. Bog naj čuva vsakega probati lager – mladi bodo slabi, stari bomo pa poginili, popolnoma smo obupali na rešitev.

3. 6. 1943

Ludvik nam je pisal, da gre 5. 6. domov, Bog naj ga varuje in hrani, da bo prišel srečno vsaj do vas.

Draga gospa Vali, za nas bi bilo strašno hudo, če ne bi imeli vas, ker hrano imamo vsak dan slabšo, saj nimajo več ničesar, vse je v razvalinah, vse bode kmalu uničeno, pa že itak ni bilo hrane nikjer, nočni ptiči pa delijo svoje orehe ne samo ponoči, tudi podnevi.

Rudolstadt, 20. 6. 1943

Vaše pismo sem v redu prejela, tisočkrat vam hvala. Vaše pismo nas vedno malo potrošta, ker upate še v boljše čase. Tukaj pa skoraj ni več misliti na dobro, ker so neprestano alarmi, vsak večer moramo bežati. Šele sedaj smo uvideli, kako strašne poškodbe storiijo te nesrečne bombe.

Pretečeni teden so nas slikali, jutri pa moramo na rentgenski pregled, kakor nam je znano, bodo ugotovili, koliko je še zdravih ljudi, da jih pošljejo na Poljsko. Bogve, ali bomo tako srečni, da bi videli še kdaj svojo ljubo domačo grudo. Ah, vse gre tako narobe in žalostno.

29. 6. 1943

Sporočam vam žalostno vest, da so mojega moža včeraj odpeljali v bolnico v Jeni. Z njim je šla hčerka Slavica, ki že malo govori nemško. Zdravniki so zmajali z glavo, upanja je malo, ker je vse zakasnjeno. Zdravnik ga je napačno zdravil. V sredo je oglušel, zelo je vpil od bolečin. Dajali smo mu obkladke na vrat in glavo, da smo zbijali vročino, včeraj pa niso več pomagali. Ima vnetje srednjih ušes in zadaj na glavi gnoj in bo operiran. Bogve, ali bo srečno prestal operacijo. Od Ludvika ni glasu, ne vemo, kje je. Silvi ne vem kaj poročat, razen koliko in kako hude skrbi imam, kar bojim se, da bom še jaz

zbolela in bi otroci ostali sami. Bog daj, da se ne bi zgodilo kaj takega, in Bog daj, da se tudi mož še ohrani pri življenju. Ne morem več pisat, mi solze zalivajo oči, oh, kako sem jaz nesrečna.

Rudolstadt, 30. 6. 1943

Mož je sam v temni sobici, blede, ni me takoj spoznal, prosil je za piti. Zelo sem žalostna, da kar norim. Lagerski zdravnik ga ni hotel zdraviti, vedno je dejal, da ni nič nevarnega.

9. 7. 1943

Tudi jaz sem danes začela otekati v obraz, tako, da že skoraj nič ne vidim. Ravno sem slišala, da so vsi v lagerju bolni, dve mladi dekleti sta tudi tako otečeni, to bo gotovo kakšna bolezen.

30. 7. 1943

Bila sem pri možu, še vedno je enako slabo. Hudo mi je, ker so otroci sami po 7 ur in se bojim, da bi kateri padel po stopnicah, ker ta večji gredo delat. Tako se mučim na vse strani, ne vem, kaj še bo, če ne bo kmalu ozdravel ali pa umrl.

23. 8. 1943

Dolgo nisem nič pisala, skoraj ne bi imela časa, ker vedno bežimo v klet, podnevi in ponoči. Mož je bil 14 dni malo boljši, a se je spet obrnilo še na slabše, zelo je žalosten, izgubil je upanje.

Boli me roka, včeraj sem se v pralnici poparila, ko sem prala, po rokah in po obrazu ter po prsih, nesreča pač nikoli ne počiva.

Rudolstadt, 30. 8. 1943

Cel teden sem bila povezana zaradi opeklin, strašno me je bolelo. Mož je zopet slabši, spet vročina. Meni je kar za obupat v teh težkih časih, če ostanem sama.

Alarme imamo po dva do trikrat dnevno, tako da nimamo nobenega počitka, otroci pa so zbegani in bledi, nimajo zadosti spanja in hrana je slaba, če dan pride, slabši je.

9. 9. 1943

Pisma se izgublajo, prosim, pišite na hčerkin naslov, ker ne moremo verjeti, da se vi tako dolgo ne bi oglasili.

26. 9. 1943

Tako smo nesrečni, da se kar ne morem potolažiti. Mož je imel posledico od tistega udarca, ko mu je padlo 200 kg težko železo na nogo, potem pa še zaboj z žebli. Noga ga je vedno nekako čudno bolela, a ne toliko, da bi imel kaj pokazati. Zdaj so ugotovili, da noga gnije in so operirali. Ker se ni zdravilo, so ponovno odprli koleno, vendar morajo odrezati nogo nad kolenom ali pa bo v nekaj dneh umrl, ker se zastrupitev naglo širi. Nogo in trebuh ima v gipsu. Zelo je suh, tako da je sploh nemogoče, da pride na pravo stanje. Od žeje ima ustnice in jezik čisto črne.

1. 10. 1943

Možu so odrezali nogo, misleč, da bo bolje, ali na žalost gre bolezen dalje, tudi desne roke ne more več gibati, včeraj je bil spet operiran. Zelo trpi, že tri mesece mirno na hrbtu leži in je najslabši izmed 30 bolnikov. V solzah se topim, kaj vse smo doživeli tukaj. Moža je obiskal brat Lojze, 14 let se nista videla, oba sta jokala. Brat Franc pa je umrl doma od strela nemške straže, ko je pomagal izgnanemu bratu Jožetu prek meje!

Rudolstadt, 18. 10. 1943

Sporočam vam, da je moj mož kar naenkrat veliko boljši in je začel jesti, vse, kar mu dajo, poje in še kar mu jaz nesem. Je pa žalosten zaradi odrezane noge, pravi, da bi bil rajši umrl, vendar ga tolažim, da bo najbrž o božiču že med nami. Jaz sem zelo prehlajena, tako strašno kašljam, da cele noči ne spim in ležati ne morem, me hoče kar zadušiti. Ženske smo veliko ribale in čistile, pa mrzlo je, v mrzlem pa se ne moreš pozdraviti.

3. 11. 1943

Vse težave gredo na nas. Ravno bode 11. t. m. 2 leti, kar smo prišli v Nemčijo, oh, pa sem v teh dveh letih več hudega prebila kot vse svoje življenje. Ko bi vendar ljubi Bog rešil narod tega gorja. Še vedno zelo kašljam in se bojim, da bom jetična, saj čudno ne bi bilo, žalost, nezadovoljnost in slaba hrana, to mora povzročiti bolezen.

5. 11. 1943

Smo v nesrečnem življenju. V lagerju imamo novega gospodarja, pregleda nam vsa pisma in pakete. Danes sem dobila od mojega moža sestre iz Kranja mali paket, belo moko in 5 jajc, da bi za moža v bolnici nekaj dala speči, pa mi je lagerfirer vse vzel, da takih stvari ne smemo dobivati. Pustil mi je samo nekaj jabolk in suho sadje. Naj mu tista moka gori na duši, ko bolniku iztrga iz ust. Ljuba gospa, prosimo vsi skupaj Boga za rešitev.

2. 12. 1943

Godijo se tako strašne reči, da skoraj ni misliti na drugo nego na smrt. Naš novi gospodar je tako strog, da če bi ves čas imeli tako življenje, bi nas ne bilo več med živimi. Ko bi se vam upala vse napisati, bi rekla, da je nemogoče vse te reči prenašati. Smo v strahu zaradi pisanja. Moževa sestra mi je pisala eno dopisnico, pa mi je ni izročil, rekel je, da jo bo nesel na policijo, ne vem, kaj je napisala.

26. 12. 1943

Moža še dva meseca ne bo iz bolnice, čakati mora na umetno leseno nogo, prej ga ne pustijo ven.

Naš lagerfirer ima povsod dolge prste in jezik, tako da ne bo varno na hčerko več poslati pisma s kartami. Slavica se boji, da bi morala odpreti pismo pred uradnimi osebami. Imam nov naslov v Jeni, pri sorodnikih, ki delajo na kmetih.

Ljuba gospa, kdaj bomo dočakali dan svobode?

Rudolstadt, 12. 1. 1944

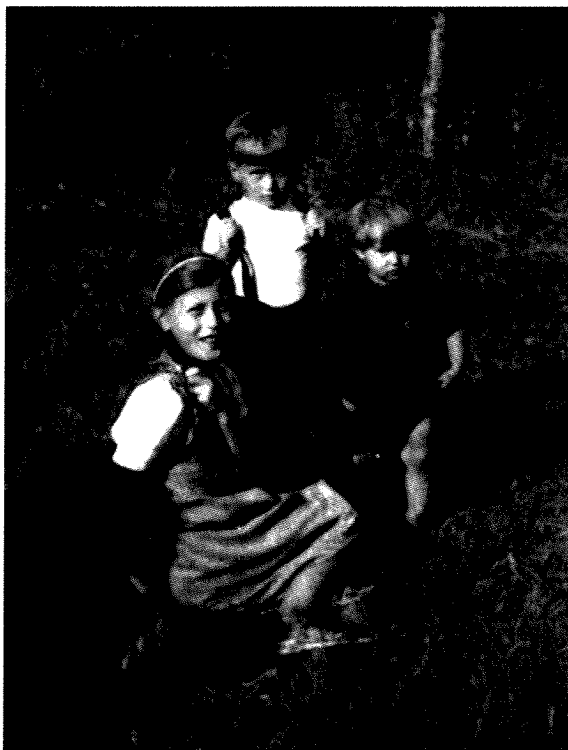
Zmanjkuje vsega, ni niti zelja ne korenja, le malo kolerabe še čaka za juhe, se kar bojimo, kadar kličejo h kosilu. Spet nas bodo selili, te prostore potrebujejo za ljudi, ki bežijo iz bolj porušenih krajev.

15. 1. 1944

Silva ni sporočila, ali je prišla srečno domov. Imeli smo strašno noč. Bombardirali so Jeno, kjer v bolnici leži moj mož. Vali hodi, nogice ima slabe, da bolj široko hodi. Je zelo blede.

28. 1. 1944

Spet nas bodo selili. Ostanemo v tem kraju, gremo le v tovarniške barake.

Martina, Franc
in Vali Žnidaršič
v izgnanstvu.
Rudolstadt leta 1944.

Ponoči smo dvakrat bežali v zaklonišče. Zdenka dela v pisarni, Slavica ima dobro gospodinjo, sin je pa v skladišču.

Pišite nam na strica v Jenó, kamor gremo večkrat k možu v bolnico.

Francek in Vali sta bolna – gripa.

Rudolstadt, baraka 25, 14. 2. 1944

Sedaj smo v barakah, hrana je boljša kot prej. Marinarji, naši gospodarji, niso tako hudobni, kot je bil naš lagerfirer. Pošto spet lahko dobivamo. Hčerka Tinka, 12 let, mora že hoditi v službo, nosi pošto iz pisarne v pisarno. Spet 4 delajo. Barake imajo po 16 sob, v vsaki baraki je po 100 ljudi, ki so različne narodnosti.

Baraka 25, 10. 3. 1944

Bog nas reši lagerskih stanovanj in kuhinj.

Večkrat sem slišala pred vojno, da so Nemci pošteni, a pogledjte, kako so nas ogoljufali in nam ugrabili naša posestva in težko pridobljeno imetje. Tu pa nam ne nudijo ničesar. To so navadni prevarantje.

Ko bi vsaj že enkrat zavladal mir, a kako bomo prišli domov, ko bodo vse železnice uničene. Baje so mesta Köln, Mainz, Hannover, Hamburg, Wiesbaden uničena in zravnana z zemljo. Za civilno prebivalstvo je to zelo hudo. Veliko je mrtvih žena in nedolžnih otrok.

27. 3. 1944

Od 25. 3. do 26. 3. stalno alarmi, bežali smo v bunkerje kar bosi.

Tu si bomo čisto pokvarili živce, ker je le preveč skrbi in straha.

Rudolstadt, 23. 4. 1944

Alarmi so po trikrat na dan. Imamo zelo hudo zimo. Mož se uči hoditi z leseno nogo, bolj težko mu gre. Zaradi grobega lesa ima hude odrgnine in zelo trpi.

Baraka 25, 30. 4. 1944

Tukaj se je precej poslabšalo, kolikor gre slabše ... toliko je za nas slabše, takoj se pozna na redu in v kuhinji.

Baraka 25, 10. 5. 1944

Danes smo se poslovili od 64 let starega Grabnarja, ki je zapustil tu famulijo, ženo in pet otrok, zadela ga je kap.

Tudi moj mož je moral danes spet na rentgen in spet bo moral nazaj v Jenó in bo spet operiran. Čez 14 dni se bomo spet selili.

Rudolstadt, lager »Porzellanfabrik«, 31. 5. 1944

Preselili smo se, a je slabše, smo v drugem nadstropju, brez vode, stranišče je daleč na dvorišču, streha pušča. Ni mleka, ni kruha, dobimo le sparjeno vodo od krompirja, smo spet pod SS-komando. Alarmi so po trikrat dopoldne in kar naprej. Danes je moj god, pa sem nepopisno žalostna, danes je tudi moj rojstni dan, stara sem 44 let.

Rudolstadt, »Porzellanfabrik«, 5. 7. 1944

Tako slabo kot tukaj nam ni bilo še v nobenem lagerju. Še voda tako počasi teče, da čakamo v vrsti, ker je samo ena pipa za vse. Spet so zelo pozorni na pisma. Le kaj bi bilo, če ne bi imeli vas.

»Porzellanfabrik«, 26. 7. 1944

Imeli smo strašen dan, bil je napad, metali so zažigalne bombe ravno na našo fabriko, veliko je ranjenih in mrtvih. Tudi 26-letni Slovenec iz naše sobe Jože Povlič. Tudi po gozdu je gorelo.

»Porzellanfabrik«, 11. 10. 1944

Bog nas reši iz tega suženjstva, ker nam je čedalje bolj hudo tukaj. Otroci so se res naučili nekaj nemških besed, a živci so pa oslabei, ker ta strogost lagerska nas je čisto udušila,

smo bolj pod nadzorstvom, kot smo bili lansko leto. Še uje-
tniki imajo dopust, mi pa nič. Če že v fabriki dajo dopust od
dela, pa lagerfirer ne pusti nikamor iz lagerja. Nekdo je šel v
Kassel brez dovoljenja, pa je dobil 4 tedne zapora in 4 tedne ne
dobi kruha.

20. 10. 1944

Že 14 dni sem v postelji, strašno me boli leva noga. Pet dni sem
šla kmetom pomagat pobirat krompir, zadnji dan je zelo deževalo
in mislim, da sem to nogo prehladila. Noga mi oteka v členku že
4 dni, tudi koleno, in vročino imam vedno nad 38 stopinj. Tako
me boli, da ne morem spati. Noga je rdeča, zdravnik pa pravi, da
to ni nič.

Rudolstadt, 24. 10. 1944

Prosim vas, če bi lahko mogoče dobila kakšno žepno svetilko,
ker je groza, ko moram v temi z otrokom v naročju po dolgih
stopnicah v zaklonišče. Alarmi se kar vrstijo, tako da moramo
velikokrat bežati. Od vsega tega sem popolnoma uničena. Bog naj
nas reši, če ne, bo vse prepozno. Ravno ko vam pišem, spet poje
sirena in moramo v klet.

Rudolstadt, 5. 2. 1945

Zakaj si upajo nadaljevati vojno, ko pa ničesar več nimajo?
Vsak dan je slabše, hrana je ena sama zeljna in kolerabna enolonč-
nica. Srečen tisti, ki v svoji porciji zazna kak košček krompirja.
Jemo vsak v svojem kotu ali na tleh.

Oprostite, ker tako slabo pišem, tukaj nimamo nič mize, pišem
na kolenih.

Rudolstadt, 11. 2. 1945

Vsak dan so letalski napadi. Po trikrat gremo v bunker. Ludvik
piše, da je bomba padla tri metre od njega.

Ta teden, v sredo, so nam sobe kadili z nekim tako hudim
plinom, da smo tri večere spali na tleh v jedilnici in še nocojšnjo

noč moramo imeti okna odprta; strašno nas pečejo oči in se kar solzijo in v prsih nas boli. Saj ne vedo, kaj bi počenjali z nami. Baje nas bodo pred smrtjo poslali še na Poljsko – v nek velik lager, kjer so tudi Slovenci.

Rudolstadt, 27. 3. 1945

Z žalostnim srcem vam sporočam, da smo danes spremili k večnemu počitku mojega ljubega moža. Potem ko so mu odrezali nogo, ni bil več za delo, zelo ga je tudi bolela glava, a sta lagerska sestra in lagerfirer trdila, da mu nič ni in da bi lahko hodil na delo. 22. marca 1945 ob 3. uri zjutraj je prišla lagerska sestra in mu dala smrtno injekcijo, mene pa nagnala spat; tako sem po dolgem času res zadremala. Ko sem se okrog 6. ure zbudila, mož ni dal nobenega glasu več. Sin Martin ga je začel tresti, masiral ga je s kisom, a bilo je vse zaman. Bil je mrtev.

Taborišče »Porzellanfabrik« v Rudolstadt, kjer so bili slovenski izgnanci z Bučke, Rovišč, Rake, Planine in Gorenjih Radulj.

Draga gospa, Slovenci smo vredni le za delo, kdor pa ni več za delo, mora umreti. Zelo mi je hudo, da ne morem popisat vseh strahot. Mož si je zelo želel domov. Če vam je mogoče, sporočite Silvi, kako smo nesrečni. Mož je bil star komaj 44 let in je že moral zapustiti ta svet. Po desetkrat na dan je alarm, tudi drugi živimo od danes do jutri, v večnem strahu.

Zgornja vrsta – od leve proti desni: Ferdinand Šmagelj (Zavratac), Albin Kralj (Blatnik), Franc Bizjak (Rovišče).

Druga vrsta – od leve proti desni: Tilka Polak (Sedlarjevo ob Sotli), Julka Gričar (Brezovo), Ema Omerza (Dolenje Radulje – Sela), Lojzka Štojs (Raka), Minka Kranjc (Gorenje Radulje), Fani Bizjak (Rovišče).

Tretja vrsta – od leve proti desni: Vida Grožina in njena sestrična (Planina), Zdenka Žnidaršič (Bučka), Pepca Polak (Sedlarjevo), Vika Štojs (Raka), Lojzka Kranjc (Gorenje Radulje).

Sedita: Rajko Kranjc (Gorenje Radulje) in Pepi Bizjak (Rovišče).

Taborišče z barakami v Rudolstadt leta 1944.

Ančka SALMIČ

PROCESIJA IZGNANCEV

*Procesija dolga. Na smrt že utrujeni vsi.
Lakota, žalost jim sije iz motnih oči.
Vse svoje imetje so v culice male zmašili,
domove in drugo so lačnemu tujcu pustili.
Procesija dolga se z zadnjimi vleče močmi.
»Poglejte! Cigani slovenski!« jim tuja mladina kriči.*

*Preplašene matere stiskajo k prsim dojenčke si male,
ki menda le kri iz usahlih jim prsi sesajo.
S čim naj jih nasitijo, kaj naj jim dajo?
Procesija žalostna z zadnjimi roma močmi.
Že pešajo trudni otroci v strahu ihte,
že pešajo in omahujejo stari ljudje.*

*Ob poti pa psuje drhal in sovražno kriči:
»Počakaj, svojat, ti uporna! Pokažemo ti!«
Na hribu stoji taborišče,
kot črna pošast se reži
in golta uboge pregnancy
brez doma so in brez moči.*

KRAJI NEMŠKIH TABORIŠČ, V KATERA SO BILI IZGNANI KRAJANI BUČKE IN OKOLIŠKIH VASI

Apolda	Jahrschtadt
Arnstadt	Korenberg
Bad Berka	Lanbart pri Weimarju
Bad Blankenburg	Langenzell
Bad Elgersburg	Liel
Bad Sulza	Martinrada
Bamberg	Mühlhausen
Bergen-Belsen	Neuroit
Bremenschlag	Neustadt
Dassel-Solinge	Obersnell Kangstein
Eichenberg	Ober Zviren pri Kasslu
Elgersburg	Plaue
Elxleben	Rudolstadt
Erfurt	St. Trudpert
Geildorf	Schelklingen
Gehlberg	Schloss Tännich
Gerlasheim	Schnepfental
Geschwiende	Schwartzburg
Gminet	Schwarza
Gotha	Schwarzburgenhof
Grosshofhausen	Salzfeld
Hann Münden	Tambach-Diettkorz
Hannover	Untermünstertal
Herten	Waltershausen
Hoschelthof	Winterstein
Ilmenau	

Seznam taborišč še ni popoln. Pri krajevnih imenih smo uporabili tedanjo terminologijo, pri pokrajinskih pa zdaj veljavno.

Manko GOLAR

ZDAJ MI JE LEPO

*Zdaj mi je lepo,
ko v grobu spim,
ko vse je tiho naokoli,
ko v nič se dan spreminja,
ko molka tiha je stopinja.
Kako sladak
je v grobu mrak.
Utihnile so vse skrbi,
ne menim več se
za besedo zlobno, slabo,
saj vse odšlo je že v pozabo
in vse je brez
morečih bolečin.
Zdaj mi je lepo,
ko v grobu spim,
saj vem, da nikoli
več se ne zbudim.*

**KRAJANI BUČKE IN OKOLIŠKIH VASI,
KI SO UMRILI V NEMŠKIH IZGNANSKIH
TABORIŠČIH V LETIH OD 1941 DO 1945
IN SO POKOPANI NA TUJEM**

AJDIŠEK JOŽE
AJDIŠEK JULKA
ANDROJNA FRANC
ANDROJNA HERMAN
ANDROJNA RUDOLF
CVET IVAN
DOLENŠEK JERA
GRADIŠAR STANKO
GREGORČIČ ALOJZ
GOLOB MARTIN
GOLOB MATIJA
GROS FRANC
HOČEVAR Marija
HOČEVAR MARTIN
ILER GABRIJELA
ILER Marija
JORDAN ANA
JUNKAR FRANC
KAPLER ANA
KAPLER ALBIN
KAPLER FRANC
KAPLER JOŽE
KAPLER VERICA
KAPLER Marija
KNAFELJ ALOJZ
KNAFELJ JOŽEFA
KOREN JOŽE
KRANJC ANTON
KRANJC ROZALIJA
KRAŠOVEC FRANC
KUZEM JANEZ

LEKŠE JANEZ
LEKŠE MATIJA
MARKELC AMALIJA
MARUŠIČ Marija
MRGOLE TEREZIJA
MRGOLE VINKO
METELJKO Marija
MLAKAR ANA
MLAKAR JANEZ
PEVAC MARTIN
PIRMAN MATIJA
POLJANEC FRANC
POLJANEC ALOJZ
POSEDEL MATIJA
POSEDEL SIMON
PUNGERŠIČ MATIJA
RIHTER Marija
SEDLAR JOŽEFA
TOMAŽIN JOŽE
VENE FRANC
VENE NEŽA
VENE SLAVICA
ZUPANEK ANA
ŽELEZNIK ALOJZ
ŽELEZNIK ELIZA
ŽIBERT FRANC
ŽNIDARŠIČ MARTIN, st.
ŽNIDARŠIČ MARTIN, ml.

UMRLA V BEGUNSTVU
KOMLJANEC ANICA

Grobovi Slovencev na pokopališču v nemškem mestu Neresheim

Pokopališče izgnancev v Rudolstadtu je bilo urejeno leta 2000. Tukaj so pokopani tudi izgnanci z Bučke.

Ančka SALMIČ

HITLERJU MED PREVOZOM V TABORIŠČE

*Divjaj, divjaj, trinog okrutni, blazni!
Napij nedolžne se krvi dosita!
Le vlači v sužnost nas in kuj v okove,
le ruši in požigaj nam domove!*

*Naj bič vihte nad nami hlapci tvoji,
naj rane sekajo v telesa bedna!
Le koplji, koplji nam grobove rane,
zagrebaj žrtve tvojih rok poklane!*

*A, vedi, ti, ki zdaj pijan si zmage,
da lažen, puhel blišč je take slave.
Kdor iz krvi si slave venec splete,
v pogin ga vodijo poti preklete!*

*Divjanja kruta tvoja, hlapcev tvojih,
pečat sramote večne bodo krila
in vsa mogočna, lažna tvoja slava
kup razvalin, ki jih preraste trava.*

*Divjaj, divjaj, trinog okrutni, blazni!
Nešteto žrtev kliče maščevanje,
ki morda skoro nate se bo zlilo –
saj to ti bo zaslužno plačilo.*

BUČKA V ČASU IZGNANSTVA KRAJANOV

Nemški okupator je takoj po zasedbi Slovenije razpusil slovenske občinske odbore.

Že maja leta 1941 so v Krškem imenovali nemškega uradnika Hansa Kohlhuberja za župana štirih občin, med katerimi je bila tudi Bučka. Junija leta 1941 je postal župan Bučke učitelj Leopold Riedl, ki je to nalogo opravljal do decembra istega leta. Nato je župan postal kočevski priseljenec Mathias Gladitsch, za njim pa junija leta 1942 nemški priseljenec Anton Urbicher.

Po izgonu krajanov do izročitve kmetij nemškim naseljencem je za vmesno gospodarjenje delovala nemška naselitvena družba – Deutsche Ansiedlungs Gesellschaft, ki je imela na Bučki svojo upravo pod vodstvom Almasyja.

V dneh od 22. do 24. novembra leta 1941 so že pripeljali kočevske Nemce iz Dolnje Brige na Kočevskem, in sicer 37 družin s 166 naseljenci. Tako so štiri slovenska posestva prišla na vsako nemško družino.

Posestvo je dobil tudi neki priseljenec iz Južne Tirolske.

Po poklicu je bilo 32 družin poljedelcev in 6 obrtnikov. Trgovino na Bučki je imela Franziska Widmer v hiši št. 19. Poštni urad je vodila Agnes Loser.

Pravo oblast na naselitvenem območju so do jeseni 1942 imele ustanove državnega komisarja za utrjevanje nemštva prek vodij kočevskih šturmov. Ko so nacisti jeseni 1941 naselitveni pas upravnopolitično preuredili, je postala občina Bučka ena od šestih občin t. i. glavne občine Raka.

Aprila leta 1943 je bilo na Bučki 310 Kočevarjev, konec januarja leta 1944 pa še 52 družin z 239 osebami. Zadnji Kočevarji so odšli z Bučke in iz Dolenjih Radulj v prvih dneh maja leta 1945.

Nemci niso le izgnali krajanov z njihovih domov in naselili na naše domove kočevskih in drugih Nemcev, ampak so spremenili in ponemčili tudi krajevna imena. *Namesto Bučke, Jarčka in Zaboršta so dali nemško ime Obertiefenbach*, kar pomeni *Gornja Briga*. Kočevarji so prišli iz kočevske vasi Dolnja Briga, ker pa je Bučka na hribu, so svoje ime prilagodili in ga poimenovali Gornja Briga.

Gorenje in Dolenje Radulje so preimenovali v Radelstein. Na glavo za uradne dopise so napisali Der Bürgermeister der Gemeinde Radelstein – Kreis Rann (Steiermark).

Po naselitvi kočevskih Nemcev so na Bučki vzpostavili tudi »kočevsko samozaščito«, v sodelovanju z orožarsko postajo na Raki. Ta četa je štela približno 40 moških.

V šolskem poslopju so leta 1942 začeli s poukom v nemškem jeziku za otroke priseljenih Kočevarjev. V šolskem poslopju je stanoval nadučitelj Alois Tschernet. Od 10. novembra leta 1943 naprej je poslopje rabilo kot nemška postojanka. Šolski arhiv, šolska in učiteljska knjižnica so bili uničeni, prav tako vsa učila. Nato so nekaj časa imeli pouk v baraki v Dolenjih Raduljah.

Še beseda o kočevskih Nemcih

Nacistični voditelj kočevskih Nemcev Martin Sturm je že 13. aprila leta 1939 iz Gradca poslal Hitlerju brzojavko s prošnjo, naj Kočevsko in južno Štajersko čimprej priključi Nemčiji, kot je to storil z Avstrijo.

Delegati kočevskih Nemcev so aprila leta 1941 obiskali Hitlerja, ki je bil na obisku v Mariboru. Tam jim je obljubil, da bo Kočevsko priključil tretjemu rajhu oziroma jih izselil, vendar ni povedal, kam. Po nastanku Ljubljanske pokrajine in priključi-

Nemška družina v Žumrovi hiši na Štritu – 1941–1944

tvi Italiji sta se nemška in italijanska vlada 31. avgusta leta 1941 dogovorili, da se bo preseljevanje kočevskih Nemcev začelo 30. septembra leta 1941 in da bo trajalo do 30. novembra istega leta.

Prvi transport s kočevskimi Nemci je odpeljal s kočevske železniške postaje 14. novembra leta 1941 ob 12. uri. Po tem je odšlo še 135 transportov, zadnji je odpeljal iz Kočevja 22. januarja leta 1942.

Za naselitev v Posavje je bilo od skupno 11.747 kočevskih Nemcev določenih 11.100 oziroma skoraj 95 odstotkov. Le 571 kočevskih Nemcev se je preselilo v Nemčijo.

Maloštevilni so odpovedali preselitev in ostali doma.

Seznam kočevskih Nemcev, ki so zaprosili za preselitev, je razviden iz naredbe Visokega komisariata za Ljubljansko pokrajino, patentnega urada za dolgove in terjatve oseb, ki so zaprosile za preselitev v Nemčijo, z dne 8. novembra leta 1941. Prof. Jože Šeško je s sodelavci v nemščini napisal letak, ki je opozarjal kočevske Nemce, naj ne nasedajo nemški propagandi. Na letaku je med drugim pisalo: »Hitler vas hoče nase-

Bollettino Ufficiale per la provincia di Lubiana Službeni list za Ljubljansko pokrajino

Supplemento al No. 96 del 29 novembre 1941-XX. E. F.

Priloga k 96. kolu z dne 29. novembra 1941-XX. E. F.

INSERZIONI — OBJAVE

ALTO COMMISSARIATO — VISOKI KOMISARIAT

UFFICIO DI COMPENSAZIONE PER I DEBITI E CREDITI DELLE PERSONE CHE HANNO RICHiesto IL TRASFERIMENTO NEL REICH GERMANICO.

A sensi dell'ordinanza 8 novembre 1941-XX n. 143 si rendono noti il 17°, 18°, 19°, 20° e 21° elenco delle persone che hanno richiesto il trasferimento nel Reich Germanico a norma dell'Accordo italo-tedesco del 20 ottobre 1941-XIX:

POBOTNI URAD ZA DOLGOVE IN TERJATVE OSEB, KI SO ZAPROSILE ZA PRESELITEV V NEMCIJO.

V smislu naredbe z dne 8. nov. 1941-XX št. 143 se objavljajo 17., 18., 19., 20. in 21. seznam oseb, ki so zaprosile za preselitev v Nemčijo na podstavi italijansko-nemškega sporazuma z dne 20. oktobra 1941-XIX:

XVII° ELENCO — XVII. SEZNAM:

No. d'ordine Za. št.	Cognome e nome Priimek in ime	Paternità oče (mati)	Data e luogo di nascita Dan in kraj rojstva	Luogo di residenza Bivališče
1	Pospischi Ernesto	di Carlo Karl	20-3-1912 Kurmiz	Draga, Podpreska
2	Knaus in Pospischi Ida	di Giuseppe Josip	26-2-1918 Podpreska	Draga, Podpreska
3	Pospischi Ernesto	di Ernesto Ernest	24-9-1929 Podpreska	Draga, Podpreska
4	Pospischi Ingrid	di Ernesto Ernest	20-10-1940 Podpreska	Draga, Podpreska
5	Knaus in Poje Rosalia	di Francesco France	23-4-1905 Podpreska	Draga, Podpreska
6	Poje Antonio	di Rosalia Rozalija	17-9-1929 Brooklyn	Draga, Podpreska
7	Poje Helena	di Rosalia Rozalija	12-12-1931 Brooklyn	Draga, Podpreska
8	Levstik Giuseppe Josip	di Giuseppe Josip	25-1-1878 Podpreska	Draga, Podpreska
9	Empritch in Levstik Maria	di Lorenzo Lovrenc	21-3-1885 Travu	Draga, Podpreska
10	Kurjak Herman	di Giuseppe Josip	6-12-1921 Podpreska	Draga, Podpreska

liti na zemljiščih in kmetijah, ki so jih nacistični firerji ukradli slovenskim kmetom, njih pa, oropane premoženja in lastnine, pregnali na tuje. Ko bo nemška vojska premagana in bo nemški imperializem strt, vas bodo zakoniti lastniki zemlje, na katero vas hočejo naseliti, pregnali z ukradenih kmetij.« To se je leta 1945 tudi zgodilo. Kočevski Nemci so si sami izbrali usodo in zgodovinsko pot, ki zanje ni bila ugodna. Kočevski Nemci so zaprosili za preselitev v rajh. 29. novembra 1941 je bilo v Službenem listu za Ljubljansko pokrajino objavljenih okrog 12000 imen kočevskih Nemcev, ki so zaprosili za preselitev v rajh.

O partizanskih napadih na nemško graničarsko postojanko na Bučki in v Dolenjih Raduljah

Graničarska postaja na Bučki je bila cilj treh partizanskih napadov. O njih se je ohranilo nekaj partizanskih, nemških in italijanskih dokumentov, ki so večinoma v arhivu Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani.

O teh napadih na nemško postojanko na Bučki sem se v letih 1980 in 1981 veliko pogovarjala s tedaj še živimi udeleženci teh napadov. Na mojo prošnjo so za brošuro Bučka 41–81 opisali spomine na te napade: Miha Marinko, Niko Šilih, Aleš Bebler - Primož, Sergej Kraigher, Franček Majcen.

Od živih prič prvega napada na Bučko sta živa samo še Franta Komel in Srečko Berlič, ki se že več let udeležujeta prireditev na Bučki v spomin na prvi partizanski napad na Bučki.

Medtem ko pisci člankov kot dan napada navajajo 1. november 1941, pa vsi takratni in med seboj neodvisni pisni viri – partizanski, nemški in italijanski – dosledno navajajo noč med 2. in 3. novembrom 1941.

Prvi napad na nemško postojanko na Bučki je bil pomemben dogodek, ne le za zgodovino Bučke, marveč za celotni narodnoosvobodilni boj na Slovenskem. Napad je imel velik odmev ne le v Sloveniji, ampak je dal vedeti tudi okupatorjem, da na zasedenem ozemlju ne bodo uživali miru.

Konec junija leta 1941 je prišel v Novo mesto Miha Marinko in s seboj prinesel sklep CK KPS, da je treba preiti v oborožen odpor.

Da bi preprečilo izgon Slovencev, je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet sklenilo dvigniti ljudstvo k splošnemu upor in na preselitvenem pasu zgostiti večje partizanske enote iz Štajerske in Dolenjske. Prvi štajerski bataljon pod poveljstvom Franca Rozmana - Staneta je imel nalogo, da prodre na Kozjansko in se tam združi z novoustanovljeno Brežiško četo.

Akcije Štajerskega bataljona naj bi bile sočasne s partizanskim napadom na nemško postojanko na Bučki. Navzočnost in akcije partizanov v Zasavju so močno vznemirile nemške policijske oblasti. Te so se namreč bale za železniško progo Zidani Most-Zagreb, ki je bila za nemške Transporte ključnega pomena. Zato so Nemci začeli silovito gonjo proti partizanom in vsem, ki so se jim zdeli sumljivi. Zapor v sevniškem gradu so se polnili. Akcija za osvoboditev zapornikov pod vodstvom Dušana Kvedra je bila uspešna, saj so 12. septembra leta 1941 iz sevniških zaporov rešili pet jetnikov.

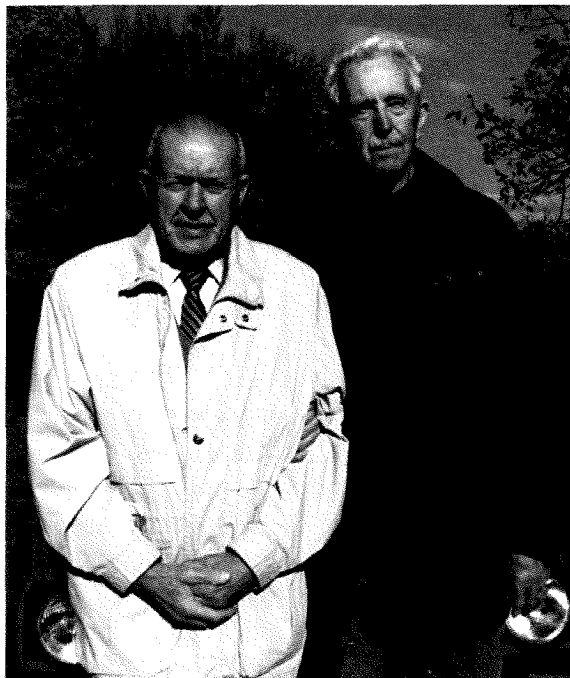

Župnišče na Bučki, v katerem je bila nemška graničarska postojanka 1941–1943.

Partizanske čete in skupine z Dolenjskega so dobile povelje, naj se združijo nad Šmarjeto, se formirajo in udarijo na preseljitveno območje. Dolenjski bataljon naj bi sestavljale Novomeška četa, Belokranjska četa, Ribniška četa, Stiška četa, Radomeljska četa in Grosupeljska četa. Pri tej akciji naj bi bila dolenjskim partizanom v pomoč tudi Borovniška četa.

Katastrofalne vremenske razmere s snežnim metežem konec oktobra pa so Stiški in Grosupeljski četi onemogočile prihod na zborna mesta. Ribniška četa je bila malo pred tem razpršena na Travnici gori. Borovniška četa je bila 29. oktobra razbita na Osredku, dva borca Mokronoške čete sta padla v junaškem boju z Nemci v Murencah, Belokranjska četa pa je v globokem snegu sicer prišla do Krke na Otočcu, a se je zaradi težav pri prehodu čez Krko vrnila proti svojemu taborišču in v noči z 2. na 3. november doživela katastrofo na Gorenjih Lazah.

22. julija leta 1941 je bila organizirana prva novomeška partizanska skupina.

Srečko Berlič in
Franta Komelj,
še zadnja živeča
partizana s prvega
napada na nemško
postojanko na Bučki
v začetku novembra
1941.

Zaradi visokega snega se je skupina sredi oktobra premaknila v vas Brezova Reber. 29. oktobra leta 1941 se je reorganizirala Novomeška četa s komandirjem Nikom Šilih in komisarjem Jožetom Slakom na čelu. *Na pohod proti Bučki je 29. oktobra leta 1941 odšlo 21 borcev Novomeške čete:* Niko Šilih in Ivan Bartol iz Novega mesta, Srečko Berlič iz Ptuja (zastavonoša), Anton Čokan, medicinec iz Mozirja, Maks Henigman iz Dolenjskih Toplic, Štefan Iskra iz Ajdovca, Leon Kavšek iz Vavte vasi, Franta Komel iz Ptuja, Ciril Kulovec iz Vavte vasi, Franc Majcen iz Borovcev pri Ptuj, Milan Merčjak iz Novega mesta, Jože Murn - Pero, Franc Novina, Stojan Oprešnik iz Novega mesta, Franc Picelj - Luka iz Gor. Polja, Jože Sašek - Devi iz Ljubljane, Janko Stariha iz Črnomlja, Janez Šalehar - Peter, delavec v Henigmanovi čevljarški delavnici v Dolenjskih Toplicah, Tone Škufca z Dvora, Edi Valant iz Žužemberka, Božidar Verce - Dare iz Žužemberka in Srečo Preželj, član okrožnega komiteja KP Novo mesto.

Ko se je četa odpravljala na pohod proti Bučki, je ostal v taborišču oziroma na Frati Jože Slak - Silvo, politkomisar, ki zaradi močne kratkovidnosti ni bil sposoben za nočni pohod v megli in snežnem metežu.

Tako je enaindvajset borcev Novomeške čete 29. oktobra odšlo na pohod proti Bučki. V megli in snegu so krenili proti Mirni Peči, prekoračili progo in po celonočnem pohodu pod Hmeljnikom in mimo okoliških vasi proti jutru prenočili v nekem kozolcu. Dopoldne so nadaljevali pot do Starega Gradu, kjer so se ustavili. Proti večeru so prišli v bližino Šmarjeških Toplic, kjer bi se morali sestati z Belokranjsko četo.

Del Mokronoške čete je konec oktobra odšel s komandirjem Milanom Majcnom, Cirilom Majcnom, Janžetom Mevžljem, Zamanom s Šentruperške Gore in Ivanom Majcnom iz Radohove vasi na nemško zasedbeno območje v okolico Šentjanža. Drugi del čete s komisarjem Jožetom Nosetom - Španom pa je ostal za pohod proti Bučki, z njim pa še Aleksander Peče - Sašo, Franc Žlajpah, Efendi, Viktor Zakrajšek in sekretar Nace Majcen. Komisar Glavnega poveljstva Miha Marinko in komandant Krimskega bataljona Jernej Gašperšič sta s četo nadaljevala pot. Spo-

toma sta se jim priključila še Jermančič iz Telč in Nace Novak iz Stare Bučke. Jermančič in Nace sta bila oblečena v vodnika. Na Otresku in Stopnem so se po pričevanju krajanov kot vodniki pridružili še Ivan Žabkar iz Stare Bučke, po katerega je prišel Jože Sedej iz Okiča, Androjna iz Hobajnice in Krnc iz Otreska ter bržkone še kdo.

Mokronoški partizani so iz svojega taborišča pod Zabukovjem odšli po dolini pod Sv. Petrom do Žužkovega mlina in čez Pričo po cesti do Malkovca. Počivali so pri Juncu v Pavli vasi in šli od tam prek Slančjega Vrha na Otavnik. Ko so vzpostavili zvezo s štabom, so prekoračili razmejitveno črto in se na Osredku sešli z Novomeško četo, ki je tja prišla po svojih poteh. Namesto predvidenih 150 je prišlo le 31 borcev in nekaj vodnikov. Razdelili so se na tri desetine, od katerih je vsaka imela svoj mitraljez, in se s treh strani bližali nemški postojanki, ki je bila utrjena v župnišču na Bučki. Ena desetina je bila sestavljena iz bombašev prostovoljcev.

Pri poskusu vdora v postojanko je bil smrtno ranjen in ujet Jožko Sašek - Devi, ranjena pa sta bila tudi vodja bombaške desetine Niko Šilih in mitraljezec te skupine Janko Stariha. Partizani so se nato umaknili na italijansko zasedbeno območje. Ko se je četa nameravala pri Telčah vnovič vrniti na preselitveno območje, je videla, da so Nemci in Italijani z močnimi silami mejo popolnoma zaprli. Nemce in Italijane je napad na Bučko močno vznemiril. Zato so hitro pripravili skupno protiakcijo dveh bataljonov, v kateri je sodelovalo, kot navaja v svoji knjigi Ivan Ferlež, okoli dva tisoč mož. Nemški 72. rezervni policijski bataljon je 3. novembra zjutraj v treh kolonah krenil iz Impolja in v obliki pahljače pregledoval zemljišče proti okupacijski meji med Bučko in Tržiščem. Italijani pa so v več kolonah preiskali področje Škojana, Zbur in Tržišča na italijanski strani.

Celotno akcijo so nadaljevali še 6. novembra, in ker niso nikjer prišli v stik s partizani, so se vrnili v postojanke.

Prvi napad na Bučko ni bil popolnoma uspešen, vendar je bil zelo odmeven. Reiner je na sojenju izjavil, da je upor presenetil Nemce in jih prisilil k spremembi prvotnega načrta preseljevanja, ker bi nadaljevanje okrepilo upor.

Čeprav so bili tedaj partizani še slabo oboroženi – nekateri so imeli orožje prvič v rokah – in Nemcev takrat z Bučke niso pregnali, *je prvi napad na nemško graničarsko postajo na Bučki 2. novembra leta 1941 nedvomno zgodovinski dogodek in simbol upora slovenskega naroda proti okupatorju.* Nemški in italijanski viri sicer navajajo, da se je napad zgodil 2. oziroma 3. novembra leta 1941, vendar to ne zmanjšuje njegovega pomena.

Drugi večji napad narodnoosvobodilne vojske na nemški postojanki na Bučki in v Dolenjih Raduljah je bil 28. aprila leta 1943. V napadu so sodelovale enote Tomšičeve, Gubčeve, Cankarjeve in XIII. hrvaške proletarske brigade ter Primorsko-goranskega odreda.

Operativni štab je ocenil, da so razmere za napad zrele in se je odločil napasti Drušče, Bučko in Dolenje Radulje. Dne 23. aprila leta 1943 so enote operativnega štaba preplavile del Dolenjske v okolici Škocjana in Šmarjete ter se začele pripravljati na akcijo. Svoje bivanje v tem delu Dolenjske so brigade izkoristile za prirejanje mitingov, s čimer so se tudi drugače predstavile prebi-

Vkopavanje Nemcev

valstvu. Hkrati s kulturnimi prireditvami so potekale priprave na akcijo. Operativni štab je naložil Cankarjevi in Gubčevi brigadi, naj z delom enot napadeta postojanko v Druščah, kjer je bilo približno sto članov nemške posadke. Trinajsti hrvaški brigadi in Primorsko-goranskemu odredu pa so dali nalogo, naj uničita nemški postojanki na Bučki in v Dolenjih Raduljah. Na Bučki je 13. hrvaška brigada zavzela bunker pred cerkvijo in cerkev ter pregnala nemško posadko iz Dolenjih Radulj. Pri tem napadu sta bila požgana grad Radolca in stanovanjska hiša na Bučki, v kateri je bil poštni urad.

Zaradi hudih bojov in naporov, ki jih je brigada imela v tistih dneh, je štab divizije 16. septembra ukazal štaboma Gubčeve in Šlandrove brigade, naj zamenjata položaje. Šlandrova brigada se je premaknila na položaje ob nemški meji na odseku Sv. Križ–Bučka, ki jih je prej branila Gubčeva brigada.

XV. divizija je dobila nalogo, da mora na črti Litija–Brežice uničiti vrsto sovražnikovih obmejnih in orožniških postojank, razporejenih ob nemški meji, med katerimi je bilo nekaj večjih, med njimi tista na Bučki in v Kostanjevici. Njena naloga je bila prodreti v dolino Save in porušiti železniške in cestne mostove čez Savo v Radečah, pri Sevnici in Brežicah ter skušati uničiti železniški voz in v Zidanem Mostu.

Tako je *tretji največji sunek proti preselitvenemu območju* narodnoosvobodilna vojska opravila 11. oktobra leta 1943. Pri tem je sodelovala XV. divizija VII. korpusa. Njene enote so po predhodnih manjših akcijah 11. oktobra leta 1943 začele pravo ofenzivo.

Šlandrova brigada se je v prvih dneh septembra leta 1943 po nalogu glavnega štaba NOV in PO Slovenije prebela iz Štajerske na Dolenjsko v sestav novoustanovljene XV. divizije.

Brigada se je v celoti pravočasno vključila v sestav XV. divizije, nato pa je v času italijanske kapitulacije sodelovala pri razoroževanju enot italijanske divizije Isonso v Novem mestu na črti Kostanjevica–Bučka–Škocjan–Šentjanž–Dole–Polšnik–Sv. Križ pri Litiji–Kal–Radeče–Mokronog–Šentjanž–Boštanj.

Cankarjeva brigada je začela boj ob 17. uri. Usmerila se je proti Dolam in Kalu. Napad v smeri Škocjana in Bučke je bil

zaupan 14. železničarski brigadi. V tej brigadi je sodeloval tudi Ludvik Komljanec z Bučke.

Štirinajsta železničarska brigada je prispela do Bučke in začela napadati. Partizanske čete so se ustavile pred Bučko. Topništvo je bilo preveč oddaljeno od postojanke in je ni moglo obstreljevati iz neposredne bližine. Štirinajsto železničarsko brigado je na odseku pri Bučki zamenjal bataljon Gubčeve brigade.

Pri Bučki so partizanske enote 12. oktobra leta 1943 naletale na močan odpor, zato so jo zavzele šele 14. oktobra. Nemci so poslali na Bučko še poseben oddelek SS.

V treh dneh so partizani osvobodili velik del ozemlja med nekdanjo nemško-italijansko mejo in reko Savo. Sovražnik je izgubil dvanajst graničarskih in orožniških postojank, med njimi tudi v župnišču na Bučki.

Nemce so pregnali z Bučke in iz Dolenjih Radulj na Rako. Nemška graničarska postojanka, ki je bila v župnišču na Bučki, je bila delno porušena.

Nekateri nemški naseljenci so se pred enotami NOV umaknili v Krško, Sevnico in Radeče.

Na seji naselitvenega štaba, ki je potekala 17. novembra leta 1943, so poročali: »Na naselitvenem območju so naseljenci iz krajev Šentjanž, Bučka, Vrhek, Svibno in Polšnik skoraj povsem zapustili kmetije ...«

Ko je bil položaj za sovražnika najbolj kritičen – saj so partizanske enote že prišle v Boštanj in v bližino Radeč in so se policijske in graničarske sile povsod umikale – je posredoval sam Uiberreither osebno in spravil na bojišče nove sile iz Avstrije, vodja vermanšafta Franz Steindl pa je vpoklical nekaj čet vermanšafta.

Enote XV. divizije so 21. oktobra leta 1943 opazile večje zbiranje sovražnikovih čet okoli Bučke, vendar niso mogle ugotoviti smisla tega koncentriranja. Štab XV. divizije, ki je bil tedaj v Trebnjem, je za nemški vdor na osvobojeno ozemlje izvedel 21. oktobra dopoldne, ko so bili nemški tanki že v Novem mestu. Štab Gubčeve brigade je poslal povelje, da mora z enim bataljonom takoj napasti sovražnika v Novem mestu in ga pregnati. Tega povelja pa štab Gubčeve brigade ni dobil, ker so bile zveze pretrgane vse do 28. oktobra.

Sovražnik je pred začetkom velikega udarca nenehno napadal in vzbujal pozornost, v ozadju pa zbiral močne sile v bližini Bučke in Kostanjevice.

Prva etapa velike nemške ofenzive se je začela 21. oktobra leta 1943 z nepričakovanim vdorom nemških čet pri Kostanjevici in Bučki. Zamisel poveljnika 162. »turkestanske« divizije generallajtnanta dr. Otokarja Ritterja von Niedermayerja, ki je to operacijo vodil, je bila, da bi z 2. tankovskim grenadirskim polkom prodrli do Novega mesta in se v Črnomlju povezal z enotami 901. tankovskega grenadirskega polka. Tako bi bila postavljena zapora v smereh premikov teh dveh polkov. Ko bi bilo to doseženo, bi trije polki – 314. grenadirski, polk planinskih lovcev Admont in okrepljeni 303. grenadirski polk – udarili na Gorjance in Žumberak ter zajeli partizane v obroč. Nemci so zbrali pet bataljonov in četo, ki so jih podprli s topništvom, tanki in letalstvom. Približno tri tisoč vojakov se je usmerilo proti Cankarjevi in 12. brigadi.

Prenos ranjencev v partizansko bolnišnico. Pomlad 1944

Ko se je NOV pred pritiskom okrepljenih sovražnikovih sil umaknila z naselitvenega območja nazaj čez mejo, so, ko ga je 19. oktobra obiskal Uiberreither, ugotovili, da je v bojih zgorelo do tal šestnajst kmetij, trinajst velikih hlevov, šest gospodarskih poslopij, dve orožarski postaji, tri graničarske karavle, telovadnica, dve trgovini, poškodovanih pa je bilo 211 kmetij, med njimi 25 na Bučki.

Šef civilne uprave dr. Uiberreither je v tistih dneh večkrat poročal Himmlerju o položaju na meji.

Toda prva etapa nemškega napada ni dosegla velikih uspehov. Končala se je 26. oktobra leta 1943. Šifra za to etapo je bila »Wolkenbruch I.« (Prelom oblakov)

24. in 26. novembra je imela 15. divizija večjo prehranjevalno akcijo na območju Bučke, Škocjana, Šmarjete, Šentruperta in Temenice.

Potem ko je bilo v oktobru leta 1943 porušeno župnišče, v katerem je bila nemška obmejna postojanka, so se Nemci 10. novembra leta 1943 naselili v šolo. Kletne prostore šole so spremenili v zapore in šolo obdali z žico in minskim poljem. V njih je bil leta 1943 zaprt tudi partizanski kurir Jože Anžičeha, doma iz Slovenske vasi pri Šentrupertu. Nemci so ga pretepali in mučili, nazadnje pa obesili pred gostilno izgnanega F. Selaka. Pokopali so ga ob Krašovčevi hiši blizu šole. Po osvoboditvi so svojci partizana odkopali in posmrtno ostanke odpeljali.

Življenje ob nemško-italijanski meji, ki je potekala ob Bučki, Zaborštu in Dulah, je bilo napeto tudi po izgonu prebivalstva. Nekateri izgnanci so se vračali in se nameravali čez nemško mejo prebiti na italijansko okupacijsko območje. Nekaterim se je to posrečilo, drugim ne. Pri nekem takšnem poskusu pomoči izgnancu so Nemci streljali in smrtno ranili Franceta Žnidaršiča z Jerman Vrha. Nemci so na meji ubili tudi Ludvika Gorenca ter Antona in Janeza Kosca.

Po kapitulaciji Italije so Nemci zasedli tudi Jerman Vrh. Oktobra leta 1943 so z Jerman Vrha odpeljali svojce štirih družin v Ravensbrück, Auschwitz, Dachau in Neustadt. Znano je, kakšnemu trpljenju so bili izpostavljeni izgnanci in zaporniki v teh zloglasnih koncentracijskih taboriščih smrti.